Roberto Bolaño

Čilės noktiurnas

Čilės noktiurnas

Roberto Bolaño

Čilės noktiurnas

Iš ispanų kalbos vertė
Pranas Bieliauskas

Alma littera

UDK 860(83)-3
Bo-172

Versta iš: Roberto Bolaño
NOCTURNO DE CHILE
Editorial Anagrama, Barcelona

ISBN 978-9955-24-952-8

Karolinai Lopes ir Lautarui Bolanjui

Nusiimkite peruką

Čestertonas

Dabar aš mirštu, o kiek dalykų dar turiu papasakoti. Iki šiol gyvenau santarvėje su savimi. Tyliai, bet santarvėje. Tačiau staiga kažkas atsitiko. Kaltas, žinoma, tas pražilęs jaunuolis. Aš gyvenau santarvėje. Dabar jos nebėra. Reikia kai ką išsiaiškinti. Todėl pasiremsiu ant alkūnės, pakelsiu galvą, savo kilniąją kretančią galvą, ir prisiminimų kertelėje paieškosiu poelgių ir pasiteisinsiu, apsivalysiu nuo šmeižto ir melo, kurį vieną žaibais tvykčiojančią naktį apie mane paskleidė pražilęs jaunuolis. Tariamo šmeižto ir melo. Reikia būti atsakingam. Tai kartojau visą savo gyvenimą. Kiekvienas turi jausti moralinę priedermę atsakyti už savo veiksmus, taip pat už savo žodžius, ir net už tylėjimą, taip, už tylėjimą, nes tylėjimas irgi pasiekia dangų ir jį girdi Dievas, ir tik jis jį supranta ir vertina, todėl su tylėjimu reikia elgtis labai atsargiai. Aš esu atsakingas už viską. Mano tylėjimas nesuteptas. Tai turi būti aišku visiems. Bet pirmiausia turi būti aišku

Dievui. Daugiau niekas nesvarbu. Bet Dievas – kas kita. Ak, pats nežinau, ką čia šneku. Kartais atsitokėju ir nustembu, kad guliu pasirėmęs alkūne. Klejoju, sapnuoju, stengiuosi susitaikyti su savimi. Bet retsykiais užmirštu net savo vardą. O vadinuosi aš Sebastianas Urutija Lakrua. Aš čilietis. Iš tėvo pusės mano protėviai buvo kilę iš Baskonijos, baskų šalies, arba Euskadi, kaip šiandien sakoma. Pagal motinos liniją esu iš švelniųjų Prancūzijos žemių, iš kaimo, kurio pavadinimas ispaniškai reiškia „Žmogus ant žemės“, arba „Pėsčias žmogus“, šiomis paskutinėmis minutėmis mano prancūzų kalba jau ne tokia kaip anksčiau. Tačiau dar turiu pakankamai jėgų prisiminti ir atsakyti į užgaules tam pražilusiam jaunuoliui, kuris staiga išdygo prie mano namų durų ir nei iš šio, nei iš to ėmė mane įžeidinėti. Tai ir reikia išsiaiškinti. Aš neieškau kliaučių, niekada jų neieškojau, aš ieškau ramybės, atsakomybės už veiksmus, už žodžius ir už tylėjimą. Aš protingas žmogus. Visada buvau protingas. Trylikos išgirdau Dievo šauksmą ir panorau stoti į seminariją. Tėvas nesutiko. Nelabai ryžtingai, bet pasipriešino. Dar prisimenu jo šešėlį, šliaužiojantį po mūsų namų kambarius, panašų į žebenkšties ar ungurio. Ir dar prisimenu, nežinau kaip, bet tikrai prisimenu savo šypseną tamsoje, šypseną berniuko, koks tada buvau. Ir prisimenu gobeleną su pavaizduota medžioklės scena. Ir metalinę lėkštę su išgraviruotais visais vakarienės atributais. Ir savo šypseną, ir drebulį. Po metų, sulaukęs keturiolikos, įstojau į

seminariją, o kai po daugelio metų iš jos išėjau, motina man pabučiavo ranką ir kreipėsi į mane „tėve“, arba man tik pasigirdo, kad ji pavadino mane „tėvu“, ir kai nustebęs ėmiau protestuoti (nevadinkite manęs „tėvu“, mama, pasakiau jai, aš tik jūsų sūnus, o gal pasakiau ne „jūsų sūnus“, o tiesiog „sūnus“, gerai neprisimenu), ji pradėjo verkti, ar raudoti, ir tada pagalvojau, o gal taip galvoju tik dabar, kad gyvenimas – tai virtinė klaidų, kurios mus atveda prie galutinės, vienintelės tiesos. Ir netrukus prieš tai, o gal netrukus po to, tai yra likus vos kelioms dienoms iki įšventinimo į dvasininkus, ar netrukus po to, kai priėmiau šventuosius įžadus, susipažinau su Farevelu, garsiuoju Farevelu, gerai neprisimenu kur, turbūt jo namuose, tikriausiai kai sykį peržengiau jo namų slenkstį, o galbūt jo redakcijos kabinete, nors gali būti, kad pirmą kartą pamačiau jį klube, kurio narys jis buvo, vieną iš tų liūdnų vakarų, kokių dažnai pasitaiko Santjage balandžio mėnesį, nors mano širdyje giedojo paukščiai ir skleidėsi žiedai, kaip sako vienas klasikas, ir tenai buvo Farevelas, aukštas, metro aštuoniasdešimties centimetrų ūgio, nors man pasirodė, kad jis dvimetrinis, pasipuošęs pilku geros angliškos gelumbės švarku ir liemene, pagal užsakymą siūtais batais, šilkiniu kaklaraiščiu, nepriekaištingais baltais – kaip mano iliuzijos – marškiniais su auksinėm sąsagom ir segtuku, ant kurio pamačiau kažkokius ženklus, kurių tuo metu nenorėjau aiškintis, nors, šiaip ar taip, jų prasmė man nepraslydo pro akis, ir Farevelas pasiso-

dino mane šalia savęs, labai arti prie savęs, o gal pirma pasikvietė į savo biblioteką, arba į klubo biblioteką, ir kol mudu spoksojome į knygų nugarėles, jis ėmė krenkšti, ir krenkšdamas tikriausiai šnairomis žiūrėjo į mane, nors nesu tuo tikras, nes aš negalėjau atitraukti akių nuo knygų, ir tada jis pasakė kažką, ko aš nesupratau arba neišsaugojau atmintyje, ir tada mudu vėl atsisėdome, jis į krėslą, o aš ant kėdės, ir ėmėme kalbėtis apie knygas, kurių nugarėles ką tik apžiūrėjome ir glostėme, aš jas glosčiau jaunuolio, ką tik baigusio seminariją, pirštais, o Farevelas storais, jau truputį deformuotais, tokie pirštai paprastai būna aukštų senių, mudu kalbėjomės apie knygas ir apie tų knygų autorius, ir Farevelo balsas buvo kaip plėšraus paukščio, plasnojančio virš upių, kalnų, slėnių ir tarpeklių, kiekvienas jo žodis buvo tikslus, kiekviena jo frazė atitiko mintį kaip pirštinė, ir aš pasakiau, naiviai kaip koks geltonsnapis, kad noriu būti literatūros kritikas, kad noriu žengti jo išvaikščiotu keliu, kad žemėje man nesą įdomesnio dalyko, kaip skaityti ir atvirai, gera kalba savo skaitymo rezultatą pateikti skaitytojui, ak, kai visa tai pasakiau, Farevelas nusišypsojo, uždėjo ranką man ant peties (ranka buvo sunki, tarsi apmauta geležine pirštine), pažvelgė man į akis ir pasakė, kad šitas kelias nebus lengvas. Šioje barbarų šalyje, pasakė jis, šis kelias anaiptol ne rožėm klotas. Šioje dvarininkų šalyje, pasakė, literatūra dar yra naujybė, o gebėjimas skaityti nėra joks nuopelnas. Ir kadangi iš drovumo nieko jam neatsakiau,

jis prikišo savo veidą prie manojo ir paklausė, gal mane kas nors sutrikdė ar įžeidė? Gal jūs ar jūsų tėvas esate kokio nors dvaro savininkai? Ne, atsakiau. O aš turiu giminės dvarą netoli Čiljano su nediduku vynuogynu, kur spaudžiamas visai neblogas vynas. Ir sulig šiais žodžiais jis pakvietė mane ateinantį savaitgalį praleisti jo dvare, kuris vadinosi kaip viena iš Hiusmanso[1] knygų, neprisimenu kuri, gal *À rebours*, o gal *Là-bas*, o gal *L'oblat*[2], jo vynas irgi taip vadinosi, ir pakvietęs Farevelas nutilo, nors jo mėlynos akys tebebuvo įdurtos į mane, aš taip pat tylėjau ir, negalėdamas atlaikyti jo tiriančio žvilgsnio, droviai, it sužeistas paukštis, nuleidau akis, įsivaizduodamas tą dvarą, kur literatūra buvo panaši į rožėm nuklotą kelią, kur mokėjimas skaityti buvo laikomas neabejotina vertybe, o skonis buvo svarbiau už praktines reikmes ir priedermes, ir tada pakėliau akis, ir mano, seminaristo, žvilgsnis susitiko su ereliškomis Farevelo akimis, ir aš keletą kartų linktelėjau, pasakiau, kad atvažiuosiu, kad man garbė praleisti savaitgalį garsiausio Čilės kritiko dvare.

Ir kai atėjo sutarta diena, mano sieloje buvo vien sumaištis ir netikrumas, nežinojau, ką vilktis, sutaną ar pasauliečio kostiumą, jeigu kostiumą, tai kurį, o jei nuspręsiu vilktis sutaną, tai neaišku, kaip būsiu priimtas. Taip

[1] *Huysmans Joris-Karl* (1848–1907) – prancūzų rašytojas. (Čia ir toliau – vertėjo paaiškinimai.)

[2] *Atvirkščiai (pranc.). Tenai (pranc.). Oblatas* – žmogus, perduodantis savo turtą vienuolynui ir jame gyvenantis *(pranc.)*.

pat nežinojau, kokias knygas pasiimti skaityti traukinyje, kai važiuosiu tenai ir atgal, gal *Italijos istoriją* kelionei į ten, o kelionei atgal – paties Farevelo *Čilės poezijos antologiją*. Bet gal atvirkščiai? Dar man kilo dvejonių, kokius rašytojus (juk Farevelo dvare visada būna rašytojų) sutiksiu *Là-bas:* gal poetą Uribareną, nuostabių dvasinio turinio sonetų autorių, gal Montoją Eisagirę, subtilų trumposios prozos stilistą, gal Baldomerą Lisamendį Erasurisą, apsigimusį, savo dalyką įsimylėjusį, istoriką. Visi trys buvo Farevelo draugai. Bet iš tikrųjų Farevelas turėjo tiek draugų ir priešų, kad spėlioti būtų beprasmiška. Kai atėjo toji diena, išvykau iš stoties apimtas baisiausios panikos ir sykiu kupinas pasiryžimo praryti bet kokią piliulę, kurią tik man teiksis pasiūlyti Dievas. Tarsi šiandien (ir net aiškiau nei šiandien) prisimenu Čilės pievas ir karves su juodomis (arba baltomis, jeigu jums patinka) dėmėmis, besiganančias palei geležinkelį. Kartais nuo traukinio ratų bildesio mane suimdavo miegas ir aš užsimerkdavau. Užsimerkdavau taip, kaip užsimerkiu dabar. Bet staiga praverdavau akis ir vėl įsispoksodavau į kraštovaizdį – įvairiopą kraštovaizdį, kartais labai spalvingą, kartais liūdną. Kai traukinys atvažiavo į Čiljaną, sėdau į taksi, ir jis nuvežė mane į kaimelį, pavadinimu Kerkenas. Panašioje į pagrindinę aikštę Kerkeno vietoje (nedrįstu jos pavadinti Plaza de Armas[1]) nebuvo nė gyvos dvasios.

[1] Taip vadinamos pagrindinės aikštės daugumoje Lotynų Amerikos miestų.

Užsimokėjęs taksistui, pasiėmiau lagaminą, žvilgsniu apmečiau mane supančią panoramą, ir vėl grįžau prie taksisto, norėdamas jo kažko paklausti, o galbūt vėl įsirangyti į taksi ir kuo skubiausiai grįžti į Čiljaną, paskui į Santjagą, bet tas staiga nulėkė tolyn, tarsi toji bloga lemianti vienatvė būtų sukėlusi vairuotojui atavistinę baimę. Akimirką mane irgi buvo sukausčiusi baimė. Tikriausiai atrodžiau liūdnai šioje stepėje su seminarijos lagaminu vienoje rankoje ir Farevelo *Antologija* kitoje. Iš už giraitės purptelėjo būrelis paukščių. Atrodė, jie čirškia šito Dievo užmiršto kaimo, Kerkeno, vardą, bet, regėjosi, ir nuolat kartoja *kas, kas, kas*. Greitakalbe šnabždėdamas maldą, pasukau medinio suolo link, vildamasis tapti panašesnis į žmogų, koks tuo metu buvau, ar bent į tokį, koks įsivaizdavau esąs. Švenčiausioji Mergele, neapleisk savo tarno, šnabždėjau tuo metu, kai juodi paukščiai, maždaug po dvidešimt centimetrų kiekvienas, čirpė *kas, kas, kas*, Lurdo Mergele, neapleisk vargšo savo klieriko, šnabždėjau, kai kiti paukščiai, rudi, arba veikiau rusvi, baltomis krūtinėlėmis, maždaug dešimt centimetrų dydžio kiekvienas, dar tyliau čirškė *kas, kas, kas*. Skausmingoji Mergele, Išmintingoji Mergele, Poezijos Mergele, nepalik savo tarno po atviru dangumi, šnabždėjau, kol dar kiti paukšteliai, visai mažuliukai, tamsiai raudoni, juodi, rožiniai, geltoni ir mėlyni čiulbėjo ulbėjo *kas, kas, kas*, o čia dar staiga pakilo šaltas vėjas, persmelkdamas mane iki kaulų. Tada pačiame plūkto molio

gatvės gale pamačiau kažkokią atvirą dviratę karietą, ar kabrioletą, o gal vežimą, traukiamą dviejų arklių, vieno sarto, kito juodbėrio, dardančią į mano pusę, ir išryškėjančią horizonte lyg estampas, kurio negaliu pavadinti kitaip, kaip tik gniuždančiu, tarsi tas katafalkas būtų ieškojęs sau kliento į pragarą. Kai jis jau buvo už keleto žingsnių nuo manęs, vadeliotojas, kaimietis, kuris, nors buvo vėsu, vilkėjo vien palaidine ir berankove striuke, paklausė, ar aš būsiąs ponas Urutija Lakrua. Jis ne tik neteisingai ištarė mano pavardę, bet ir vardą. Pasakiau, taip, aš esu tas, kurio jūs ieškote. Tada, netardamas nė žodžio, kaimietis pasilenkė, padėjo mano lagaminą į karietos paskuigalį ir pakvietė sėstis prie savęs. Kamuojamas dvejonių ir sustiręs nuo ledinio vėjo, pučiančio nuo Andų kalnų šlaitų, paklausiau, ar jis būsiąs iš pono Farevelo dvaro. Ne, aš atvažiavau ne iš ten, atsakė kaimietis. Tai jūs ne iš *Là-bas?* – paklausiau iš šalčio kaukšėdamas dantimis. Iš ten, bet tokio pono nepažįstu, atsakė gerasis žmogelis. Ir tada supratau tai, kas turėjo būti aišku jau iš pradžių: Farevelas – tai mūsų kritiko slapyvardis. Pamėginau prisiminti jo tikrąjį vardą. Žinojau, kad pirmoji dalis Gonsalesas, bet antrosios neprisiminiau ir keletą minučių svarsčiau, kaip elgtis: ar nieko neaiškinant pasakyti vežėjui, jog esu pono Gonsaleso svečias, ar patylėti. Nusprendžiau patylėti. Atsirėmiau į pasostę ir užsimerkiau. Kaimietis paklausė, kaip jaučiuosi. Išgirdau ne garsesnį už šnabždesį jo balsą, kurį iškart pagavo ir nusi-

nešė vėjas, ir tada prisiminiau Farevelo pavardę: Lamarka. Esu kviestinis pono Gonsaleso Lamarkos svečias, išspaudžiau kartu su palengvėjimo atodūsiu. Ponas jūsų laukia, atsakė kaimietis. Kai užpakalyje palikome Kerkeną su savo paukščiais, pajutau kažką panašaus į triumfą. Farevelas *Là-bas* laukė manęs su man nepažįstamu jaunu poetu. Abu jie buvo svetainėje, nors tą salę vadinti svetaine buvo tikra nuodėmė, ji veikiau panėšėjo į biblioteką ar į medžioklės paviljoną, pilną knygų lentynų su enciklopedijomis, žodynais ir suvenyrais, kurių Farevelas buvo prisipirkęs kelionėse po Europą ir Šiaurės Afriką, ir dar mažiausiai tuzinu žvėrių galvų, tarp jų poros pumų, sumedžiotų Farevelo tėvo. Kaip ir reikėjo manyti, juodu kalbėjosi apie poeziją, ir nors man atvykus pokalbį valandėlei nutraukė, vos tik aš buvau įkurdintas viename iš trečio aukšto kambarių, jie vėl grįžo prie jo. Prisimenu, nors labai troškau dalyvauti jųdviejų dialoge ir nors tokia galimybė man buvo maloniai pasiūlyta, vis dėlto nusprendžiau verčiau patylėti. Domėjausi ne tik kritika, bet rašiau ir eiles, tačiau instinktyviai suvokiau, kad pulti stačia galva į gyvą ir karštą Farevelo ginčą būtų tas pats, kas menkute valtele leistis į audrotą jūrą. Prisimenu, gėrėme konjaką, ir dar prisimenu, kad kažkuriuo metu, apžiūrinėdamas storąsias Farevelo bibliotekos knygas, pasijutau nepaprastai nelaimingas. Kartais Farevelas pernelyg skambiai nusikvatodavo. Kiekvieną sykį, kai pratrūkdavo, vogčiomis jį stebėdavau. Jis panėšėjo į

Paną, arba į Bakchą savo lindynėje, arba į kokį nors savo Pietų forte išprotėjusį ispanų konkistadorą. Jaunojo dainiaus juokas panėšėjo į varpelį, į nervingą varpelį, jis atsilikdavo nuo storo Farevelo juoko kaip žiogas nuo gyvatės. Vienu metu Farevelas pranešė, kad vakarop atvyks daugiau svečių. Aš nunarinau galvą ir įtempiau ausis, bet mūsų svetingasis šeimininkas norėjo išlaikyti paslaptį. Vėliau išėjau pasivaikščioti po dvaro sodus. Pamaniau, kad pasiklydau. Buvo žvarbu. Už sodo driekėsi laukas, laukinė gamta, ir, regis, mane šaukiantys medžių šešėliai. Drėgmė buvo nepakeliama. Pastebėjau kažkokią lūšnelę, arba veikiau baraką, pro kurio langus sunkėsi šviesa. Priėjau artyn. Išgirdau vyrų juoką ir moters dievagones. Lūšnelės durys buvo praviros. Sulojo šuo. Pasibeldžiau ir, nelaukdamas atsakymo, įžengiau vidun. Už stalo išvydau tris vyrus, tris Farevelo darbininkus, o prie krosnies, kurioje degė malkos, triūsė dvi moterys, viena sena, kita jauna, pamačiusios mane jos priėjo ir suėmė mano rankas savo šiurkščiomis rankomis. Kaip gerai, kad atėjote, tėveli, pasakė vyresnė moteris, klaupdamasi ant kelių ir keldama prie lūpų mano ranką. Pajutau baimę ir pasišlykštėjimą, bet rankos neatitraukiau. Vyrai atsistojo. Sėskitės, tėveli, pasakė vienas iš jų. Tik tada mane nukrėtė šiurpas, nes prisiminiau, kad dar vilkiu sutana, su kuria leidausi į kelionę. Tada labai sutrikau, nes buvau tikras, kad vos tik nuėjęs į Farevelo man skirtą kambarį iš karto persirengiau. Bet akivaizdu, kad tik norėjau taip

padaryti, tačiau nepadariau, ir vėl nulipau žemyn pas Farevelą į medžioklės paviljoną. Ir toje valstiečių lūšnelėje pagalvojau, kad jau nespėsiu persirengti prieš vakarienę. Ir pamaniau, kad Farevelas susidarys apie mane klaidingą nuomonę. Ir dar pamaniau, kad tokią pat klaidingą nuomonę susidarys ir visur jį lydintis jaunasis poetas. Ir galiausiai prisiminiau „netikėtus svečius“, tikriausiai svarbias personas, ir įsivaizdavau, kaip atrodysiu su savo sutana, apnešta kelio dulkėmis, traukinio suodžiais ir žiedadulkėmis, aplipusiomis pakeliui į *Là-bas*, ir kaip tiesiog susigūžęs iš baimės sėdėsiu tolimiausiame stalo kampe ir valgysiu nedrįsdamas pakelti akių. Tada išgirdau, kad vienas kaimietis mane prašo sėstis. Ir lyg nakviša atsisėdau. Išgirdau, kaip viena iš moterų mane ragina, tėve, paragaukit štai šio, paragaukit ano. Kažkas užsiminė apie sergantį vaiką, bet jo tarsena buvo tokia neaiški, kad aš nesupratau, ar vaikas serga, ar jau miręs. O kuo čia dėtas aš? Vaikas miršta? Tada kvieskit gydytoją. Jis jau seniai numirė? Tada kalbėkit Švenčiausiosios Mergelės noveną. Sutvarkykit jo kapą. Išraukit visur sužėlusias knisažoles. Visada minėkit jo vardą savo maldose. Dieve mano, aš juk negaliu suspėti visur. Negaliu. Ar jis buvo krikštytas? – išgirdau savęs klausiant. Taip, tėveli. Ak, tada viskas gerai. Dar duonos, tėveli? Mielai paskanausiu, atsakiau. Ir jie padėjo priešais mane duonos kriaukšlę. Sužiedėjusią, kokia paprastai būna valstiečių duona, iškepta molinėje krosnyje. Pakėliau kriaukšlę prie lūpų.

Ir kaip tik tada tarpduryje man pasivaideno tasai pražilęs jaunuolis. Bet tai buvo tik mano nervai. Šeštojo dešimtmečio pabaiga, tam jaunuoliui tada buvo kokie penkeri, gal šešeri, metai, ir jis nieko nežinojo nei apie terorą, nei apie skundus, nei apie persekiojimus. Na, tėve, ar gardi duonelė? – paklausė vienas iš kaimiečių. Burnoje duoną sudrėkinau seilėmis. Skani, atsakiau, labai skani, maloni gomuriui, dievų nektaras, palaimingas tėvynės vaisius, geras penas mūsų darbštiems artojams, tikrai, labai labai skani. Iš tikrųjų duona buvo nebloga, aš turėjau ko nors užvalgyti, man buvo būtina ko nors įsidėti į skrandį, todėl padėkojau kaimiečiams už vaišes, atsistojau, ore padariau kryžiaus ženklą, kad Dievas palaimintų šią lūšnelę, pasakiau, ir, daugiau netaręs nė žodžio, palikau juos. Vos išėjęs į lauką, vėl išgirdau šuns lojimą ir šakų traškėjimą, tarsi brūzgynuose būtų slapstęsis kažkoks žvėris ir jo akys būtų sekusios mano klydinėjančius žingsnius, ieškančius Farevelo namo, kurį netrukus ir pamačiau, apšviestą lyg transatlantinis laivas po Pietų žvaigždėmis. Kai įžengiau vidun, vakarienė dar nebuvo prasidėjusi. Staiga tvirtai nusprendžiau sutanos nepersivilkti. Kurį laiką medžioklės paviljone varčiau retus leidinius. Lentynoje prie vienos sienos buvo surinkta geriausi Čilės poetų ir prozininkų kūriniai, be to, visos knygos buvo su autoriaus dovanojimo įrašu, paprastai susidedančiu iš protingų ar malonių, švelnių ar familiarių žodžių. Ir aš pamaniau, kad, be abejo, mano svetingojo šeimininko

namai – nelyginant ramus užutėkis, kuriame rado prieglobstį – trumpesniam ar ilgesniam laikui – visi literatūrinės tėvynės laivai, nuo lengvų jachtų iki didžiulių krovininių gigantų, nuo žuvim pradvisusių valčių iki prašmatnių šarvuočių. Neatsitiktinai prieš keletą minučių jo namas man pasirodė panašus į transatlantinį lainerį! Iš tikrųjų, pamaniau, šitas namas – tikras uostas. Paskui išgirdau tylų šnaresį, lyg kažkas būtų šliaužęs terasa. Paakintas smalsumo, atidariau vienerias iš stiklinių durų ir išėjau. Oras darėsi vis vėsesnis, terasoje nieko nebuvo, bet sode pamačiau pailgą it karstas šešėlį, sliūkinantį link lapotos, panašios į graikų sceną pavėsinės, kurią Farevelas buvo pastatydinęs šalia keistos, vos keturiasdešimt centimetrų aukščio bronzinės arklio statulėlės, kuri su savo porfyriniu pjedestalu, regėjosi, vis nyra ir nyra iš tankių medžių šakų. Danguje, kuriame nesimatė nė debesėlio, aiškiai švietė mėnulis. Vėjas suplasnojo sutanos skvernus. Ryžtingai žengiau prie vietos, kurioje pasislėpė šešėlis. Pamačiau jį šalia arklio, Farevelo fantazijos vaisiaus. Stovėjo atgręžęs man nugarą. Vilkėjo velvetiniu švarku, ant jo buvo užsimetęs šiltą šaliką, o ant galvos užsivožęs atsmauktą ant pakaušio skrybėlę trumpais kraštais, ir labai tyliai šnabždėjo kažkokius žodžius, skirtus ne kam kitam, o mėnuliui. Aš sustojau it arklio statulos atspindys, pusiau pakėlęs kairę koją. Tai buvo Neruda. Nežinau, kaip tatai atsitiko, bet ten stovėjo Neruda, už kelių metrų stovėjau aš, o tarp mūsų buvo vi-

durnaktis, mėnulis, arklio statula, Čilės krūmai ir medžiai, abejotinas tėvynės orumas. Tokia istorija vargu ar kada nors buvo ištikusi tą pražilusį jaunuolį. Jis nepažinojo Nerudos. Jis nepažinojo nė vieno didžiojo mūsų respublikos rašytojo tokiomis lemtingomis sąlygomis, apie kurias dabar pasakoju. Ir visai nesvarbu, kas nutiko iki to ar po to. Ten stovėjo Neruda ir deklamavo eiles mėnuliui, žemės elementams ir žvaigždėms, kurių prigimties mes nežinome, gal tiktai nujaučiame. Ir ten stovėjau aš, drebėdamas nuo šalčio po sutana, kuri tą akimirką man pasirodė pernelyg didelė, tarsi katedra, kurioje gyvenau nuogas, atmerktomis akimis. O Neruda šnabždėjo žodžius, kurių nesuvokiau, tačiau jų prasmę iš pat pradžių priėmiau tarsi Komuniją. Stovėjau su ašaromis akyse, vargšas klierikas, pasiklydęs tėvynės platybėse, godžiai klausydamasis mūsų geriausio rašytojo žodžių. Ir dabar, pasirėmęs alkūne, klausiu save: ar tas pražilęs jaunuolis bent kada nors išgyveno tokią sceną? Rimtai klausiu: ar jis išgyveno tokią sceną savo gyvenime? Aš skaičiau jo knygas. Paslapčiomis ir probėgšmais, bet skaičiau. Jose nėra nieko panašaus. Taip, jose yra klajonių, gatvių peštynių, siaubingų mirčių skersgatvyje, dozė sekso, kaip duoklė madai, visokių šlykštybių ir begėdysčių, net aprašyta kažkokios sutemos Japonijoje, bet ne mūsų žemėje, pragaras ir chaosas, pragaras ir chaosas, pragaras ir chaosas. Vargšė mano atmintis. Vargšė mano šlovė. Paskui buvo vakarienė. Bet aš neprisimenu jos.

Neruda ir žmona. Farevelas ir jaunasis poetas. Aš. Klausimai. Kodėl aš su sutana? Aš šypsojausi. Išdidžiai. Neturėjęs kada persirengti. Neruda deklamuoja eilėraštį. Kartu su Farevelu juodu prisimena kažką nepaprastai sudėtinga iš Gongoros. Neruda padeklamuoja dar vieną eilėraštį. Jaunasis poetas, žinoma, Nerudos gerbėjas. Išskirtinė vakarienė. Čilietiškos salotos, žvėrienos gabalai bearnė padaže, keptas jūrinis ungurys, Farevelo užsakymu atgabentas iš pakrantės. Savo derliaus vynas. Pagyrimai. Desertui, kuris tęsiasi iki paryčių, Farevelas ir Nerudos žmona vieną po kitos deda ant žalio gramofono plokšteles, maloniai glostančias poetui ausį. Tango. Šlykštus balsas dainuoja šlykščias daineles. Staiga, turbūt padauginęs likerių, pasijutau blogai. Prisimenu, išėjau į terasą ir ėmiau ieškoti mėnulio, neseniai tapusio mūsų poeto patikėtiniu. Atsirėmiau į didžiulį snapučio stovą ir pabandžiau sutramdyti šleikštulį. Už nugaros išgirdau žingsnius. Atsigręžiau. Įsisprendęs rankomis į šonus, mane stebėjo homeriškasis Farevelas. Paklausė, ar man blogai. Atsakiau, kad ne, kad nuo gryno kaimo oro užėjęs negerumas praeisiąs. Nors Farevelas stovėjo šešėlyje, supratau, kad jis nusišypsojo. Girdėjau prislopintus tango akordus ir saldų besiskundžiantį balsą. Farevelas paklausė, koks man pasirodė Neruda. Ką jums pasakyti, jis didžiausias iš didžiausių. Kurį laiką mudu tylėjome. Paskui Farevelas žengė porą žingsnių į mano pusę, ir aš išvydau mėnulio apšviestą seno graikų dievo veidą. Smarkiai

išraudau. Farevelo ranka palietė man juosmenį. Jis ėmė kalbėti apie italų poetų apdainuotas naktis, apie Jakoponės da Todžio[1] naktį. Apie Flagelantų naktį[2]. Ar skaitėte juos? Aš tik burbtelėjau. Pasakiau, kad seminarijoje probėgšmais skaičiau Džakominą da Veroną[3] ir Pjetrą da Beskapė, taip pat Bonvesiną de la Rivą[4]. Tada Farevelo ranka truktelėjo lyg kirminas, perkirstas pusiau kauptuku, tačiau šypsena jo veide liko. O Sordelą? – paklausė. Kokį Sordelą? Trubadūrą, paaiškino Farevelas, Sordelį[5] ar Sordelą. Ne, atsakiau. Pažvelkit į mėnulį, pasakė Farevelas. Mečiau žvilgsnį į mėnulį. Ne, ne taip, tarė Farevelas. Atsigręžkit ir žiūrėkit. Atsigręžiau. Išgirdau, kaip Farevelas man už nugaros marma: Sordelas, koks Sordelas? Ar tas, kuris lėbavo su Rikardu San Bonifacijumi Veronoje ir su Ecelinu da Romanu[6] Trevize, koks Sordelas (ir tada Farevelo ranka vėl ėmė man spausti juosmenį!). Ogi tas, kuris jodinėjo su Ramonu de Berengeru ir Karoliu I Anžujiečiu[7], Sordelas, kuris nieko

[1] *Jacopone da Todi* (1220–apie 1306) – italų poetas pranciškonas.

[2] Čia – literatūrinė srovė.

[3] *Giacomino da Verona* – XIII a. antrosios pusės italų poetas.

[4] *Bonvesin della Riva* (1240–1313) – italų rašytojas.

[5] *Sordell* (apie 1200–apie 1270) – Provanso poetas, persikėlęs į Italiją. Jo kūrybą žinojo ir vertino Dantė.

[6] *Ricardo de San Bonifacio* – Veronos valdytojas, kuriam tarnavo poetas Sordelas; *Ezzelino da Romano* (1194–1259) – gibelinų vadas.

[7] *Ramon Berenguer* (1152–1196) – pirmasis Aragonos ir Katalonijos karalius, pasivadinęs Alfonsu II; *Karolis I Anžujietis* (1226–1285) – Sicilijos ir Neapolio karalius.

nebijojo, nebijojo, nebijojo. Ir, prisimenu, tuo metu suvokiau tik vieną dalyką – kad bijau, bet meilijau neatitraukti akių nuo mėnulio.

Tačiau baimę kėlė ne Farevelo ranka, įsitaisiusi man ant šlaunies. Ne jo ranka ir ne naktis, kurią pjaustė mėnulis, daug greitesnis už kalnų vėją, ne gramofono muzika, kuri svaigino svečius vienas už kitą šlykštesniais tango, ne Nerudos, ne jo žmonos ir ne jo mylimo mokinio balsai, o visai kitas dalykas, bet, Švenčiausioji Mergele Karmen, koks dalykas? – tą akimirką klausiau savęs. Sordelas, koks Sordelas? – pakartojo Farevelo balsas man už nugaros, ar Sordelas, kurį apdainavo Dantė, ar Sordelas, kurį apdainavo Paundas[1], ar Sordelas, parašęs *Ensenhamens d'onor*[2], ar Sordelas, parašęs *planh*, raudą Blakacui[3], ir tada Farevelo ranka nuo šlaunies nuslydo iki mano sėdmenų, ir į terasą pūstelėjo lengvas Provanso sąvadautojų vėjelis, ir ėmė plaikstyti mano juodą sutaną, ir aš pagalvojau: aha, sekundė jau praėjo. Atsargiai, netrukus bus ir trečia. Ir pagalvojau: aš stoviu ant jūros smėlio. Ir iš jūros išnyra šėtonas. Pagalvojau: ir tada prieina vienas iš septynių angelų, laikančių septynias taures, ir kalbasi su manimi. Pagalvojau: nes jo nuodėmių prisikaupė ligi dangaus ir Dievas susitaikė su jo piktadarystėmis. Ir tik

[1] Ezra Lumid Pound (1885–1972) – amerikiečių poetas, modernizmo Amerikoje pradininkas, 1924–1945 ir 1958–1972 gyvenęs Italijoje.

[2] Garbės pamokos *(it.)*.

[3] *Blacatz* – Provanso valdytojas.

tada išgirdau Nerudos balsą, jis stovėjo už Farevelo nugaros, kaip Farevelas – už manosios. Ir mūsų poetas paklausė Farevelo, apie kokį Sordelą mudu kalbėjomės ir apie kokį Blakacą, ir Farevelas atsigręžė į Nerudą, o aš atsigręžiau į Farevelą, ir tik pamačiau jo nugarą, prislėgtą dviejų, o gal trijų bibliotekų svorio, ir tada išgirdau Farevelo balsą, kartojantį Sordelas, koks Sordelas, ir Neruda atsakė, kaip tik tai aš ir norėčiau sužinoti, ir Farevelas nustebo, tai tu nežinai, Pablai, ir Neruda atsakė, ne, kvaily, nežinau, ir tada Farevelas nusijuokė ir įsispoksojo į mane įžūliu bendrininko žvilgsniu, tarsi sakydamas, jei taip norite, būkite poetas, bet rašykite literatūros kritiką, skaitykite ir rauskitės, skaitykite ir rauskitės, o Neruda tebereikalavo, tai ar tu man pasakysi, ar ne?, ir atsakydamas Farevelas pacitavo keletą eilučių iš *Dieviškosios komedijos*, ir tada Neruda pacitavo kitas eilutes iš tos pačios *Dieviškosios komedijos*, bet jos neturėjo nieko bendra su Sordelu, o Blakacas? Blakacas buvo tik kvietimas į kanibalizmą, nes mes visi turėtume paragauti Blakaco širdies, paskui Neruda ir Farevelas apsikabino ir kartu pacitavo keletą Rubeno Darijo eilučių, tuo metu kai mudu su jaunuoju nerudiečiu ėmėme vienas kitam prisiekinėti, kad Neruda – mūsų geriausias poetas, o Farevelas – mūsų geriausias literatūros kritikas, ir kelissyk išgėrėm už jų sveikatą. Sordelas? Koks Sordelas? Sordelis, Sordelas, koks Sordelas? Visą savaitgalį toji muzikytė mane persekiojo visur, lengva ir gaivi, sparnuota ir juokinga. Pirmą naktį *Là-bas* miegojau kaip angeliukas. An-

trą naktį skaičiau iki vėlumos *Tryliktojo, keturioliktojo ir penkioliktojo amžių italų literatūros istoriją*. Sekmadienio rytą du automobiliai atvežė daugiau svečių. Visi pažinojo Nerudą ir Farevelą, ir net jaunąjį Nerudos gerbėją, tik ne mane, ir aš, pasinaudojęs proga, kol jie sveikinasi, su knyga nuklydau į mišką, prasidedantį į kairę nuo pagrindinio sodybos pastato. Kitoje pusėje, bet neišėjus iš miško, nuo aukštumos buvo matyti Farevelo vynuogynai, pūdymai ir žemė, kurioje plytėjo kviečių ar miežių laukai. Takelyje, vinguriuojančiame tarp ganyklų, išvydau du valstiečius su šiaudinėmis skrybėlėmis, kurie netrukus dingo už gluosnių. Už gluosnių augo aukšti medžiai, regis, gręžiantys mėlyną giedrą dangų. Dar toliau gumšojo aukšti kalnai. Sukalbėjau „Tėve mūsų". Užsimerkiau. Daugiau nieko negalėjau prašyti. Gal tik norėjau išgirsti čiurlenančią upę. Tyro vandens giesmę po akmens plokštėmis. Kai vėl patraukiau keliu per mišką, mano ausyse tebeaidėjo Sordelis, Sordelas, koks Sordelas?, tačiau kažkas šitame miške slopino žvalią muzikinę frazę. Išėjau visai ne toje pusėje. Atsidūriau ne priešais pagrindinį namą, o priešais daržus, regis, suvisai Dievo pamirštus. Visai nenustebau išgirdęs šunų lojimą, bet jų nemačiau, ir žirgliodamas per šabakštynus, kur po globėjiškais persėjų šešėliais augo kokio nors Arčimboldo[1] verti įvairiausi vaisiai ir žalumynai, išvydau

[1] *Giuseppe Archimboldo* (apie 1527–1593) – italų dailininkas, grotesko meistras.

berniuką ir mergaitę, kurie, nuogut nuogutėliai, kaip Adomas ir Ieva, griovelyje užsiiminėjo gėdingu reikalu. Berniukas pažvelgė į mane: iš nosies ant krūtinės jam kabojo snarglių pynė. Greitai nusukau akis į šalį, bet neįstengiau užgniaužti didžiulio šleikštulio. Man atrodė, kad krintu į tuštumą, pilną skrandžių, žarnų ir vidurių. Kai galop susitvardžiau, berniukas ir mergaitė buvo dingę. Paskui atsidūriau prie savotiškos vištidės. Nors saulė jau buvo aukštai, visos vištos miegojo ant purvinų laktų.

Vėl išgirdau šunų lojimą ir kažkokį kūną, ganėtinai sunkų, galingai besibraunantį per brūzgynus. Pamaniau, jog tai vėjas. Toliau stovėjo tvartas ir kiaulidė. Juos aš aplenkiau. Kitoje pusėje puikavosi araukarija. Kaip čia pateko toks didingas ir gražus medis? Tikriausiai atsidūrė Dievo valia, pamaniau. Atsirėmiau į araukariją ir giliau atsikvėpiau. Pastovėjau, kol išgirdau labai tolimus balsus. Žengiau į priekį, manydamas, jog manęs ieško Farevelas, Neruda ir kiti jo bičiuliai. Perėjau kanalą su liūliuojančiu drumzlinu vandeniu. Pamačiau vešinčias dilgėles, įvairiausias piktžoles ir akmenis, matyt, čia išmėtytus atsitiktinai, nors jų išsidėstymo tvarka bylojo ir apie žmogaus valią. Kas juos taip sudėjo? – paklausiau savęs. Įsivaizdavau berniuką, vilkintį pernelyg jam dideliu dryžuotu megztiniu iš avies vilnos, kuris vakaro sutemose vienišas ir susimąstęs vaikštinėja po didžiulį lauką. Įsivaizdavau žiurkę. Įsivaizdavau šerną. Įsivaizdavau va-

nagą, užsimušusį mažame slėnyje, į kurį nebuvo įžengusi žmogaus koja. Šitos absoliučios vienatvės tikrumas buvo nesuteptas. Už kanalo, ant virvių, ištemptų tarp medžių, pamačiau ką tik išskalbtus skalbinius, judinamus vėjo, skleidžiančio aplink pigaus muilo kvapą. Praskleidžiau paklodes ir marškinius ir už trisdešimt metrų išvydau dvi moteris ir tris vyrus, stovinčius netaisyklingu pusapskritimiu ir užsidengusius veidus delnais. Būtent užsidengusius. Atrodė, tai neįmanoma, bet buvo kaip tik taip. Jie stovėjo užsidengę veidus! Ir nors tai truko neilgai – pamatę mane, trys iš jų žengė į mano pusę – toji trumpa vizija (ir tai, kas buvo po jos) labai stipriai paveikė mano dvasinę ir fizinę pusiausvyrą, laimingą pusiausvyrą, kurią prieš keletą minučių patyriau stebėdamas gamtą. Prisimenu, žengiau žingsnį atgal ir įsipainiojau į paklodę. Porą kartų mostelėjau ranka ir būčiau išsitiesęs ant nugaros, jei vienas valstietis nebūtų manęs sugriebęs už riešo. Sutrikęs kažką vyptelėjau norėdamas padėkoti. Tai išliko atmintyje. Mano drovi šypsena, mano drovūs dantys, mano balsas, padėkos žodžiais sutrikdęs laukų tylą. Moterys paklausė, gal aš blogai jaučiuosi. Kaip jaučiatės, tėveli? – paklausė. Nustebau, kad jos mane atpažino, nes vieninteles dvi kaimietes buvau sutikęs pirmąją dieną, bet čia buvo ne jos. Be to, dabar buvau be sutanos. Tačiau gandai skraido kaip paukščiai, ir šitos moterys, kurios dirbo ne *Là-bas*, o gretimame ūkyje, jau žinojo apie mane, ir visai gali būti, kad atėjo į Farevelo dvarą tikėda-

mosi išklausyti mišių, juk Farevelui nebūtų sunku jas suorganizuoti, nes dvare buvo koplyčia, bet apie mišias jis, aišku, nepagalvojo, ir dėl paprasčiausios priežasties: garbės svečias buvo Neruda, kuris visiems gyrėsi esąs ateistas (nors aš tuo abejoju), be to, savaitgalis buvo skirtas literatūrai, o ne religijai, ir aš tam visiškai pritariau. Bet buvo akivaizdu, jog šiedvi moterys siauručiais takeliais, pabarėm parugėm, paskui per ganyklas atėjo norėdamos pamatyti mane. Ir pamatė. Jos pamatė mane, aš pamačiau jas. Bet ką gi aš pamačiau? Ratilus po akimis. Suskeldėjusias lūpas. Blizgančius skruostikaulius. Kantrybę, nepanašią į krikščioniškąjį nuolankumą. Kantrybę, tarsi atėjusią iš kitų platumų. Nečilietišką kantrybę, nors tos moterys buvo čilietės. Kantrybę, gimusią ne mūsų šalyje ir ne Amerikoje, ir net ne Europoje, Afrikoje ar Azijoje (nors pastarosios dvi kultūros man iš esmės nežinomos). Kantrybę, tarsi atėjusią iš išorės. Kantrybę, vos neperpildžiusią mano kantrybės taurės. Ir jų žodžiai, jų šnabždesiai pasklido po lauką, po vėjo siūbuojamus medžius, po vėjo siūbuojamas piktžoles, po vėjo siūbuojamus žemės vaisus. Ir aš jaučiausi vis nekantresnis, nes pagrindiniame name manęs, be abejo, kas nors laukė, Farevelas ar kitas, vis klausinėdamas savęs, kokia gi gali būti mano dingimo priežastis. O moterys tik šypsojosi, ar taisė rimtas minas, ar dėjosi nustebusios, jų veidai, iki šiol tokie abejingi, čia paslaptingai apsiniaukdavo, čia nušvisdavo, juose atsispindėdavo nebylūs klausimai arba bežodžiai šūksniai,

tuo tarpu atokiau nuo jų stovintys abu vyrai ėmė tolti, bet ne tiesia linija, ne į kalnų pusę, o zigzagais, kalbėdamiesi tarpusavyje, kartais parodydami vienas kitam kokį neaiškų daiktą laukuose, tarsi gamta jiems būtų sužadinusi norą savo nepaprastas pastabas išsakyti garsiai. Ir tik vyras, palydėjęs moteris į susitikimą su manimi, tas, kuris sugriebė man už riešo, nė nekrustelėjo, stovėjo kaip stovėjęs už keturių metrų nuo moterų ir manęs, bet pasuko galvą ir akimis palydėjo nueinančius draugus, tarsi staiga jam būtų pasidarę nepaprastai įdomu, ką veikia kiti, todėl žiūrėjo įtempęs žvilgsnį, bijodamas praleisti menkiausią smulkmenėlę. Prisimenu, įsistebeilijau jam į veidą. Prisimenu, kaip siurbte įsisiurbiau akimis jam į veidą, nenorėdamas praleisti nė menkiausios detalės, stengdamasis nuspėti to individo charakterį ir psichologiją. Tačiau mano atmintyje išliko tik vienas dalykas – jo negražumas. Tipas buvo bjaurus, nepaprastai trumpu kaklu. Tiesą sakant, jie visi buvo bjaurūs. Valstietės buvo bjaurios, o jų žodžiai padriki. Ramusis valstietis buvo bjaurus, o jo nejudrumas nelogiškas. Tolstantys valstiečiai buvo bjaurūs, o jų žirgliojimas zigzagais – padrikas. Teatleidžia Dievas ir jiems, ir man. Pasiklydusios sielos dykumoje. Apsigręžiau ir nuėjau. Atsisveikindamas nusišypsojau, kažką pasakiau, paklausiau, kaip pasiekti pagrindinį *Là-bas* pastatą, ir nuėjau. Viena iš moterų norėjo mane palydėti. Atsisakiau. Ji neatstojo, aš jus palydėsiu, tėveli, pasakė, ir tas veiksmažodis „palydėsiu“

mane taip prajuokino, kad juokas supurtė visą kūną. Tu mane palydėsi, dukrele? – paklausiau. Aš pati, atsakė ji. Arba: aš peti. Šeštojo dešimtmečio vėjas iki šiol tyliai nešioja šiuos žodžius begaliniais kažkieno, bet ne mano, atminties vingiais. Šiaip ar taip, tada mane supurtė, tiesiog nukratė juoko šiurpas. Nebūtina, atsakiau. Jau gana, pasakiau. Šiandien jau sočiai, patikinau. Ir atgręžiau joms nugarą, ir energingai nužingsniavau greitu žingsniu, skeryčiodamas rankomis ir su šypsena, kuri, vos tik pasislėpiau už kabančių skalbinių, virto kvatojimu, o ramus žingsnis perėjo į risčią, primenančią karinį maršą. *Là-bas* sode, šalia tauraus medžio stoginės, Farevelo svečiai klausėsi Nerudos deklamavimo. Aš tyliai atsistojau šalia jaunojo jo mokinio, kuris, nutaisęs rimtą ir susimąsčiusį veidą, rūkė, o didžiojo poeto žodžiai gremžėsi į žemės plutą, kilo iki gerai sutvirtintų stoginės sijų ir aukščiau, iki bodleriškų debesų, vienas paskui kitą plaukiančių per tyrą tėvynės padangę. Mano pirmoji viešnagė *Là-bas* baigėsi šeštą valandą vakaro. Vienas Farevelo svečių savo automobiliu pavėžėjo mane į Čiljaną: kaip tik suspėjau į traukinį ir grįžau į Santjagą. Taip buvau įšventintas į literatų pasaulį. Kiek vaizdų, dažnai prieštaringų, paskui regėjau ilgomis nemigos ir apmąstymų naktimis! Vis išvysdavau Farevelo siluetą, tamsų ir apvalų, tarsi įsirėminusį aukštose duryse. Susikišęs rankas į kišenes, jis, regis, įtemptai stebėjo, kaip bėga laikas. Taip pat regėdavau Farevelą, sėdintį krėsle savo klube, sukryžiavusį kojas ir

vograujantį apie literatūros nemirtingumą. Ak, tas literatūros nemirtingumas! Kitomis akimirkomis man pasivaidendavo grupė figūrų, kurios, susikibusios už diržų, paveikslais nukabinėtoje svetainėje šokdavo kongą[1].

Šokite, tėve, kviesdavo koks nors nematomasis. Negaliu, atsakydavau, neleidžia įžadai. Vienoje rankoje laikydavau nedidelį sąsiuvinį, kita žymėdavausi literatūrinės kritikos apmatus. Knyga vadinosi *Laiko tėkmė*. Laiko tėkmė, laiko tėkmė, metų girgždesys, iliuzijų bedugnė, visų troškimų žlugimas, išskyrus troškimą išgyventi. Tuo metu sinkopuota kongos gyvatė nepermaldaujamai artėdavo prie mano kampo, judindama ir sykiu pakeldama pirma kairę koją, paskui dešinę, paskui kairę, paskui dešinę, ir tada tarp šokėjų pamatydavau Farevelą. Farevelą, įsikibusį į liemenį vienai poniai iš pačios aukščiausios tų metų Čilės visuomenės, poniai baskiška pavarde, kurią, nelaimė, pamiršau, o jam į juosmenį buvo įsikibęs kažkoks seneliokas, kurio kūnas jau buvo bebaigiąs irti, seneliokas, veikiau miręs nei gyvas, tačiau besišypsantis į dešinę ir į kairę ir, regis, besimėgaujantis konga labiau už kitus. Kitą kartą aplankydavo vaikystės ir paauglystės vaizdai, tada regėdavau tėvo šešėlį, šliaužiantį namų koridoriumi, panašų čia į žebenkštį, čia į šešką arba atitinkamai į ungurį, įleista į nelabai jam tinkamą akvariumą. Visi pokalbiai, visi dialogai, skelbė balsas, uždrausti.

[1] Afrikiečių kilmės kubiečių liaudies šokis.

Kartais susimąstydavau apie to balso prigimtį. Gal tai buvo angelo balsas? Gal tai buvo mano angelo sargo balsas? O gal šėtono? Greitai suvokiau, jog tai mano, mano *superego* balsas, vedantis mano sapną kaip plieninių nervų lakūnas, mano super „aš“, vairuojantis sunkvežimį-šaldytuvą liepsnojančiu keliu, kažkam aimanuojant ir kalbant žargonu, panašiu į mikėniečių. Mano „aš“, žinoma, miegojo. Miegojo ir darbavosi. Tuo metu kaip tik buvau pradėjęs dirbti Katalikų universitete. Ir skelbti savo pirmuosius eilėraščius, paskui – pirmąsias knygų recenzijas, pastabas apie literatūrinį Santjago gyvenimą. Pasirėmęs alkūne įtempiu kaklą ir prisimenu. Enrikė Linas, žinomiausias savo kartos poetas, Džakonė, Uribė Arsė, Chorchė Teiljeras, Efrainas Barkeras, Delija Dominges, Karlosas de Roka. Auksinis jaunimas. Visi, arba bemaž visi, patyrė Nerudos įtaką, išskyrus nedaugelį, kuriems didžiausias autoritetas buvo Nikanoras Para. Taip pat prisimenu Rosamelį del Valją. Žinoma, aš jį pažinojau. Rašiau kritikos straipsnius apie juos visus: apie Rosamelį, Diasą Kasanuevą, apie de Braulijų Arenasą ir apie jų draugus iš „Mandragoros“, ir apie Teiljerą, ir apie jaunuosius poetus iš lietingų pietų, apie šeštojo dešimtmečio prozininkus, apie Donosą, Edvardsą, Lafurkadę. Visi jie nuostabūs žmonės, visi puikūs rašytojai. Apie Gonsalą Rochasą, apie Angitą. Recenzavau Manuelį Rochasą, Chuaną Emarą, Mariją Luisą Bombal ir Martą Brunet. Rašiau pastabas ir skelbiau savo nuomo-

nę apie Blest Ganos, Augusto D'Almaros ir Salvadorės Rejeso knygas. Ir tada nusprendžiau, o gal tai buvo anksčiau, tikriausiai anksčiau, dabar visa susipainiojo ir tapo miglota, kad reikia pasirinkti kokį nors slapyvardį, kuriuo galėčiau pasirašinėti kritikos darbus, o poetiniams bandymams išsaugoti savo tikrąją pavardę. Ir tada pasirinkau H. Ibakačės pavardę. Pamažu H. Ibakačė tapo labiau žinomas nei Sebastianas Urutija Lakrua, ir tai mane nustebino ir suteikė man pasitenkinimo, nes Urutija Lakrua ketino parašyti ateities kūrinį su pretenzijomis į klasiką, turėjusį susikristalizuoti per ilgus metus, be to, jis turėjo būti parašytas tokia metrika, kuria Čilėje jau niekas nerašė, bet – ką aš čia sapalioju! – kurios niekas niekada Čilėje ir nevartojo, o tuo metu Ibakačė skaitė ir garsiai aiškino perskaitytus kūrinius, kaip kadaise Farevelas, vykdydamas nelengvą švietėjišką priedermę, negailėdamas pastangų protingai ir civilizuotai pagarbiu taikdario tonu švietė žmones, kaip kad kuklus švyturys šviečia mirties pakrantėje. Ir tas tyrumas, siejamas su kukliu Ibakačės vardu, išliko ne mažiau žavus, nes Ibakačę, be abejo, galėjai atpažinti tarp eilučių ir nujausti iš konteksto, nors iš esmės jis grobuoniškai puldavo, taršydavo ir racionaliai, tai yra pilietiškai, išdarinėdavo svetimus siužetus ir tuo savo tyrumu kaip niekas kitas sugebėdavo nušviesti Urutijos Lakrua kūrybą, kuris eilėraštis po eilėraščio darėsi toks pat deimantiškai tyras kaip ir jo antrininkas. Vienąsyk literatūriniame vakare, vykusiame do-

no Salvadoro Rejeso namuose, kuriame dalyvavo penki ar šeši svečiai, tarp jų ir Farevelas, šeimininkas pasakė, kad vienas iš tyriausių žmonių, su kuriuo jam teko bendrauti Europoje, buvo vokiečių rašytojas Ernstas Jungeris. Farevelas, tikriausiai žinojęs šią istoriją, paprašė papasakoti, kaip ir kokiomis aplinkybėmis jis susipažinęs su Jungeriu, ir tada donas Salvadoras atsisėdo į krėslą auksiniais apvadais ir papasakojo, jog tai atsitiko labai seniai Paryžiuje, per Antrąjį pasaulinį karą, kai jis buvo paskirtas dirbti Čilės pasiuntinybėje. Papasakojo apie kažkokį priėmimą, nežinau, kokioje pasiuntinybėje, Čilės, Vokietijos ar Italijos, kai viena labai graži moteris paklausė, ar jis nenorėtų būti supažindintas su garsiu vokiečių rašytoju. Ir donas Salvadoras, kuriam, mano apskaičiavimu, buvo ne daugiau nei penkiasdešimt, tai yra jis buvo kur kas jaunesnis ir sveikesnis nei dabar aš, džiaugsmingai sutiko, taip, Džovana, supažindinkite, ir italė, kunigaikštienė ar grafienė, kuri labai mylėjo ir gerbė mūsų rašytoją ir diplomatą, nuvedė jį per daugybę salių, kurių durys it mistinės rožės atsiverdavo vis į kitą salę, ir paskutinėje išvydo grupę vermachto karininkų ir keletą civilių, o visų jų centre buvo kapitonas Jungeris, Pirmojo pasaulinio karo didvyris, knygų *Plieninės vėtros*, *Afrikos žaidimai*, *Ant marmurinių uolų* ir *Heliopolis* autorius, ir tada, išklausiusi keletą didžiojo vokiečių rašytojo sentencijų, italų princesė supažindino jį su Čilės rašytoju ir diplomatu, abu vyrai, žinoma, pirmiausia

prancūziškai, apsikeitė keletu banalių frazių, paskui Jungeris mūsų rašytojo paklausė, ar būtų įmanoma rasti kokį nors jo kūrinį prancūziškai, ir čilietis greitai ir džiaugsmingai atsakė, taip, žinoma, jis turįs vieną savo knygą, išverstą į prancūzų kalbą, ir jei Jungeris norėtų ją perskaityti, su malonumu padovanotų, tada Jungeris patenkintas nusišypsojo, juodu apsikeitė vizitinėmis kortelėmis ir sutarė dieną, kada galėtų kartu pavakarieniauti, papietauti ar net papusryčiauti, nes Jungerio užrašų knygelė buvo pilnut pilnutėlė neatšaukiamų įsipareigojimų, neskaitant ypatingų atvejų, kurių pasitaiko kasdien, ir tada numatytą susitikimą turi perkelti į kitą laiką, todėl juodu bent iš dalies sutarė dėl dienos ir vienuoliktos valandos, „vienuoliktos čiliečių valandos“, paaiškino donas Salvadoras, kad Jungeris žinotų, jog pas mus taip priimta, ir nemanytų, kad mes dar vaikštome apsikaišę plunksnomis, paskui donas Salvadoras atsisveikino su Jungeriu ir pasišalino su italų grafiene, kunigaikštiene ar princese, ir dar sykį perėjo sales, atsiveriančias viena į kitą, kaip kad mistinė rožė atveria savo žiedlapius kitai mistinei rožei, o ši – dar kitai mistinei rožei, ir taip iki amžių pabaigos, itališkai šnekučiuodamiesi apie Dantę ir apie Dantės moteris, nors, turiu jums pasakyti, pokalbio esmė nebūtų pasikeitusi, jeigu jie būtų kalbėjęsi apie D'Anuncijų ir jo kekšes. O po keleto dienų donas Salvadoras susitiko su Jungeriu vieno Gvatemalos dailininko mansardoje, mat tam dailininkui

nepavyko išvažiuoti iš okupuoto Paryžiaus ir donas Salvadoras retkarčiais jį lankydavo, kaskart atnešdamas įvairiausio maisto, duonos ir pašteto, kokį buteliuką Bordo vyno, kokį kilogramą spagečių, suvyniotų į drobės skiautę, arbatos ir cukraus, ryžių, aliejaus ir cigarečių, visko, ko tik įstengdavo rasti pasiuntinybės virtuvėje arba juodojoje rinkoje, o tas Gvatemalos dailininkas, kuris gyveno iš mūsų rašytojo malonės, niekada jam nepadėkodavo, net jei donas Salvadoras ateidavo nešinas dėžute ikrų, slyvų marmeladu ar šampanu, jis niekada nepasakydavo jam ačiū, Salvadorai, arba dėkui, done Salvadorai, nepadėkojo ir tąsyk, kai mūsų žymusis diplomatas atsinešė vieną iš savo naujųjų romanų, kurį šiaip jau ketino padovanoti visai kitai personai, kurios vardo jokiu būdu nebuvo galima ištarti garsiai, nes ji buvo ištekėjusi, bet, vėl išvydęs tą Gvatemalos dailininką tokį nusiminusį, nusprendė romaną padovanoti ar paskolinti jam, tačiau kai kitą kartą jį aplankė, romanas, jo romanas, gulėjo toje pačioje vietoje ant stalo ar ant kėdės, kur buvo jį palikęs, ir kai jis dailininką paklausė, ar romanas jam pasirodęs nuobodus, ar, atvirkščiai, suteikęs nepaprastą malonumą, šis, kaip visada tylus ir niūriai nusiteikęs, burbtelėjo kūrinio neskaitęs, ir tada donas Salvadoras, įsižeidęs, kaip tokiais atvejais įsižeidžia visi autoriai (bent jau čiliečių ir argentiniečių), pasakė: vadinasi, jis tau, bičiuli, nepatiko; tada gvatemalietis atrėžė, kad nei patiko, nei nepatiko, nes romano jis papras-

čiausiai neskaitė, ir tada donas Salvadoras paėmė savo romaną ir iš dulkių, kurios paprastai nusėda ant knygų (ir ant daiktų!), kai jomis niekas nesinaudoja, sluoksnio suprato, kad gvatemalietis teisus, ir nesupyko ant jo, bet vis dėlto mansardoje pasirodė tik po dviejų mėnesių. Ir kai vėl apsilankė pas dailininką, šis buvo dar labiau išdžiūvęs, tarsi per tuos du mėnesius nebūtų nieko turėjęs burnoje, tarsi amžinai žiūrėdamas pro savo langą į Paryžiaus kvartalą būtų troškęs numirti nuo ligos, kurią kai kurie gydytojai tais laikais vadino „melancholija", o šiandien mes ją vadiname „anoreksija", ir ja dažniausiai suserga labai jaunos panelės, lolitos, ir tada mirguliuojantis vėjas ima jas nešioti po vaiduokliškas Santjago gatves, bet tais metais ir tame vokiečių valiai atsidavusiame mieste tąja liga sirgo Gvatemalos dailininkai, gyvenantys tamsiose, sunkiai pasiekiamose mansardose, ir ji vadinosi ne „anoreksija", bet „melancholija", *morbus melancholicus*, liga, paprastai puolanti silpnavalius žmones, ir tada donas Salvadoras Rejesas, o galbūt Farevelas, bet jei tai buvo jis, tada viskas nutiko daug vėliau, prisiminė Roberto Burtono knygą *Melancholijos anatomija*, kurioje apie šią ligą prirašyta aibė protingų dalykų, ir tą akimirką mes, ten esantys, nutilome ir tylos minute pagerbėme visus, kritusius nuo šios juodžiausios negalios, nuo šios baisiausios nesveikatos, kuri šiandien ėste ėda mano kūną, atima visas jėgas, ir aš vos nepratrūkstu raudoti klausydamasis pražilusio jaunuolio nesąmonių, ir kai

mes nutilome, visi tarsi atsitiktinai tapome panašūs į nebyliojo kino kadrą, baltas ekranas, mėgintuvėliai, retortos ir apsvilusi, sudegusi, kalcinuota juosta, ir tada donas Salvadoras prisiminė Šelingą (kurio, kaip tvirtino Farevelas, jis niekada neskaitė), rašiusį apie melancholiją kaip apie begalybės ilgesį – *Sehnsucht*, – ir papasakojo apie neurochirurgines operacijas, kai pacientui perpjaunamos nervinės skaidulos, jungiančios tarpinių smegenų gumburus su kaktinėmis smegenų žievės skiltimis, paskui vėl ėmė kalbėti apie Gvatemalos dailininką, liesą, sudžiūvusį, sukembusį, susuktą rachito, nusilpusį, nusibaigusį, nyktinai sunykusį, žodžiu, tokį visą paliegusį, kad donas Salvadoras išsigando ir pagalvojo, štai iki ko tu priėjai, žmogeli ar žmogėne, nežinau, koks buvo tikrasis jo vardas, ir pirmoji jo, kaip doro čiliečio, mintis buvo pakviesti jį vakarienės ar čilietiškų pusryčių, bet gvatemalietis atsisakė, teisindamasis, kad jam reikėtų daug pastangų šią valandą nusigauti iki gatvės, ir tada mūsų diplomatas ėmė garsiai šaukti ar net bartis ir paklausė, nuo kada anas nevalgo, ir gvatemalietis atsakė neseniai truputį užkrimtęs, kada neseniai? – paklausė donas Salvadoras, bet dailininkas neprisiminė, o šit donas Salvadoras prisiminė vieną smulkmeną, o toji smulkmena tokia: kai jis liovėsi šaukęs ir kai ant bufeto šalia viryklėlės ėmė dėlioti varganą maisto davinį, kurį jam buvo pavykę gauti, kitaip tariant, kai gvatemaliečio mansardoje vėl įsiviešpatavo tyla, o donas Salvadoras

tapo kone nematomas, nes triūsė virtuvėje ir n-tąjį kartą apžiūrinėjo gvatemaliečio drobes, kabančias ant sienų, ar sėdėdamas mąstė, rūkė ir žiūrėjo, kaip bėga laikas su tokia abejingųjų stojiška kantrybe, kuria apdovanoti tik žmonės, ilgus metus ištarnavę diplomatinėje tarnyboje ar Užsienio reikalų ministerijoje, gvatemalietis atsisėdo ant kitos kėdės, specialiai pastatytos prie vienintelio lango, ir kol donas Salvadoras stūmė laiką sėdėdamas mansardoje ir stebėdamas greitai besikeičiančius savo sielos vaizdus, melancholiškasis ir rachitiškasis gvatemalietis jį stūmė stebėdamas gražią, bet vienodą Paryžiaus panoramą. Ir kai mūsų rašytojo žvilgsnis sugavo permatomą liniją, tašką, į kurį žiūrėjo gvatemalietis, arba, atvirkščiai, kuris traukė gvatemaliečio žvilgsnį, na, čia ne taip jau ir svarbu, tada jam per širdį perėjo šiurpo šešėlis ir jis panoro užsimerkti, nebežiūrėti į tą būtybę, spoksančią į virpančias Paryžiaus sutemas, bėgti iš mansardos ar suspausti jį glėbyje, noras (kurį slopino protinga ambicija) paklausti, ką gi jis tenai mato, ir paskui su visu tuo susitaikyti, bet sykiu ir ėmė baimė, kad gali išgirsti tai, ko negalima išgirsti, esminius žodžius, kurių negalime ne tik klausyti, bet tikriausiai net ištarti. Ir atsitiko taip, kad tenai, toje mansardoje, po kurio laiko Salvadoras Rejesas visai atsitiktinai susitiko su Ernstu Jungeriu, kuris atėjo aplankyti gvatemaliečio paskatintas savo subtilios nuovokos ir ypač nesutramdomo smalsumo. Ir tąsyk, peržengęs gvatemaliečio būsto slenkstį, donas Salvadoras

pirmiausia išvydo Jungerį vermachto karininko uniforma, nepaprastai atidžiai apžiūrinėjantį aliejiniais dažais tapytą paveikslą, kurį donas Salvadoras matė daugybę kartų. Paveikslas turėjo keistą pavadinimą: *Mechiko miesto vaizdas valandą prieš aušrą*, ir, be abejo, buvo sukurtas sekant siurrealizmu, judėjimu, į kurį gvatemalietis įsitraukė veikiau savo gera valia, o ne dėl kokių nors ženklių laimėjimų, tačiau jam niekada neteko pasimėgauti oficialiuoju Bretono ordino narių palaiminimu. Paveiksle buvo juntama nedidelė kai kurių italų peizažistų įtaka, antra vertus, noras sekti prancūzų simbolistais Redonu ir Moro, būdingas kai kuriems ekstravagantiškiems ir pernelyg jautriems Centrinės Amerikos dailininkams. Drobėje buvo pavaizduotas Mechiko miestas, nutapytas nuo kokios nors kalvos arba nuo aukšto pastato balkono. Vyravo žalios ir pilkos spalvos. Kai kurie kvartalai panėšėjo į bangas. Kiti atrodė kaip nuotraukų negatyvai. Žmonių nebuvo matyti, bet šen bei ten šmėklinėjo žmonių, o gal gyvulių, skeletai. Pamačius doną Salvadorą, Jungerio veidu prabėgo vos pastebimas nuostabos, paskui, irgi vos pastebimas, džiaugsmo šešėlis. Žinoma, juodu šiltai pasisveikino ir apsikeitė tokiam atvejui įprastais klausimais. Paskui Jungeris ėmė kalbėti apie tapybą. Donas Salvadoras jam uždavė keletą klausimų apie vokiečių meną, apie kurį nieko nežinojo. Jam susidarė įspūdis, kad Jungerį iš tikrųjų domina tik Diureris, todėl jie ilgai kalbėjosi tik apie jį. Abiejų įkarštis vis di-

dėjo. Staiga donui Salvadorui toptelėjo, kad atėjęs jis nė vienu žodžiu nepersimetė su šeimininku. Ėmė jo ieškoti, tuo tarpu širdyje iš pradžių tyliai, paskui vis garsiau pradėjo aidėti kažkoks pavojaus signalas. Kai mes paprašėme tą signalą apibūdinti, jis atsakė tada išsigandęs, kad gvatemalietį galėjo sulaikyti prancūzų policija arba, dar blogiau, gestapas. Tačiau gvatemalietis buvo čia, sėdėjo susimąstęs (nors žodžiai nei „susimąstęs", nei „užsigalvojęs" čia visai netinka) prie lango ir stebeilijosi į Paryžių. Lengviau atsidusęs, mūsų diplomatas sumaniai pakeitė temą ir paklausė Jungerį, ką jis manąs apie tyliojo lotynų amerikiečio kūrybą. Jungeris atsakė, kad tikriausiai dailininkas sergąs sunkia anemija, ir jam, be abejo, reikėtų geriau maitintis. Tada donas Salvadoras susivokė rankose vis dar tebelaikąs gvatemaliečiui atneštą maistą: truputį arbatos, truputį cukraus, kriaukšlę duonos ir pusę kilogramo ožkos sūrio, kurio nemėgsta joks čilietis ir kurį jis nugvelbė iš mūsų pasiuntinybės virtuvės... Jungeris įsistebeilijo į maistą. Donas Salvadoras išraudo ir ėmė dėlioti maistą į lentynas, sykiu paaiškindamas gvatemaliečiui, kad atnešęs „šio bei to užkąsti". Gvatemalietis kaip paprastai jam nepadėkojo ir net neatsigręžė pažiūrėti į „užkandėlę". Keletą minučių, prisiminė Salvadoras, situacija buvo labai kvaila. Juodu su Jungeriu stovėjo nežinodami ką pasakyti, o gvatemalietis dailininkas tebesėdėjo prie lango atgręžęs jiems nugarą. Tačiau Jungeris buvo pasirengęs bet kokiai situacijai, ir,

matydamas pasidygėjimo apimtą šeimininką, ėmė ceremoningai juo rūpintis – pastatė greta dvi kėdes ir pasiūlė mūsų diplomatui turkiškų cigarečių, kurias tikriausiai laikė savo draugams arba ypatingiems atvejams, nes pats per visą vakarą nesurūkė nė vienos. Tą vakarą abu rašytojai, čilietis ir vokietis, praleido toli nuo sumaišties ir dažnai nediskretiškų Paryžiaus salonų, kalbėdamiesi apie viską, kas tik užeidavo ant liežuvio, apie žmogiškus ir dieviškus dalykus, apie karą ir taiką, apie Italijos ir Šiaurės Europos dailę, apie blogio šaltinius ir blogio padarinius, kurie kartais atrodo visiškai atsitiktiniai, apie Čilės florą ir fauną, su kuria Jungeris buvo truputį susipažinęs iš savo tėvynainio Filipio, gebėjusio sykiu būti vokiečiu ir čiliečiu, knygų, kalbėjosi prie puodelio arbatos, kurią užplikė pats donas Salvadoras (ir kurios gvatemalietis, paklaustas, ar nenorėtų pasivaišinti puodeliu arbatos, vos girdimai atsisakė), paskui atėjo eilė porai taurelių konjako, Jungeris jo įsipylė iš sidabrinės gertuvės, „neliečiamų atsargų“, kurias vokietis nešiojosi su savimi ir kurių gvatemalietis šįkart neatstūmė, todėl iš pradžių svečiai ėmė šypsotis, paskui nuoširdžiai ir nevaržomai juoktis ir galop laidyti nekaltus sąmojus. Kai gvatemalietis grįžo prie lango su konjako porcija, Jungeris nusprendė jį paklausinėti apie tą paveikslą, apie tai, ar dailininkas ilgai gyveno actekų sostinėje ir ar negalėtų šiek tiek papasakoti apie savo gyvenimą tame mieste, ir gvatemalietis atsakė Mechike išbuvęs viso labo tik savaitę ir kad

jo prisiminimai apie šį miestą esą neaiškūs ir neapibrėžti, o paveikslą, vokiečio dėmesio ar smalsumo objektą, nutapęs prieš daugelį metų Paryžiuje, beveik negalvodamas apie Mechiką, tik jausdamas kažką, ką, nerandant geresnio žodžio, būtų galima pavadinti „meksikietišku motyvu“. Šie žodžiai paskatino Jungerį pradėti kalbą apie aklus atminties šaltinius, galinčius išsaugoti vaizdus, kuriuos gvatemalietis regėjo viešnagės Mechike metu, nors donas Salvadoras, iki šiol pritardamas bet kokiai šaunio-jo vokiečio nuomonei, tyliai pagalvojo, kad galbūt čia turimi omenyje ne staiga atsivėrę akli šaltiniai, arba, šiaip ar taip, visai ne tokie šaltiniai, bet daugiau jis jau neįstengė mąstyti, nes jo galvoje kažkas ėmė zvimbti, tarsi iš jos būtų ėmę lėkti laukan šimtai gylių ar sparvų, kurias mes matome tik tada, kai mums būna labai karšta ir svaigsta galva, nors gvatemaliečio mansarda, kaip žinia, nebuvo karšta vieta, tos sparvos skraidė mažne liesdamos jam vokus, tapusius tokiais permatomais kaip sparnuoti prakaito lašai, kurie zyzė taip pat kaip sparvos, arba kaip gyliai, tai tas pats, nors šiaip jau Paryžiuje gylių nėra, ir tada donas Salvadoras, dar sykį pritariamai linktelėdamas, tačiau jau beveik nesuprasdamas Jungerio tariamų prancūziškų žodžių prasmės, staiga pajuto suvokęs, ar įsivaizdavo suvokęs, dalį tiesos, o toji mažutėlaitė dalelytė tiesos buvo tokia, kad gvatemalietis dabar yra Paryžiuje, kad prasidėjo, ar tuojau prasidės, karas, ir gvatemalietis jau įprato leisti ilgas mirties (ar priešmirtines)

valandas priešais vienintelį langą, stebėdamas Paryžiaus panoramą, ir iš to stebėjimo, iš to bemiegio Paryžiaus stebėjimo radosi gvatemaliečio *Mechiko miesto vaizdas valandą prieš aušrą*, todėl tą drobę būtų galima vadinti žmonių aukų altoriumi, arba didžiausios paniekos gestu, tam tikru atžvilgiu tas paveikslas buvo pralaimėjimo pripažinimas, bet ne Paryžiaus ir ne Europos kultūros, didvyriškai pasirengusios pavirsti pelenais, ir ne politinių idealų, kuriems instinktyviai pritarė dailininkas, bet veikiau pralaimėjimas paties gvatemaliečio, neįgijusio nei šlovės, nei turtų, tačiau pasiryžusio palikti savo vardą Šviesos Miesto bendrijoje, ir matant, kaip blaiviai jis susitaiko su savo nesėkme ir kaip tas blaivus protas gimdo kitus dalykus, neretai peržengiančius asmeniškumo ribas, o kartais ir anekdotiškus, diplomatui šiaušėsi rankų plaukeliai, arba, kaip sako prastuomenė, šiurpo oda. Ir tada donas Salvadoras vienu gurkštelėjimu nurijo konjako likučius ir vėl ėmė klausytis vokiečio žodžių, kuris visą tą laiką kalbėjo vienas, nes jis, mūsų rašytojas, kapanojosi bergždžių apmąstymų tinkle, o gvatemalietis, kaip ir reikėjo tikėtis, tebekiūtojo leisgyvis prie savo lango ir nuobodžiai bei beprasmiškai stebėjo Paryžių. Taigi nelabai sunkiai pagavęs (taip jam atrodė) ilgos ir nuobodžios kalbos giją, donas Salvadoras vėl įsiterpė į teorinius Jungerio apmąstymus, kurie būtų išgąsdinę net patį Pablą, jeigu vokietis nebūtų kukliai ir taktiškai užglaistęs savo postringavimų apie dailiuosius menus. Paskui ver-

machto karininkas ir Čilės diplomatas kartu paliko Gvatemalos dailininko mansardą, ir kol stačiais begaliniais laiptais lipo žemyn į gatvę, Jungeris prisipažino netikįs, jog gvatemalietis gyvas sulauksiąs kitos žiemos, ir tai buvo keista girdėti iš jo lūpų, nes tuo metu niekam nebuvo paslaptis, kad tūkstančiai žmonių neišgyvens iki kitos žiemos, nors dauguma jų buvo kur kas sveikesni už gvatemalietį, dauguma linksmesni, dauguma turėjo didesnį norą gyventi nei gvatemalietis, bet Jungeris vis tiek taip pasakė, galbūt nepagalvojęs, arba turėdamas omenyje kaip tik šį konkretų atvejį, ir donas Salvadoras jam pritarė ir šį kartą, nors pats, nuolat lankydamas dailininką, nebuvo toks tikras dėl jo greitos mirties, tačiau vis tiek pasakė, taip, aišku, žinoma, arba tiesiog krenkštelėjo porą kartų „hm, hm“, o diplomatams tai gali reikšti bet ką, net visiškai priešingą dalyką. Netrukus Ernstas Jungeris atėjo į Salvadoro Rejeso namus vakarienės, ir šį kartą konjakas buvo pilstomas į tikras konjako taures, juodu kalbėjosi apie literatūrą patogiuose krėsluose, o vakarienė, na, sakykim taip, buvo „subalansuota“, kokia ir turi būti vakarienė Paryžiuje ir gastronomijos, ir intelektualumo požiūriu, o atsisveikindamas donas Salvadoras padovanojo vokiečiui vieną iš savo knygų, išverstų į prancūzų kalbą, galbūt vienintelę, nežinau, nors pražilęs jaunuolis tvirtina, kad dono Salvadoro Paryžiuje jau neprisimenanti nė viena gyva dvaselė, tikriausiai jis taip tvirtina norėdamas mane užgauti, galbūt ir iš tiesų Pary-

žiuje jau niekas neprisimena Salvadoro Rejeso, o Čilėje jį prisimena tik nedaugelis, ir dar mažiau žmonių jį skaito, bet tai nesvarbu, svarbu, kad eidamas iš Salvadoro Rejeso rezidencijos vokietis savo kostiumo kišenėje nešėsi rašytojo romaną ir paskui jį perskaitė, nes mini jį savo memuaruose, ir dar teigiamai. Ir tai viskas, ką mums papasakojo Salvadoras Rejesas apie savo gyvenimo metus, praleistus Paryžiuje per Antrąjį pasaulinį karą. Tačiau yra vienas tikras dalykas, kuriuo mes turėtume didžiuotis: savo memuaruose Jungeris daugiau nekalba apie jokį čilietį, išskyrus Salvadorą Rejesą. Į to vokiečio raštus daugiau nedrįso įkišti savo drebančios nosies joks čilietis. Be dono Salvadoro Rejeso, tais niūriais, kupinais įvykių metais, Jungeriui neegzistavo joks kitas čilietis – nei kaip žmogiškoji būtybė, nei kaip kokios nors knygos autorius. Ir tą naktį, toldamas nuo mūsų pasakotojo ir diplomato namų, žingsniuodamas gatve, apsodinta liepomis, lydimas aikštingo Farevelo šešėlio, išvydau viziją, kurioje srautais liejosi sąmojis, glotnus kaip didvyrių sapnas, o kadangi buvau jaunas ir karštakošis, iš karto papasakojau apie ją Farevelui, galvojančiam tik apie tai, kaip greičiau nusigauti iki restorano, kurį jam buvo išliaupsinęs jo pažįstamas virėjas, papasakojau Farevelui, kad kol mudu žingsniavome šia ramia gatvele, apsodinta liepomis, įsivaizdavau rašąs poemą, ir joje kalbama apie rašytoją, kurio kūnas, arba auksinis šešėlis, ilsisi kažkokiame kosminiame laive kaip paukštelis lizde iš sulanks-

tytų ir garuojančių gelžgalių, ir kad tas rašytojas, tokiu būdu keliaujantis į nemirtingumą – pats Jungeris, ir kad laivas susprogsta virš Andų kalnų, bet netrukus jo kūnas kartu su laivo duženomis sušąla amžinuose sniegynuose, ir tos poemos pagrindinė mintis esanti ta, kad didvyrių rankraščiai ir – plačiau – tų rankraščių kopijos patys savaime buvo giesmės, garbinančios Dievą ir civilizaciją. Bet Farevelas, kuris, žinoma, pagal savo galimybes, stengėsi žengti sparčiau ir sparčiau, nes vis labiau norėjo valgyti, pažvelgė į mane per petį kaip į pienburnį ir apdovanojo pašaipia šypsena. Ir pridūrė, kad Salvadoro Rejeso žodžiai tikriausiai man padarė didžiulį įspūdį. Sunkus atvejis. Norėti ką nors parašyti – gerai. O susijaudinti – blogai. Taip pasakė Farevelas nė akimirką nestabtelėdamas. Paskui dar pasakė, kad didvyrių tema prirašyta daug literatūros. Prirašyta tiek, kad du žmonės, apdovanoti visiškai skirtingomis mintimis ir skoniu, galėtų rinktis užrištomis akimis ir niekada neišsirinkti to paties. Paskui nutilo, tarsi ėjimas jam būtų atėmęs paskutines jėgas, o patylėjęs pridūrė: po paraliais, kaip aš noriu ėsti, – šito posakio iš jo niekada nebuvau girdėjęs nei iki to, nei po to, – ir daugiau nepravėrė burnos. Sėdėdamas prie staliuko ganėtinai vulgariame restorane ir godžiai kimšdamas įvairų ir sotų čilietišką maistą, jis man paporino apie Didvyrių Kalvą, arba apie Heldenbergą, kalvą, esančią kažkur Centrinėje Europoje, Austrijoje arba Vengrijoje. Iš pradžių naiviai pagalvojau, kad

istorija, kurią Farevelas ketina man iškloti, savotiškai susijusi su Jungeriu arba su tuo, ką jam entuziazmo pagautas papasakojau apie Jungerį ir apie žvaigždžių laivą, sudužusį Anduose, apie didvyrių skrydį į nemirtingumą ir apie tai, kad jie skrenda tenai apsisiautę tik savo raštais. Tačiau Farevelas man tik surentė istoriją apie vieną batsiuvį, Austrijos–Vengrijos imperijos valdinį, smulkų komersantą, kuris susikrovė turtus įsiveždamas batus iš vienos vietos ir pardavinėdamas kitoje, paskui pats ėmė juos siūti Vienoje ir pardavinėti Vienos, Budapešto ir Prahos dabitoms, taip pat Miuncheno ir Ciuricho, Sofijos ir Belgrado, Zagrebo ir Bukarešto puošeivoms. Jis buvo tikras verslininkas, pradėjęs mažne nuo nieko, arba nuo šeimos įmonės, beveik jau sužlugusios, tačiau pamažu jo verslas ėmė stiprėti, plėstis ir plačiai garsėti, nes jo siūtus batelius vertino visi, kurie juos nešiojo, girdami išskirtinį jo skonį, taip pat batelių patogumą, nes viskas – pusbačiai, batai, bateliai, kurpės ir kurpaitės ir net visokios šlepetaitės ir šliurės – buvo nepaprastai tvirta ir ilgai nešiojama, žodžiu, jo avalyne galėjai pasitikėti nesibaimindamas kelio viduryje pamesti kulniuko, o tokie dalykai visada labai vertinami, be to, niekas nebijojo pritrinti nuospaudų ar išerzinti jau esamų pūslių, o tai labai rimtas dalykas, jo batelius pamėgo net mėgstantys darytis pedikiūrą, vienu žodžiu, jo vardas ir batų markė tapo išskirtinumo ir patogumo garantija. Tasai batsiuvys, apie kurį mes kalbame, gyveno Vienoje, jo klientais tapo net

pats Austrijos–Vengrijos imperatorius ir jo ministrai, maršalai ir generolai, ir daugelis iš jų ateidavo apsiavę mūsų batsiuvio siūtais jojimo batais ar paprastais bateliais, ir, kai susitikdavo nuošalesniame kampelyje, mielai persimesdavo su mūsų žmogumi vienu kitu nereikšmingu, bet visada maloniu žodeliu, santūriu ir kitų nenuklausomu, tačiau persmelktu švelnios, tik austrams ir vengrams būdingos rudens rūmų melancholijos, mat rusų melancholija, anot Farevelo, tūno susiradusi sau prieglobstį žiemos rūmuose, o ispanų – šiuo atžvilgiu, man regis, Farevelas kiek perdėjo – apsigyvenusi vasaros rūmuose, ir dar gaisruose, ir batsiuvys, veikiausiai paskatintas tokio malonaus dėmesio, kurį jam rodė garbingi asmenys, nors, kitų nuomone, visai ne dėl to, o dėl kitko, ėmė kruopščiai puoselėti, auginti ir brandinti vieną sumanymą, o kai jį subrandino, su juo asmeniškai supažindino imperatorių, nors turėjo pasitelkti į pagalbą daugybę savo ryšių dvare, taip pat kariniuose bei politiniuose sluoksniuose. Ir kai buvo paleisti visi svertai, vienos po kitų ėmė vertis durys, ir batsiuvys, peržengęs keletą slenksčių ir laukiamųjų salių, patekdavo vis į didesnes, vis tamsesnėje prieblandoje skendinčias menes, nors toji prieblanda buvo atlasinė, karališka, joje nesigirdėjo žingsnių, pirma, dėl kilimų kokybės ir storumo, antra, dėl batų gerumo ir elastingumo, ir paskutinėje menėje, į kurią buvo palydėtas, ant paprastų paprasčiausio kėdės sėdėjo pats imperatorius, o šalia jo – keletas patarėjų, ir

nors jie apžiūrinėjo jį rūsčiai suraukę antakius ir net kažkaip sutrikę, tarsi klausdami savęs, ką šitas žmogėnas čia pametė, kokia atogrąžų musė jį įkando, kokia kvaila mintis jam galėjusi šauti išsireikalauti audienciją pas visų austrų ir vengrų valdovą, bet imperatorius, atvirkščiai, sutiko jį kuo švelniausiais žodžiais, kaip tėvas sutinka sūnų, prisiminęs „Lefebvre de Lyon" namų batelius, neblogus, bet ne tokius gerus kaip jo mielojo draugo, taip pat prisiminęs Londono namų „Duncan and Segal" batelius, puikius, bet neprilygstančius jo ištikimo valdinio bateliams, ir „Niederle" namų, esančių viename vokiečių kaimelyje, kurio pavadinimo imperatorius neprisiminė (Fiūrtas, pašnibždėjo jam batsiuvys), batelius, nepaprastai patogius, bet vis tiek prastesnius už jo sumanaus tėvynainio, ir paskui juodu ėmė kalbėtis apie medžioklę ir apie medžioklės batus, ir apie jojimo batus, ir apie įvairias odos rūšis, ir apie moterų batelius, nors imperatorius, vos tik palietęs šią temą, susizgribo ir sušuko, ponai, ponai, būkime santūresni, tarsi draudžiamą temą būtų pasiūlę jo patarėjai, o ne jis, ir šią gudrybę patarėjai ir batsiuvys priėmė linksmai nusiteikę, visai neprieštaraudami, ir tada perėjo prie audiencijos klausimo, ir kol visi pylėsi dar po vieną puodelį arbatos ar kavos, ar po stikliuką konjako, atėjo batsiuvio eilė, ir jis, giliau įkvėpęs į plaučius oro ir su jauduliu, atitinkančiu šią svarbią akimirką, švelniai gestikuliuodamas rankomis, tarsi glostydamas nesančios, bet įsivaizduotinos gėlės vainikėlį,

paaiškino valdovui savo idėjos esmę. O toji idėja buvo tokia: supilti Heldenbergą, arba Didvyrių Kalvą. Jam žinomame slėnyje, tarp to ir ano kaimo, esanti tokia kalkinė kalva, jos papėdėje augą ąžuolai ir maumedžiai, o aukščiau, sunkiai pasiekiamoje vietoje, – visokie juodi ir žali krūmai, nors pavasarį jie galį pasipuošti ryškesnėmis spalvomis, vertomis įžūliausio dailininko paletės, toji kalva būtų tikra palaima mūsų akims, jei žiūrėtume į ją nuo slėnio pusės, ir sukeltų daugybę minčių, jei žiūrėtume nuo slėnį supančių aukštumų, kalva būtų panaši į dalelytę kito pasaulio, žmonėms ji būtų tarsi priminimas, kuris jaudintų širdis, gaivintų dvasią ir džiugintų jausmus. Bėda ta, kad kalva turi šeimininką, grafą H., vietinį žemvaldį, tačiau batsiuvys jau ištyrinėjęs dirvą ir pasikalbėjęs su grafu, iš pradžių nenorėjusiu parduoti savo bevaisės valdos dalies, tačiau tikriausiai jis taip elgiasi grynai iš savininkiško užsispyrimo, delikačiai šypsodamasis kalbėjo batsiuvys, tarsi gerai suprasdamas vargšą grafą, mat paskui, kai jis pasiūlęs jam nemenką sumą, grafas sutikęs kalvą parduoti. Batsiuvio mintis esanti tokia: nupirkti kalvą ir pastatyti ant jos paminklą imperijos didvyriams. Ir ne tik praeities ir dabarties, bet ir ateities didvyriams. Kitaip tariant, kalva turinti tapti ne tik kapinių vieta, bet ir muziejumi. Kokiu muziejumi? Kiekvienam imperijos didvyriui, o išimtiniais, tik išimtiniais atvejais, ir svetimšaliams, būtų pastatyta natūralaus dydžio statula. O kaip turėtų atrodyti kapinės?

Ak, tai nesunku įsivaizduoti: jose būtų laidojami tėvynės didvyriai, tai turėtų nuspręsti speciali komisija, sudaryta iš kariškių, istorikų ir teisininkų, tačiau paskutinį žodį visada turėtų imperatorius. Tad ant kalvos amžino poilsio atgultų praeities karžygiai, kurių skeletų ar, veikiau, pelenų iš tiesų neįmanoma rasti, todėl jiems, remiantis istorikų žodžiais, legendomis ar romanais, būtų pastatytos statulos, taip pat būtų įamžinti dabarties ar būsimieji didvyriai, kurių kūnai, taip sakant, yra karalystės valdininkų „žinioje". O ko gi batsiuvys prašąs iš imperatoriaus? Pirma, pritarimo ir palaiminimo, nes visas tas reikalas turįs prasidėti jo sutikimu, antra, finansinės Valstybės paramos, nes vienas jis negalėtų pakelti visų išlaidų, kurių pareikalautų toks faraoniškas sumanymas. Kitaip tariant, batsiuvys pasirengęs sumokėti iš savo kišenės už Didvyrių Kalvą, už kapinių įrengimą joje, už ją supsiančią pynučių tvorą, už kelius, kurie padarytų kiekvieną kapinių kampelį prieinamą visiems lankytojams, ir net už kai kurių praeities didvyrių, ypač artimų patriotinei batsiuvio prigimčiai, statulas, o ką jau kalbėti apie tris eigulius, kurie galėtų dirbti kasdien muziejaus sargais ir sodininkais, jie jau dirbą vienoje iš jo žemės valdų, tai viengungiai, stiprūs vyrai, pasirengę ne tik iškasti kapo duobę, bet ir nuvyti šalin naktinius kapų plėšikus. Už visa kita, tai yra už sutartis su skulptoriais, už akmens, marmuro ar bronzos pirkimą, administracijos išlaikymą, leidinius, reklamą, skulptūrų gabenimą, už kelio, jun-

giančio Didvyrių Kalvą su pagrindiniu Vienos keliu, tiesimą, už iškilmingas laidotuves, giminių atvežimą į jas ir laidotuvių palydą, už nedidelės (bet ir nepernelyg mažos) bažnyčios statybą, ir taip toliau, ir taip toliau, turėtų mokėti Valstybė. Paskui išsamiai papasakojo apie dorovinius tokio paminklo pranašumus, prisiminė senąsias vertybes ir tai, kas lieka, kai viskas dingsta, apie žmogaus troškimų sutemas, ir drebulius, ir paskutines mintis, ir kai baigė kalbėti, imperatorius su ašaromis akyse suėmė jam rankas, priglaudė lūpas prie batsiuvio ausies ir sušnabždėjo keletą nelabai sklandžių, bet reikšmingų žodžių, kurių niekas daugiau negalėjo išgirsti, paskui pažvelgė jam į akis žvilgsniu, kurį buvo sunku atlaikyti, tačiau batsiuvys, kurio akys taip pat buvo sudrėkusios, atlaikė jį nė nemirktelėdamas, ir tada imperatorius keletą sykių pritariamai linktelėjo ir žiūrėdamas į savo patarėjus sušuko bravo, puiku, nuostabu, ir patarėjai taip pat pakartojo bravo, bravo. Ir tuo buvo pasakyta viskas, ir batsiuvys išėjo iš rūmų trindamas rankas ir švytėdamas iš laimės. Po kelių dienų Didvyrių Kalva jau turėjo kitą šeimininką, ir smarkusis batsiuvys, daugiau nelaukdamas jokių signalų, pats nuspaudė startinio pistoleto gaiduką, leidžiantį ištisai darbininkų brigadai pradėti pirmuosius darbus, kuriuos jis prižiūrėjo asmeniškai, persikraustęs į artimiausią kaimo ar gyvenvietės užeigą, visai nekreipdamas dėmesio į nepatogumus, darbo jis ėmėsi kaip tikras menininkas, nepaisydamas nei vėjo, nei dulksnos, nei

lietaus, tuose kraštuose dažnai užliejančio laukus, nei audrų, kurios, nesulaikomai besiverždamos į vakarus, dažnai praslinkdavo pilku it plienas Austrijos ar Vengrijos dangumi, nei viesulų, kurie panėšėdavo į uraganus, įmagnetintus didžiulių Alpių šešėlių, mūsų batsiuvys stebėdavo darbų eigą su lietuje permirkusiu paltu, visiškai šlapiomis kelnėmis ir purvan nugrimzdusiais, bet nė kiek neperšlampančiais batais, iš tikrųjų nuostabiais batais, kuriuos net girti būtų beprasmiška, nebent tai galėtų padaryti tikras meistras, su tais batais galėtum daryti viską – šokti, bėgioti ar dirbti purve, jie niekada nepridarytų bėdos savo šeimininkui, tačiau gaila, kad batsiuvys bemaž nekreipė į juos dėmesio (nugrandęs nuo batų purvą, juos blizgindavo jo padėjėjas arba mažasis užeigos patarnautojas, kai nusigalavęs batsiuvys, įsivyniojęs į paklodes, dažniausiai nė nenusirengęs jau tysodavo lovoje), pavergtas savo įkyrios svajonės, klajojantis po savo košmarus, kurių pabaigoje jo visada laukdavo Didvyrių Kalva, rūsti ir rami, tamsi ir kilni, jo projektas, jo kūrinys, apie kurį mes žinome labai nedaug, kūrinys, apie kurį mes dažnai tariamės žiną, nors iš tikrųjų žinome labai mažai, tai paslaptis, kurią nešiojamės širdyje ir kurią susižavėjimo akimirką dedame metalinio padėklo, išgraviruoto mikėniškais ženklais, viduryje, ženklais, neva kažką bylojančiais apie mūsų istoriją ir mūsų troškimus, o iš tikrųjų tik kažką neaiškiai šnabždančiais apie mūsų pralaimėjimą, turnyrą, kuriame kritome, bet apie

tai nežinojome ir padėjome savo širdį šito šalto padėklo viduryje, taip, širdį, širdį, ir batsiuvys susipurtydavo lovoje, ir imdavo kalbėti vienas, vis kartodavo žodį „širdis“, taip pat žodį „spindesys“, ir atrodydavo, kad dūsta, ir tada padėjėjas įeidavo į tą šaltą užeigos kambarį ir imdavo jį įkalbinėti, maldyti žodžiais, pabuskite, pone, tai tik sapnas, pone, ir kai batsiuvys atmerkdavo akis, kurios prieš keletą sekundžių žvelgė į jo širdį, dar besidaužančią padėklo viduryje, padėjėjas jam pasiūlydavo stiklinę karšto pieno, bet, užuot atsakęs, batsiuvys tik neryžtingai mostelėdavo ranka, tarsi iš tikrųjų norėdamas nusivaikyti savo košmarus, paskui, įdūręs į padėjėją akis, gal net jo neatpažindamas, liepdavo nelįsti prie jo su tokiais niekais, o verčiau atnešti jam taurę konjako ar truputėlį degtinės. Ir taip diena po dienos, naktis po nakties, ir nesvarbu, koks būdavo oras, jis neskaičiuodamas leido savo pinigus, nes imperatorius, paverkęs ir pašūkčiojęs bravo, puiku, daugiau nieko nepasakė, ministrai taip pat pasirinko tylą, kaip ir patarėjai, generolai ir patys entuziastiškiausi pulkininkai, o be investitorių projektas negalėjo būti įgyvendintas, nors akivaizdu ir tai, kad batsiuvys jau buvo išjudinęs šį reikalą ir dabar niekas nebūtų įstengęs jo sustabdyti. Jo jau beveik niekas nematė Vienoje, į miestą jis užsukdavo tik tvarkyti savo bergždžių reikalų, nes visą laiką leisdavo Didvyrių Kalvoje raitas ant kokios kumelaitės ar kuino, didvyriškai pakeliančio oro negandas ir tokio pat kietakakčio ar už-

sispyrusio kaip jis, prižiūrėdamas, kaip triūsia darbininkai, kurių sparčiai mažėjo, arba, ištikus reikalui, pats stverdamasis darbo. Iš pradžių jo darbas ir jo idėjos perlėkė per imperatoriaus rūmus ir elegantiškiausius Vienos salonus kaip plonučiukė parako driekena, kurią kažkoks juokdarys dievas uždegė norėdamas padaryti publikai pramogą, tačiau paskui visi tiesiog ją užmiršo, kaip paprastai užmirštama viskas. Vieną dieną buvo liautasi apie jį kalbėti. Kitą dieną žmonės jau nebeprisiminė jo veido. Metų išbandymus tikriausiai geriau išlaikė jo batų verslas. Kartais koks nors senas pažįstamas sutikdavo jį Vienos gatvėse, bet batsiuvys jau su niekuo nesisveikino ir niekam neatsakydavo į pasveikinimą, ir niekas nenustebdavo, jei jis pereidavo į kitą gatvės pusę. Atėjo sunkūs, sumaišties kupini laikai, bet visų pirma – baisūs metai, kai prie sunkumų ir sumaišties dar prisidėjo ir žiaurumas. Rašytojai tebesišaukė savo mūzų. Mirė imperatorius. Atėjo karas, žlugo imperija. Muzikai tebekūrė, žmonės tebeplūdo į koncertus. Batsiuvio jau niekas neprisiminė, išskyrus keletą nedrąsių ir atsitiktinių jo nuostabių ir tvirtų batų savininkų. Tačiau batų pramonę taip pat palietė pasaulinė krizė, pirmiausia pasikeitė jos savininkai, paskui ji visiškai sunyko. Kiti metai buvo dar niūresni ir sunkesni. Prasidėjo žmogžudystės ir persekiojimai. Paskui atėjo kitas karas, baisiausias iš visų. Vieną dieną slėnyje pasirodė tarybiniai tankai, ir pulkininkas, vadovavęs tankų pulkui, iš savo šarvuočio bokštelio pro

binoklį pamatė Didvyrių Kalvą. Ir tada sudžeržgė grandinės, ir tankai privažiavo prie kalvos, paskutiniuose slėnį užliejusiuose saulės spinduliuose tvoskiančios tamsaus metalo atspindžiais. Ir rusų pulkininkas nušoko nuo tanko ir paklausė, kas čia per velnias. Ir rusai iš kitų tankų irgi ėmė šokinėti lauk, mankštinti kojas ir rūkyti, žiūrėdami į kalvą juosiančius juodus kaltinės geležies pinučius ir didžiulius vartus bei bronzines raides, išlietas granito uoloje virš įėjimo ir skelbiančias lankytojams, kad čia stovi Heldenbergas. Ir valstietis, kuris, pasirodo, čia dirbo dar būdamas paauglys, atsakė, jog tai kapinės, kapinės, kuriose turėjo būti palaidoti visi pasaulio didvyriai. Ir tada pulkininkas su savo vyrais išlaužė tris senas surūdijusias spynas, atidarė vartus ir leidosi žingsniuoti Didvyrių Kalvos takeliais. Ir jie neišvydo jokių didvyrių statulų nei kapų, tik pamatė, kad kapinės siaubingai suniokotos ir apleistos, o dar vėliau aukščiausioje kalvos vietoje pastebėjo kriptą, panašią į didžiulį seifą užantspauduotomis durimis, ir atidarė. Kriptos viduje išvydo akmeniniame soste sėdintį batsiuvio lavoną tuščiomis akiduobėmis, kurios jau nieko negalėjo matyti, nebent slėnį, virš kurio dunksojo jo kalva, ir praskirtais žandikauliais, tarsi susitikęs su mirtimi dar būtų juokęsis, pasakė Farevelas. Paskui jis paklausė: tu supranti? Supranti? Ir aš vėl išvydau savo tėvą, įsikūnijusį į žebenkšties ar šeško šešėlį, šmirinėjantį po namo kampus, tarsi po mano pašaukimą. Farevelas vėl pakartojo: su-

pranti? supranti? kol mudu užsisakėme kavos, o žmonės gatvėje skubėjo genami nesuprantamo noro greičiau grįžti į savo namus, ir jų šešėliai gulė įkandin kitų, vis greičiau ir greičiau, ant restorano sienų, kuriame mudu su Farevelu buvome suradę užuovėją nuo vėjų ir dulksnos, nors tiksliau būtų galima sakyti nuo elektromagnetinės audros, įsisiautėjusios Santjago gatvėse ir kolektyvinėje jo gyventojų sąmonėje, mūsų sąstingį vos sutrikdydavo kavos puodelį prie lūpų keliančios rankos judesys, o akys, tarsi nevalingos ir išsiblaškiusios, kaip būdinga čiliečiams, sekė kiniškas figūrėles, it juodi spinduliai pasirodančias ir išnykstančias ant restorano pertvarų, ir mano mokytoją toji pramoga, regis, hipnotizavo, o man ji kėlė svaigulį ir akių skausmą, kuris paskui išplisdavo po smilkinius ir viršugalvį ir galop po visą kiaušą, ir aš raminau jį maldomis, nors tomis aplinkybėmis, kurias prisimenu dabar, didžiulėmis pastangomis remdamasis alkūne, tarsi norėdamas nedelsdamas leistis į palaimingą skrydį debesų link, skausmas laikėsi tik akyse, ir jį nebuvo sunku įveikti tiesiog užmerkus vokus, taip ir reikėjo, taip buvo būtina padaryti, bet aš to nepadariau, nes Farevelo veido išraiška, jo stingulys, trikdomas tik lengvo akių judesio, kėlė man begalinį siaubą, arba siaubą, nublokštą į begalybę, kuri, kita vertus, ir yra baimės esmė, kilti, kilti ir niekada nesiliauti, todėl mes ir esame tokie nusiminę, tokie nepaguodžiami, todėl mes saviškai aiškiname Dantės kūrybą, tas subtilus siaubas,

kaip slidus bejėgis kirminas vis dėlto geba pakilti aukščiau ir aukščiau ir išsiplėsti lyg Einšteino lygtis, o Farevelo veido išraiška, kaip jau sakiau, pamažu įgavo būtent tokią prasmę, nors tie, kurie praeidavo pro mūsų staliuką ir pažvelgdavo į jį, pamatydavo tik gerbiamą poną, pasinėrusį į savo mintis. Ir tada Farevelas vėl prasižiojo, ir kai aš pamaniau, kad jis vėl mane paklaus, ar aš suprantu, pasakė: Pablas gaus Nobelio premiją. Pasakė tai tarsi raudodamas pelenų lauke. Ir pridūrė: Amerika pasikeis. Ir: Čilė irgi pasikeis. Paskui jam vėl atsipalaidavo žandikauliai, ir jis pareiškė: bet aš to jau nematysiu. Ir aš atsakiau: Farevelai, pamatysite, jūs pamatysite viską. Ir tą akimirką jau žinojau, kad aš kalbu ne apie dangų ar amžinąjį gyvenimą, o tik skelbiu savo pirmąją pranašystę, – jeigu išsipildys tai, ką numatė Farevelas, tai atsitiks dar jam esant gyvam. Farevelas pasakė: vieniečio istorija mane labai nuliūdino, Urutija. O aš: jūs gyvensite dar ilgai, Farevelai. O Farevelas: kokia nauda iš šito gyvenimo, kokia nauda iš šitų knygų, jos tik šešėliai. Aš: kaip šešėliai, kuriuos jūs stebėjote? Farevelas: būtent. Aš: šia tema Platonas parašė labai įdomią knygą. Farevelas: nebūk idiotas. Aš: pasakykit, Farevelai, ką jums sako tie šešėliai. Farevelas: jie kalba apie daugybę parašytų knygų. Aš: apie daugybę, bet labai apgailėtinų, labai vidutiniškų. Farevelas: aš nežinau, apie ką jūs kalbate. Aš: kalbu apie akluosius, Farevelai, apie tai, kaip jie klydinėja, kaip pešasi, tuščiai ginčijasi, kaišioja vienas kitam koją,

pakliūva į spąstus, griuvinėja, žodžiu, jie visiški bėdžiai. Farevelas: aš nežinau, apie ką jūs kalbate, kas jums darosi, aš niekada jūsų tokio nemačiau. Aš: džiaugiuosi tai girdėdamas iš jūsų. Farevelas: aš nežinau, ką kalbu, aš tiesiog noriu kalbėti, išsisakyti, bet tik putoju, ir viskas. Aš: gal jūs ką nors įžvelgiate šituose kiniškuose šešėliuose? Gal matote kokias aiškias scenas, istorijos sūkurius, išprotėjusią elipsę? Farevelas: matau kaimo sceną. Aš: pavyzdžiui, grupę kaimiečių, kurie meldžiasi, nueina ir grįžta, meldžiasi ir vėl nueina? Farevelas: matau kekšes, kurios akimirką stabteli, norėdamos pažiūrėti į ką nors svarbaus, paskui nutolsta lyg meteoritai. Aš: ar įžvelgiate ką nors, kas susiję su Čile, ar įžvelgiate tėvynės kelią? Farevelas: šitas valgis man neišėjo į naudą. Aš: gal šituose kiniškuose šešėliuose įžvelgiate mūsų didžiosios istorijos antologiją? Gal galite perskaityti kokį nors vardą? Gal įstengiate atpažinti kokį nors siluetą? Farevelas: matau Nerudos ir savo siluetą, bet iš tikrųjų aš klystu, tai tik medis, matau medį, daugialypį pabaisišką siluetą ir tarsi džiūstančią jūrą, krintančius lapus, piešinį su dviem profiliais, o iš tikrųjų tai atviras kapas, perkirstas pusiau angelo kardo arba milžino kūjo. Aš: o ką dar? Farevelas: ateinančias ir nueinančias kekšes, ašarų upę. Aš: kalbėkit aiškiau. Farevelas: nuo šito valgio man bloga. Aš: keista, man visiškai nieko, tik matau šešėlius, elektrinius šešėlius, tarsi būtų ėmęs skubėti laikas. Farevelas: knygos neteikia paguodos. Aš: aiškiai matau ateitį, o toje ateity-

je – jus, besimėgaujantį ilgu gyvenimu, visų mylimą ir gerbiamą. Farevelas: kaip daktaras Džonsonas? Aš: teisingai, pataikėt į patį vidurį, nei daugiau, nei mažiau. Farevelas: kaip daktaras Džonsonas šiame Dievo užmirštos žemės lopinėlyje. Aš: Dievas yra visur, net pačiose keisčiausiose vietose. Farevelas: jeigu man taip neskaudėtų vėdaro ir jeigu nebūčiau toks girtas, čia pat atlikčiau jums išpažintį. Aš: man tai būtų didelė garbė. Farevelas: arba nusitempčiau jus į tualetą ir kaip reikiant išdulkinčiau. Aš: dabar kalbate ne jūs, kalba vynas, jums neduoda ramybės tie šešėliai. Farevelas: neraudonuokit, visi mes, čiliečiai, sodomitai. Aš: visi žmonės sodomitai, širdies gilumoje visi sodomitai, ne tik mūsų vargšai tėvynainiai, ir viena iš mūsų priedermių – sutramdyti tą sodomitą, nugalėti jį, parklupdyti ant kelių. Farevelas: jūs kalbate kaip koks penių čiulpikas. Aš: niekad to nedariau. Farevelas: čia mes esame saugioje vietoje, pasitikėkit, pasitikėkit manimi. Net seminarijoje? Aš: seminarijoje aš mokiausi ir meldžiausi, meldžiausi ir mokiausi. Farevelas: mes juk pasitikime vienas kitu, pasitikime, pasitikėkime. Aš: skaičiau šventąjį Augustiną, skaičiau šventąjį Tomą, studijavau visų popiežių gyvenimus. Farevelas: ir dar prisimenat jų šventas biografijas? Aš: jos tarsi išdegintos ugnimi mano atmintyje. Farevelas: kas buvo Pijus XII? Aš: Pijus XII, tikrasis vardas Enėjas Silvijus Pikolominis, gimė Sienos apylinkėse, vadovavo Bažnyčiai nuo 1458 iki 1464 metų, dalyvavo Bazelio su-

sirinkime, tarnavo kardinolo Kapranikos sekretoriumi, paskui tarnavo antipopiežiui Feliksui, paskui imperatoriui Fridrichui III, vėliau buvo vainikuotas poetu, tai yra rašė eiles, skaitė paskaitas Vienos universitete apie antikos poetus. 1444 metais išleido romaną Bokačo stiliumi *Eurialas* ir *Lukrecija*, 1445-aisiais, praėjus metams po minėto kūrinio pasirodymo, buvo įšventintas į dvasininkus, ir tada jo gyvenimas pasikeitė, jis atliko atgailą, pripažino praeities nuodėmes, 1449 metais tapo Sienos vyskupu, 1456-aisiais – kardinolu, ir tada jau nieko kita negalvojo, kaip tik pradėti naują kryžiaus žygį, todėl 1458 metais išleido bulę *Vocavit nos Pius*[1], kviesdamas abejingus valdovus į Mantujos miestą, iš pradžių bergždžiai, bet paskui susitarė ir nusprendė pradėti trejų metų kryžiaus žygį, tačiau visi pasirodė esą kurti popiežiaus žodžiams, kol šis pagaliau ėmėsi pats vadovauti ir šią žinią paskelbė viešai, ir tada Venecija sudarė sąjungą su Vengrija, Skanderbergas[2] puolė turkus, Steponas Didysis[3] buvo paskelbtas *Atleta Christi*[4], tūkstančiai vyrų iš visos Europos susirinko į Romą, tik karaliai liko kurti ir abejingi, paskui popiežius patraukė į Asyžių, vėliau į Ankoną, į kurią Venecijos laivynas vėlavo atplaukti, o kai pagaliau pasirodė karo laivai, popiežius jau vadavosi

[1] Ir pašaukė mus Pijus *(lot.)*.
[2] *Skanderbergas* (apie 1405–1468) – Albanijos nacionalinis didvyris.
[3] *Steponas III* (?–1504) – Moldavijos nacionalinis didvyris.
[4] Kristaus karys *(lot.)*.

mirtimi, bet spėjo pasakyti „iki šiol laivyno trūko man, o dabar laivynui trūks manęs“ ir mirė, o kartu su juo mirė ir kryžiaus žygis. Farevelas tarė: rašytojai visada dergia šitą žygį. O aš: jis globojo Pinturikijų[1]. Farevelas: neturiu nė menkiausio supratimo, kas tas Pinturikijus. O aš: dailininkas. Farevelas: žinau, kad dailininkas, bet kas jis toks buvo? O aš: nutapė Sienos katedros freskas. Farevelas: ar jūs buvote Italijoje? Aš: taip. Farevelas: viskas skęsta, viską ryja laikas, bet pirmiausia ryja čiliečius. Aš: taip. Farevelas: ar žinote ir daugiau popiežių istorijų? Aš: visų lig vieno. Farevelas: ir Adriano II? Aš: popiežius nuo 867 iki 872 metų, apie jį pasakojama įdomi istorija: kai Lotarijus II[2] atvyko į Italiją, popiežius jo paklausė, gal jis vėl turėjęs santykių su Valdrada[3], Nikolajaus II atskirta nuo Bažnyčios, ir tada imperatorius Lotarijus drebėdamas priėjęs prie Montekasino abatijos altoriaus, kur vyko susitikimas, o popiežius jo laukęs prie altoriaus ir visai nedrebėjęs. Farevelas: vis dėlto turėjo jausti šiokią tokią baimę. Aš: taip. Farevelas: o popiežiaus Landono istorija? Aš: apie šį popiežių žinoma nedaug, tik tai, kad popiežiavo nuo 913 iki 914 metų ir kad Ravenos vyskupu paskyrė globotinį iš Teodoros, po Landono mirties

[1] *Bernardo Betti Pinturicchio* (apie 1454–1513) – italų dailininkas, ankstyvojo Atgimimo atstovas.

[2] Tikriausiai autorius suklydo: Šventosios Romos imperatorius gyveno 1075–1137 m.

[3] Neteisėta Lotarijaus II žmona.

atsisėdusį į popiežiaus sostą. Farevelas: keistą vardą turėjo tas popiežius. Aš: taip. Farevelas: žiūrėkit, kiniški šešėliai dingo. Aš: iš tikrųjų dingo. Farevelas: keisčiausias dalykas, kas būtų galėję atsitikti? Aš: tikriausiai to niekada nesužinosime. Farevelas: jau nėra šešėlių, nėra mirguliavimo, nėra to įspūdžio, kad tu tarsi atsidūręs kokios nors nuotraukos negatyve. Gal mes visa tai susapnavome? Paskui Farevelas sumokėjo už valgį, ir aš palydėjau jį iki namų durų, bet eiti vidun nepanorau, nes viskas panėšėjo į katastrofą, paskui vienas žingsniavau Santjago gatvėmis mąstydamas apie Aleksandrą III ir apie Urboną IV, ir apie Bonifacijų VIII, o gaivus vėjelis man glamonėjo veidą, stengdamasis padėti visiškai išsibudinti, bet visiškas pabudimas buvo neįmanomas, nes savo smegenų gelmėje girdėjau popiežių balsus, panašius į tolimą paukščių klykavimą, tai buvo neabejotinas signalas, kad dalis mano sąmonės dar miegojo arba tiesiog užgaidžiai nenorėjo išsivaduoti iš sapnų labirinto, Marso lauko, kuriame slepiasi tas pražilęs jaunuolis, kur slepiasi tada dar gyvi, o dabar jau miręposetai, kurie iš savo neišvengiamos užmaršties ir iš mano kaukolės dugno rentė apgailėtiną savo vardų, iš juodo kartono išpjautų savo siluetų, dulkėmis virtusių savo kūrinių kriptą, jie, bet ne pražilęs jaunuolis, kuris tada buvo tik berniukas iš pietų, iš lietingo pasienio ir iš vandeningiausios mūsų tėvynės upės, Bio-Bio, krašto, bet šiandien kartais aš jį supainioju su ištisa orda Čilės poetų ir jų knygų, tačiau neper-

maldaujamas laikas jas jau naikino tada, kai per naktinį Santjagą tolau nuo Farevelo namų, ir naikina šiandien, kai truputį pakeliu savo kūną pasiremdamas alkūne, ir naikins, kai manęs čia jau nebebus, tai yra kai aš jau neegzistuosiu ir liks tik mano reputacija, mano reputacija, panaši į sutemas, kaip kitų žmonių reputacija panaši į kokį nors banginį ar į pliką kalvą, arba į laivą, arba į dūmų pėdsaką, arba į miestą labirintą, panaši į sutemas mano reputacija pro vos pravertus vokus stebės lengvą laiko mėšlungį ir jo griovimo darbą, laiko, kuris sukyla virš Marso laukų lyg numanomas brizas ir kurio sūkuryje it Delvilio[1] figūrėlės išnyksta rašytojai, kurių knygas aš recenzavau, mirštantys Čilės ir Amerikos rašytojai, kurie kadaise kreipdavosi į mane, tėve Ibakače, tėve Ibakače, pamąstykite apie mūsų ambicijas ir troškimus, apie mūsų žmonių, piliečių, patriotų ir rašytojų nebylią lemtį, kol skverbiatės į vaiduokliškas laiko raukšles, laiko, kurio mes įstengiame suvokti tik tris dydžius, nors iš tikrųjų jis turi keturis, o gal penkis, kaip Sordelo – kokio Sordelo – šešėlio barbakanas, kurio negali sunaikinti net saulė. Nesąmonės. Aš žinau. Kvailystės. Banalybės. Paikystės. Marionetės, kurios atlekia (ir dar pulkais) niekieno nešaukiamos, tuo tarpu žmogus žengia tolyn į savo lemties naktį. Mano lemties. Mano Sordelo. Nuostabios karjeros pradžia. Bet ne viskas buvo taip lengva. Galų

[1] *Jean Delville* (1867–1953) – belgų dailininkas simbolistas.

gale įgrysta net melstis. Pradėjau rašyti kritikos straipsnius. Rašiau eilėraščius. Atradau poetus. Gyriau juos. Užkeikinėjau skenduolius. Tikriausiai buvau liberaliausias *Opus Dei* narys visoje respublikoje. O dabar tas pražilęs jaunuolis žiūri į mane iš geltono kampo ir kažką šaukia. Kai kuriuos jo žodžius girdžiu. Jis sako, kad aš priklausau *Opus Dei*. Bet aš niekada šito ir neslėpiau, atkertu jam. Bet jis manęs taip pat negirdi. Matau, kaip judina žandikaulius ir lūpas, suprantu, kad šaukia, bet jo žodžių negirdžiu. Jis mato, kad aš kažką šnabždu pasirėmęs alkūne lovoje, plaukiojančioje mano karštinės vingiais, bet taip pat negirdi mano žodžių. O aš norėčiau jam pasakyti, kad taip mes niekur nenueisime. Norėčiau jam pasakyti, jog net Čilės komunistų partijos poetai buvo pasirengę mirti, kad tik aš parašyčiau ką nors malonaus apie jų eilėraščius. Mes juk civilizuoti žmonės, šnabždu aš. Bet jis manęs negirdi. Retkarčiais kokį nors jo žodį suprantu aiškiai. Jis mane įžeidinėja, štai ir viskas. Sako, pederastas? Sako, opusdeistas? Sako pederastas opusdeistas? Paskui mano lova apsisuka, ir aš jau negirdžiu nieko. Kaip malonu nieko negirdėti. Kaip malonu daugiau nesiremti alkūne ant šių vargšų pavargusių kaulų, išsitiesti lovoje, ilsėtis, žiūrėti į pilką dangų ir leisti lovai plaukti pagal šventųjų norą, pramerkti vokus ir neturėti atminties, ir tik klausytis kraujo tvinksnių. Bet tada mano lūpos ima krutėti ir aš kalbu toliau. Aš niekada neslėpiau, kad priklausau *Opus Dei*, jaunuo-

li, sakau pražilusiam jaunuoliui, nors jau nematau jo, nežinau, kur jis, ar už nugaros, ar šalia, ar dingo mangrovių brūzgynuose, augančiuose anapus upės. Niekada to neslėpiau. Tai žinojo visi. Tai žinojo visa Čilė. Ir tik jūs, kuris kartais atrodote didesnis niekšas, nei esate iš tikrųjų, nieko nežinojote. Tyla. Pražilęs jaunuolis neatsako. Girdžiu, kaip tolumoje ima dudenti dešimtys primatų, visi iš karto ir labai susijaudinę, ir tada ištraukiu ranką iš po pliušinio apkloto, panardinu ją į upę ir didelėmis pastangomis pakeičiu lovos kursą, naudodamasis savo delnu kaip irklu, judindamas keturis pirštus, tarsi jie būtų indėniškas ventiliatorius, ir kai lova pasisuka, išvystu tiktai džiungles ir upę, ir jos intakus, ir dangų, dabar jau ne pilką, o žydrut žydrutėlį, ir du labai mažus tolimus debesėlius, kurie bėga it vėjo genami vaikai. Beždžionių klegesys nutilo. Kokia palaima. Kokia tyla. Kokia ramybė. Ramybė, skatinanti prisiminti kitas mėlynas padanges, kitus mažučius debesis, kuriuos ginė vėjas nuo vakarų į rytus ir kurie tada man kėlė pasidygėjimą. Geltonos gatvės ir mėlyna padangė. Bet, artėjant prie miesto centro, gatvės vis daugiau prarasdavo savo įžūlaus geltonumo ir tapdavo pilkomis ir tvarkingomis, įrėmintomis šaligatvių, nors aš žinojau, kad po pilka spalva, jeigu tik ją truputį nugremši, slepiasi geltona. Ir tai ne tik varė man neviltį, bet ir kėlė nuobodulį, arba galbūt neviltis jau pamažu virto nuoboduliu, kas žino, šiaip ar taip, buvo ir geltonų gatvių, ir žydrų padangių

laikai, ir beviltiško liūdesio, kai lioviausi rašęs eiles, arba, tiksliau, kai mano poetinė veikla patyrė pavojingą permainą, nes teberašiau ir toliau, tačiau mano eilės buvo kupinos įžeidinėjimų ir burnojimo, ir dar blogesnių dalykų, ir tas eiles reikėjo sunaikinti auštant ir niekam jų nerodyti, nors daugelis būtų laikę didele garbe susipažinti su jomis, eilėmis, kurių paskutinė prasmė, arba tai, ką maniau įžvelgęs jose kaip paskutinę prasmę, sukeldavo man tokią nuostabą ir tokį jaudulį, kad jie nepraeidavo visą dieną. Toji nuostaba ir jaudulys sugyveno su nuoboduliu ir juodžiausia neviltimi. Nuobodulys ir neviltis buvo labai dideli. Sumaištis ir jaudulys buvo maži ir gyveno įsispraudę bendrosios nuobodulio ir juodžiausios nevilties būsenos kamputyje. Tarsi viena žaizda kitoje. Ir tada lioviausi dėstytojauti. Lioviausi aukoti mišias. Lioviausi kiekvieną rytą skaityti laikraščius ir aptarinėti naujienas su savo broliais. Lioviausi rašyti (nors nevisiškai) aiškias recenzijas. Kai kurie poetai prieidavo ir klausdavo manęs, kas man darosi. Kai kurie dvasininkai prieidavo prie manęs ir klausdavo, kas drumsčia man dvasią. Aš priėjau išpažinties ir pasimeldžiau. Tačiau mane išduodavo apsimiegojęs veidas. Iš tikrųjų tomis dienomis miegodavau mažai – kartais tris valandas, kartais dvi. Rytais leisdavausi į ilgus pasivaikščiojimus nuo rektorato iki apleistų žirgynų, nuo apleistų žirgynų iki priemiesčių, nuo priemiesčių iki Santjago centro. Vieną dieną mane užpuolė plėšikai. Aš neturiu pinigų, įtikinė-

jau juos. Aišku, turi, sumautas kunige, atsakė tie bukagalviai. Galop atidaviau jiems piniginę ir pasimeldžiau už jų sielą, bet tai padariau atmestinai. Mane suėmė žiaurus liūdesys. Nevilties gniaužtai surakino gerklę. Tačiau nuo tos dienos pakeičiau pasivaikščiojimų vietą. Ėmiau rinktis ne tokius pavojingus kvartalus, nuo kurių atsiverdavo nuostabus vaizdas į Andų kalnynus, tai buvo tuo metu, kai šiame mieste dar buvo galima stebėti kalnus bet kokiu oru, kai jų dar netemdė teršalų skraistė. Vaikščiodavau ir vaikščiodavau, kartais sėsdavau į autobusiuką ir žvalgydavausi į šalis jau pro lango stiklą, kartais sėsdavau į taksi ir važinėdavausi po šlykštų geltonumą, po šlykštų ir žėrintį savo nuobodulio mėlį, nuo centro iki rektorato, nuo rektorato iki Las Kondes, nuo Las Kondes iki Providensijos, nuo Providensijos iki Italijos aikštės ir Miško parko, paskui vėl į centrą ir atgal į rektoratą, ir visur su vėjo plaikstoma sutana, tapusia tarsi mano šešėliu, mano juodąja vėliava, mano truputį pompastiška muzika, švariu juodu drabužiu, šuliniu, kuriame nuskęsdavo ir jau niekada neišplaukdavo į paviršių Čilės nuodėmės. Tačiau visas šitas plastėjimas buvo bergždžias. Depresija nesitraukė, veikiau priešingai, kai kurie vidurdieniai būdavo nepakeliami, ir tada man į galvą lįsdavo beprotiškos mintys. Kartais, drebėdamas nuo šalčio, užsukdavau į kokią nors užkandinę ir užsisakydavau butelį „Bilzo“. Atsisėsdavau ant aukštos taburetės ir begalvio ėriuko akimis spoksodavau į van-

dens lašus, besiritančius buteliu, nes kažkoks šlykštus vidinis balsas stengdavosi mane įtikinti, kad galima pamatyti, kaip koks nors lašas, paniekindamas gamtos dėsnius, ims *kilti* butelio paviršiumi, kol pasieks kakliuko kraštą. Tada užsimerkdavau ir melsdavausi, ar mėgindavau melstis, kol mano kūną purtydavo šaltas drebulys, vaikai ir paaugliai lakstydavo po didžiąją aikštę, gainiojami vasaros saulės[1], o iš visų pusių sklindantis prislopintas juokas kuo geriausiai pritardavo mano pralaimėjimui. Paskui patraukdavau kelis gurkšnius šalto mineralinio vandens ir vėl leisdavausi į kelią. Kaip tik tomis dienomis susipažinau su ponu Odeimu, o vėliau ir su ponu Ojdu. Abu jie dirbo kažkokiam svetimšaliui, kuris vertėsi prekių eksportu ir importu ir su kuriuo niekada neturėjau malonumo susitikti. Manau, jog jie konservuodavo *machas*, jūros moliuskus, ir eksportuodavo į Prancūziją ir Vokietiją. Su ponu Odeimu susitikau (arba ponas Odeimas susitiko su manimi) geltonos gatvės viduryje. Ėjau leisgyvis nuo šalčio ir staiga išgirdau: kažkas mane šaukia. Atsigręžęs išvydau vidutinio amžiaus ir vidutinio ūgio vyrą, ne išdžiūvusį ir ne liesą, įprasto veido, kuriame indėniški bruožai buvo ryškesni nei europietiški, jis vilkėjo šviesios spalvos eilutę su liemene ir buvo užsimaukšlinęs ganėtinai elegantišką skrybėlę. Tas ponas man rodė ženklus stovėdamas geltonos gatvės viduryje,

[1] Pietų pusrutulyje vasaros paprastai būna šaltos, o žiemos šiltos.

ne per toliausiai nuo manęs, tuo tarpu tolėliau, jam už nugaros, nuo išmėtytų stiklo ir plastiko šukių mirguliavo ūkanos apgaubtas gatvės grindinys. Niekada anksčiau nebuvau jo matęs, o jis, regėjosi, pažinojo mane nuo vaikystės. Jis pasakė, kad apie mane jam papasakoję tėvai Garsija Erasurisas ir Munjosas Lagija, kuriuos aš nepaprastai gerbiau ir kurių malonėmis mėgavausi, ir štai tie mokyti vyrai karštai ir nė kiek nedvejodami man rekomenduoją vykti į delikačią misiją Europoje, tikriausiai manydami, kad ilga kelionė į Senąjį Pasaulį – geriausias būdas grąžinti man truputėlį džiaugsmo ir energijos, kuriuos buvau praradęs ir vis dar akivaizdžiai praradinėjau, ir tai jau buvo panašu į negyjančią žaizdą, nuo kurios ilgainiui galima numirti, bet jau moraline prasme. Iš pradžių sutrikau ir ėmiau atkakliai spyriotis, nes pono Odeimo interesai negalėjo labiau skirtis nuo manųjų, tačiau sutikau sėstis į jo automobilį ir nuvažiuoti su juo į restoraną Banderaso gatvėje, ganėtinai nejaukią vietą, pavadinimu „Mi oficina“, kur ponas Odeimas, tarsi pamiršęs, kas iš tikrųjų paskatino jį susiieškoti mane, įsileido į šnekas apie mūsų bendrus pažįstamus, tarp jų ir Farevelą, ir keletą poetų, naujosios Čilės poezijos atstovų, su kuriais tuo metu susitikinėjau, aiškiai stengdamasis parodyti, kad jis gerai susipažinęs su mano pasauliu, ne tik su dvasiniu, bet ir pasaulietiniu, įskaitant ir literatūrinę veiklą, nes paminėjo dienraščio, kuriame aš skelbiau savo kritines apžvalgas, vyriausiojo redaktoriaus

pavardę. Vis dėlto buvo aišku, kad visus jis pažįsta tik paviršutiniškai. Paskui ponas Odeimas persimetė keliais žodžiais su „Mi oficina“ šeimininku, ir netrukus mudu paskubomis palikome tą vietą, nors neaišku kodėl, truputį pasivaikščiojome susikibę už parankių artimiausiomis gatvėmis, ir tada užėjome į kitą restoraną, mažesnį, bet ne tokį niūrų, kur ponas Odeimas buvo sutiktas taip, tarsi būtų šios įstaigos šeimininkas, ir kur mudu prisikirtome kiek telpa, nors tokiu oru, žinoma, nerekomenduojama prisisprogti tiek visokiausių valgių. Gerti kavą jis užsigeidė „Haityje“, ganėtinai dvokiančioje įstaigoje, kurioje paprastai renkasi padugnės, dirbančios Santjago centre, visokie vicevaldytojai, viceinspektoriai, vicedirektoriai, viceadministratoriai, kur, be to, buvo laikoma geru tonu gerti stovint, atsirėmus alkūne į barą, arba slampinėti po visą patalpą, prisimenu, milžinišką, joje iš abiejų pusių buvo didžiuliai stikliniai langai, nuo stogo bemaž iki pat grindų, todėl kavinės lankytojai, kurie stovėdavo su puoduku kavos vienoje rankoje ir aptriušusiu portfeliu ar dokumentų segtuvu kitoje, vaidindavo spektaklį praeiviams, kuriems žmogiškoji jų prigimtis tiesiog neleisdavo praeiti pro mūsų kalbamą įstaigą nežvilgtelėjus, nors ir vogčiomis, į mitiškai nepatogiomis sąlygomis viduje besigrumdančią minią. Ir į tą skylę jis atsitempė mane, žmogų, jau turintį vardą, tiesą sakant, du vardus ir pravardę, keletą priešų ir daugybę draugų, ir nors aš spyriojausi ir atsisakinėjau, kai norėdavo, ponas Odei-

mas galėdavo būti labai atkaklus. Ir kol aš stypsojau kampe ir įdūręs akis į „Haičio“ langus laukiau, kol mano šeimininkas grįš su dviem puodukais garuojančios kavos, anot prastuomenės, geriausios visame Santjage, ėmiau galvoti apie darbą, kurį man ketino pasiūlyti jau minėtas ponas. Paskui ponas Odeimas grįžo, ir mudu stovėdami ėmėme gerti kavą. Prisimenu, jis kažką kalbėjo. Kalbėjo ir šypsojosi, bet aš negalėjau nieko išgirsti, nes visokių „vice“ balsai buvo užėmę visą kavinės erdvę, nepalikdami vietos jokiam kitam. Aš, žinoma, galėjau pasilenkti, prikišti ausį prie pat pašnekovo lūpų, kaip elgėsi kiti „Haičio“ klientai, bet to nepadariau. Apsimečiau, jog viską suprantu, ir ėmiau apžiūrinėti kavinę, kurioje nebuvo kėdžių. Kai kurie lankytojai man atsakė žvilgsniu. Kitus, regis, graužė didžiulis sielvartas. Kiaulės irgi kenčia, pamaniau. Bet labai greitai ėmiau gailėtis savo minčių. Taip, kenčia ir kiaulės, ir skausmas sukilnina ir apvalo jų sielą. Mano galvoje, arba, veikiau, mano gailestingumo viduje užsidegė kažkoks švyturėlis: kiaulės taip pat gieda giesmes Viešpaties garbei, na, gal ne giesmes, tai būtų pernelyg, bet niūniuoja kokią nors kantileną, ar eiles, garbinančias visa, kas gyva. Pamėginau suprasti, apie ką žmonės kalbasi. Neįstengiau. Girdėjau tik atskirus garsus, čilietišką intonaciją, nieko nereiškiančius žodžius, bet juose jutau vidinį bejėgiškumą ir begalinę mano tėvynainių neviltį. Paskui ponas Odeimas paėmė man už rankos ir dar sykį, nesuvokdamas,

kaip tai atsitiko, atsidūriau gatvėje ir ėmiau žingsniuoti šalia jo. Dabar pristatysiu jus mano dalininkui, ponui Ojdui, pasakė jis. Man ūžė ausyse[1]. Buvo toks įspūdis, kad girdžiu jį pirmą kartą. Mudu žingsniavome geltona gatve. Žmonių buvo nedaug, tik retkarčiais kokioje tarpuvartėje pasislėpdavo koks nors vyras su tamsiais akiniais arba moteris su skarele. Importo ir eksporto įstaiga buvo penktame aukšte. Liftas neveikė. Truputį mankštos nepakenks, atpalaiduos raumenis, paaiškino ponas Odeimas. Nusekiau jam įkandin. Priimamajame nieko nebuvo. Sekretorė išėjo pietų, paaiškino Odeimas. Aš stovėjau nė nekrustelėdamas, sunkiai švokšdamas, tuo tarpu mano globėjas sulenktu didžiuoju pirštu pabeldė į vitražines savo kompaniono kabineto duris. Šaižus balsas pakvietė į vidų. Eime, pasakė ponas Odeimas. Ponas Ojdas, kuris sėdėjo už metalinio stalo, išgirdęs mano balsą atsistojo, apėjo stalą ir nuoširdžiai mane pasveikino. Tai buvo liesas blyškaus veido ir rausvų skruostų blondinas, tikriausiai nuolat apsipurškiantis levandų losjonu. Nors levandomis, žinoma, jis nekvepėjo. Pakvietė mus sėstis ir, nužvelgęs mane nuo galvos iki kojų, grįžo į savo vietą. Aš – ponas Ojdas, paaiškino jis. Ojdas, o ne Oidas. Supratau, pasakiau aš. Jūs – tėvas Urutija Lakrua? Tas pats, atsakiau aš. Sėdintis šalia manęs ponas Odeimas šypsojosi ir tyliai kinkavo galvą. Urutija – bas-

[1] *Oido* ispaniškai reiškia „ausis“, „klausa“.

kų kilmės pavardė, tiesa? Taip, pasakiau aš. Na, o Lakrua, žinoma, prancūziškas. Ponas Odeimas ir aš kartu linktelėjome galvą. O ar žinote, iš kur kilusi Ojdo pavardė? Neturiu nė menkiausio supratimo, atsakiau. Pamėginkit atspėti, pasiūlė jis. Iš Albanijos? Šalta, šalta, pasakė jis. Neturiu nė menkiausio supratimo, pasidaviau. Iš Suomijos, pareiškė jis. Šita pavardė pusiau suomiška, pusiau lietuviška. Tikrai, pritarė ponas Odeimas. Labai senais laikais lietuviai ir suomiai daug prekiavo, ir Baltijos jūra jiems buvo tarsi tiltas, arba upė, arba net upelis, per kurią buvo nutiesta daugybė juodų tiltų. Galite sau įsivaizduoti? Galiu, atsakiau. Ponas Ojdas nusišypsojo. Tikrai įsivaizduojate? Taip, įsivaizduoju. Juodi tiltai, taip, pone, burbtelėjo man prie šono ponas Odeimas. O jais nuolat zuja mažuliukai suomiai ir mažuliukai lietuviai, paaiškino ponas Ojdas. Dieną ir naktį. Mėnulio ar kuklių balanų šviesoje. Beveik nieko nematydami, apgraibomis. Nejausdami šalčio, kuris tose platumose persmelkia iki kaulų, nejausdami nieko, tiesiog gyvi ir nuolat judantys. Ir net nesijausdami gyvi: tiesiog judėdami, rutiniškai stengdamiesi įveikti Baltiją – iš pradžių pirmyn, paskui atgal. Kažkas panašaus į gamtos šauksmą. Gamtos šauksmas, juk taip? Aš vėl pritariamai linktelėjau. Ponas Odeimas išsiėmė pakelį cigarečių. Ponas Ojdas paaiškino jau neberūkąs dešimt metų. Metęs visam laikui. Aš irgi atsisakiau pono Odeimo pasiūlytos cigaretės. Paklausiau, koks bus tas darbas, kurį jie man ketina

pasiūlyti. Tai ne šiaip sau darbas, o stipendija, patikslino Ojdas. Mes verčiamės prekių eksportu ir importu, bet užsiimam ir kitais dalykais, paaiškino Odeimas. Konkrečiai kalbant, dabar mes dirbame Arkivyskupijos dvasinei mokyklai. Jie turi vieną problemą, ir mes ieškome tinkamo žmogaus jai išspręsti, paaiškino ponas Ojdas. Jiems reikia žmogaus, kuris atliktų tam tikrą tyrimą, ir mes jiems jį surandame. Mes patenkiname tam tikrus poreikius, ieškome sprendimų. Ir aš esu tas tinkamas žmogus? – paklausiau. Niekas neturi tiek būtinų savybių, kaip jūs, tėve, atsakė ponas Ojdas. O ar negalėtumėte man paaiškinti, koks čia tas reikalas, paprašiau. Nustebęs Odeimas įsistebeilijo į mane. Bet jis nespėjo išreikšti savo nepasitenkinimo, nes aš užbėgau jam už akių ir pasakiau norįs dar sykį išgirsti pasiūlymą, tik šįkart iš pono Ojdo lūpų. Pono Ojdo nereikėjo ilgai prašyti. Arkivyskupijos dvasinė mokykla norinti atlikti Bažnyčios išsaugojimo galimybių tyrimą. Nieko nuostabaus, kad šiuo klausimu Čilėje niekas ničnieko neišmano. Užtat Europoje tyrinėjimai labai daug pažengę į priekį, o kai kuriais atvejais jau būtų galima kalbėti apie galutinius sprendimus stabdant Dievo namų naikinimą. Mano uždavinys būsiąs aplankyti tas bažnyčias, kurios pasiekė laimėjimų taikydamos saugumo priemones, palyginti skirtingas sistemas, parašyti ataskaitą ir grįžti. Kiek man duodama laiko? Kol aplankysiąs įvairias Europos šalis, galėtų praeiti ir metai. Jeigu baigiantis metams mano darbas dar

nebus baigtas, terminą galima pratęsti iki pusantrų metų. Atlyginimas man būsiąs mokamas kas mėnesį, be to, dar gausiąs tam tikrą sumą papildomoms išlaidoms, kurių tikriausiai turėsiąs Europoje. Nakvosiąs viešbučiuose arba parapijos nakvynės namuose, išmėtytuose po visą senąjį žemyną. Žinoma, atrodė, jog šis darbas buvo sugalvotas specialiai man. Ir aš sutikau. Vėlesnėmis dienomis dažnai susitikdavau su ponais Ojdu ir Odeimu, apsiėmusiais sutvarkyti kelionės į Europą dokumentus. Vis dėlto negaliu teigti, kad būčiau su jais susidraugavęs labai artimai. Jie buvo dalykiški, tai supratau iš karto, bet jiems trūko subtilumo. Apie literatūrą nieko nenutuokė, žinojo tik porą ankstyvųjų Nerudos eilėraščių, kuriuos mokėjo atmintinai ir mielai deklamuodavo. Tačiau puikiai gebėjo spręsti administracines problemas, kurios man atrodė neišsprendžiamos, ir galop pašalino visas kliūtis, trukdančias man žengti savo naujojo likimo link. Artėjant išvažiavimo dienai vis labiau nervinausi. Neskubėdamas atsisveikinau su draugais, vis negalinčiais patikėti tokia mano sėkme. Susitariau su laikraščiu, kad ir toliau jam siuntinėsiu iš Europos savo recenzijas ir literatūrines apžvalgas. Vieną dieną atsisveikinau su savo senąja motina, tada, traukiniu pasiekęs Valparaisą, sėdau į „Donicetį“, laivą, plaukiojantį su Italijos vėliava maršrutu Genuja–Valparaisas–Genuja. Laivas plaukė lėtai, su ilgais postoviais, netrūko pažinčių ir draugysčių, kurios tęsiasi iki šiol, nors ir pačia paprasčiausia forma, tai yra

tik apsikeičiant kalėdiniais atvirukais. Buvome sustoję Arikoje, kur nuo denio nufotografavau mūsų istorinę kalvą[1], paskui Kaljao, Gvajakilyje (laivui kertant pusiaują, buvau paprašytas atlaikyti mišias visiems keleiviams), Buenaventūroje, kur laivas buvo išmetęs inkarą tarp žvaigždžių, o aš naktį skaičiau Chosė Asunsjono Silvos[2] *Noktiurną*, kukliai pagerbdamas Kolumbijos literatūrą ir sukeldamas plojimų audrą, net iš italų ekipažo pusės, kuris nesuprato ispaniškai, bet sugebėjo įvertinti nepaprastą savižudžio pranašo žodžio muzikalumą, Panamoje, juosiančioje Ameriką, Kristobale ir Kolone, nusikaltėlių mieste, kur kažkokie valkatos vėl nesėkmingai mėgino mane apiplėšti, Marakaibo, mieste darbštuolyje, pradvisusiame nafta, paskui perplaukėme Atlanto vandenyną, kur aš, visų prašymu, atlaikiau dar vienas mišias, kad visi sėkmingai įveiktume kelionę, tačiau turėjome ištverti tris dienas trukusią audrą ir stiprų bangavimą, kai kurie keleiviai net panoro atlikti išpažintį, paskui pasiekėme Lisaboną, kur aš išlipau į krantą ir pasimeldžiau pirmoje pasitaikiusioje uosto bažnyčioje, vėliau „Donicetis" buvo išmetęs inkarą Malagoje, Barselonoje, ir štai pagaliau vieną žiemos rytą atplaukėme į Genują, aš atsisveikinau su savo naujaisiais draugais, kai kuriems jų at-

[1] Turima omenyje kalva prie Čilės ir Peru sienos, čia 1810–1818 m. vyko abiejų šalių nepriklausomybės kovos su Ispanija.

[2] *José Asunción Silva* (1865–1896) – kolumbiečių poetas modernistas, baigęs gyvenimą savižudybe.

laikydamas mišias tiesiog laivo skaitykloje su ąžuolo parketu, tikmedžio sienomis, didžiuliu sietynu palubėje ir minkštais krėslais, kuriuose praleidau tiek laimingų valandų skaitydamas graikų ir lotynų klasikus, taip pat šiuolaikinius Čilės rašytojus, kur pagaliau man vėl sugrįžo skaitymo džiaugsmas ir instinktas, ir, kol laivas skrodė vandenyną, jūros sutemas, neįžvelgiamą Atlanto naktį, aš skaičiau ir skaičiau patogiai sėdėdamas salėje, išdailintoje tauriu medžiu ir kvepiančioje jūra, svaigiaisiais gėrimais, knygomis ir vienatve, nes mano laimingos dienos nusitęsdavo iki vėlumos, kai jau niekas nedrįsdavo vaikštinėti po „Donicečio" denį, nebent nusidėjėlių šešėliai, bet jie stengėsi man netrukdyti, jie labai stengėsi netrukdyti man skaityti, tai buvo laimė, didžiulė laimė vėl atrasti džiaugsmą, tikrąją maldos prasmę, kai mano žodžiai, regėjosi, kyla virš debesų ir patenka tenai, kur skamba tik muzika, atliekama vadinamojo angelų choro, į erdvę, kurioje nėra žmonių, tačiau, be jokios abejonės, mes galėtume joje gyventi, bent manome, kad galėtume joje gyventi, negyvenamoje, bet sykiu vienintelėje erdvėje, kurioje verta gyventi, kurioje mes liautumės egzistavę, bet taptume tuo, kas iš tikrųjų esame, ir paskui išlipau ant tvirtos žemės, Italijos žemės, ir, atsisveikinęs su „Donicečiu", leidausi Europos keliais, pasirengęs gerai atlikti darbą, lengva širdimi, kupinas savikliovos, ryžto ir tikėjimo. Pirmiausia apsilankiau Amžinojo Skausmo Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčioje

Pistojoje. Tikėdamasis joje pamatyti kokį nors seną klebоną, nepaprastai nustebau, kai mane priėmė dar nė trisdešimties neturintis dvasininkas. Tėvas Pjetras, toks buvo jo vardas, man paaiškino, kad apie mano apsilankymą laišku jį įspėjęs ponas Odeimas ir kad Pistojoje didžiausią žalą romaniniams ir gotikiniams statiniams daro ne užteršta aplinka, o labai konkretus daiktas – balandžių išmatos, nes tų balandžių skaičius Europos miestuose ir kaimuose didėjąs geometrine progresija. Nuo tos negandos buvo surastas patikimas sprendimas, ginklas, kuris dabar kaip tik bandomas ir kurį rytoj parodysiąs ir man. Prisimenu, tą naktį miegojau šalia zakristijos esančiame kambarėlyje ir mano miegą pertraukdavo dažni pabudimai, mat niekaip nesuprasdavau, kur aš: laive ar Čilėje, ir jeigu, tarkime, Čilėje, tai kur – tėvų namuose, koledže ar pas draugą, o kai susivokdavau, jog miegu kambaryje, esančiame šalia europietiškos zakristijos, visiškai nesugaudydavau, kurioje būtent šalyje ir ką joje veikiu. Rytą mane pažadino parapijos bažnyčios tarnaitė. Tarnaitė, vardu Antonija, pasakė: tėve, donas Pjetras jau jūsų laukia, greičiau eikit, nes jums gali kliūti. Taigi. Paskubomis apsiprausiau, apsivilkau sutaną ir išėjau į parapijos namų kiemą, kur apsivilkęs puošnesnę sutaną nei manoji, kairę ranką apsimovęs stora pirštine iš odos ir metalo, jau stovėjo ir laukė manęs jaunasis tėvas Pjetras. Ore, dangaus kvadrate, iškilusiame tarp aukso spalvos sienų, išvydau kažkokio paukščio šešėlį. Pa-

matęs mane, tėvas Pjetras ištarė: lipam į varpinę, aš tylėdamas nusekiau paskui jį, ir mudu užsiropštėm į varpinę, abudu susikaupę ir tylūs nuo pastangų ir, jau viršuje, tėvas Pjetras sušvilpė, dangaus šešėlis nusileido ant varpinės ir nutūpė ant pirštinės, kurią italas buvo užsimovęs ant kairės rankos, ir tada be jokių paaiškinimų supratau, kad tamsusis paukštis, kuris ką tik skraidė virš Amžinojo Skausmo Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčios, buvo sakalas, ir kad tėvas Pjetras dabar tapo sakalininku, o grobuonis, naikinantis balandžius, – vienintelis senosios bažnyčios gelbėtojas, ir nuo laiptelių, vedančių į vidinį kiemą, ėmiau žvalgytis į plytinę purpurinės spalvos aikštelę šalia bažnyčios, bet, nors ir kaip stengiausi, neišvydau nė vieno balandžio. Vakare tėvas Pjetras, sakalininkas, sakalų augintojas, nusivedė mane į kitą Pistojos vietą. Ten nebuvo nei bažnytinių pastatų, nei civilinių paminklų, nieko, ką būtų reikėję ginti nuo laiko poveikio. Mudu nuvažiavome tenai nedideliu parapijos sunkvežimiu. Savo dėžėje keliavo ir sakalas. Atvykus į vietą, tėvas Pjetras išėmė sakalą iš dėžės ir paleido į dangų. Mačiau, kaip jis skrenda, paskui puola balandį, ir kaip balandis iš baimės sustingsta tiesiog ore. Bet staiga atsidarė vienas kažkokios visuomeninės priežiūros įstaigos langas ir bjauri senė ėmė ant mūsų šaukti ir grūmoti kumščiu. Tėvas Pjetras nusijuokė. Mūsų sutanos plaikstėsi vėjyje. Grįžtant tėvas Pjetras pasakė, kad sakalo vardas – Turkas. Paskui sėdau į traukinį ir atvažiavau į

Turiną, kur Šventojo Pauliaus Pagalbininko bažnyčioje manęs laukė tėvas Andželas, taip pat įgudęs sakalų medžioklės specialistas. Jo sakalas Otelas terorizavo viso Turino balandžius, nors nebuvo vienintelis mieste, tėvas Andželas prisipažino turintis pagrindo įtarti, jog kažkuriame Turino kvartale, tikriausiai pietinėje miesto dalyje, gyvena dar vienas sakalas, ir kad Otelas kartais susitinka su juo savo padangių kelionėse. Abu grobuonys medžioja balandžius ir iš esmės vienas kito nesigąsdina, bet tėvas Andželas manąs, kad netoli diena, kai abu sakalai neišvengiamai susigrums. Turine praleidau daugiau dienų nei Pistojoje. Paskui sėdau į naktinį traukinį ir pasiekiau Strasbūrą. Vietinis dvasininkas Žozefas turėjo sakalą, pravarde Ksenofontas, melsvai juodos spalvos, ir kartais klebonas atsinešdavo jį į mišias, per kurias sakalas tupėdavo ant aukščiausios vargonų vietos, ant paauksuoto vamzdžio, ir kai aš, klausydamasis Viešpaties žodžio, kartais atsiklaupdavau, nugara jausdavau sakalo žvilgsnį ir išsiblaškęs imdavau galvoti apie Bernanosą ir Moriaką, kuriuos tėvas Žozefas nuolatos skaitė, taip pat apie Grehemą Gryną, kurį skaičiau aš, tik jau ne tėvas Žozefas, nes prancūzai skaito tik prancūzus, nors apie Gryną sykį mudu kalbėjomės iki vėlumos, tačiau mūsų nuomonės nesutapo. Dar kalbėjomės apie Bursoną, misionierių ir kankinį Magrebe, apie kurio gyvenimą ir apaštalystę Viljaminas parašė knygą, kurią tėvas Žozefas man paskolino paskaityti, ir dar apie abatą Pjerą, elgetą

kunigėlį, kuris tėvui Žozefui patikdavo sekmadieniais ir nepatikdavo pirmadieniais. Paskui palikau Strasbūrą ir atsidūriau Avinjone, Vidurdienio Švenčiausiosios Mergelės bažnyčioje, kur parapijos klebonu tarnavo tėvas Fabrisijus, o jo sakalas vadinosi *Ta gueule*[1], visoje apylinkėje žinomas savo rajumu ir žiaurumu, ir su tėvu Fabrisijumi mudu praleidome daugybę neužmirštamų vakarų, kol *Ta gueule* medžiojo ir mėsinėjo ne tik balandžius, bet ir varnėnus, kurių tais tolimais ir laimingais laikais Provanso žemėse buvo gausybė, tose žemėse, kurias perėjo Sordelis, Sordelas – koks Sordelas? *Ta gueule* šaudavo į dangų ir dingdavo tarp žemų debesų, kurie nusileisdavo nuo suteptų, bet sykiu ir tyrų Avinjono kalvų, ir kol mudu su tėvu Fabrisijumi kalbėdavomės, sakalas staiga krisdavo lyg spindulys, arba įsivaizduojamas spindulys, ant kokio nors didelio pulko varnėnų, kurie staiga pasirodydavo iš vakarų lyg musių spiečius, juodai nubrūkšniuodami dangų chaotiškais vingiais, ir po keleto minučių varnėnų raibulynas apsipildavo krauju, suirdavo į fragmentus, šie irgi pasrūdavo krauju, ir tada sutemos Avinjono apylinkėse nusidažydavo tamsiai raudona spalva, panašiai kaip saulėlydis, kurį mes matome pro lėktuvo iliuminatorius, arba raudona aušra, kai švelniai pabundi nuo švilpiančio variklių gausmo ausyse, atitrauki užuolaidėlę ir išvysti horizonte raudoną liniją, lyg veną

[1] Nasrai *(pranc.)*.

ant planetos šlaunies ar širdies aortą, kuri pamažu išpampsta, tokią kraujo pilną veną aš išvydau Avinjono padangėje, išvydau kruviną varnėnų skrydį, išvydau jį *Ta gueule* judesiuose, panašiuose į dailininko abstrakcionisto teptuko brėžį, ak, šita ramybė, šita gamtos harmonija, kurios niekur daugiau taip aiškiai nepamatysi kaip Avinjone, paskui tėvas Fabrisas sušvilpė, ir mudu kurį laiką, skaičiuojamą tik mūsų širdžių dūžiais, palaukėme, kol mūsų virpantis sakalas nutūps jam ant rankos. Paskui sėdau į traukinį, baisiai liūdnas palikau Avinjoną, pasiekiau Ispanijos žemes, ir, žinoma, pirmiausia apsilankiau Pamplonoje, kur bažnyčios buvo prižiūrimos kitais metodais, kurie manęs nedomino, arba jomis nesirūpino niekas, bet tenai aš turėjau pasveikinti *Opus Dei* brolius, kurie mane pristatė *Opus Dei* leidėjams, *Opus Dei* mokymo įstaigų direktoriams ir universiteto rektoriui, taip pat priklausančiam *Opus Dei*, ir visi jie susidomėjo ir mano, kaip literatūros kritiko, darbu, ir mano, kaip poeto, kūryba, ir mano, kaip universiteto dėstytojo, veikla, man net buvo pasiūlyta išleisti knygą, kokie tie ispanai kilnūs ir sykiu formalistai, nes kitą dieną aš pasirašiau sutartį, o paskui man buvo įteiktas laiškas mano vardu su pono Odeimo parašu, jis klausė, kokia man pasirodžiusi Europa, kokie čia orai, koks maistas, istoriniai paminklai, juokingas laiškas, bet jame buvo paslėptas kitas laiškas, neskaitomas, bet rimtesnis, ir jis sukėlė man didžiulį nerimą, nes aš nežinojau nei to užkoduoto laiško

turinio, nei nebuvau visiškai tikras, ar tas šifruotas laiškas, paslėptas tarp juokingo laiško eilučių, išvis yra. Paskui išvykau iš Pamplonos, iškentęs ištisą glėbesčiavimųsi, patarimų ir visokiausių draugiškų palinkėjimų laviną, ir atvykau į Burgosą, kur manęs laukė tėvas Antonijus, senas kunigėlis, turintis sakalą, vardu Rodrigas, bet jis nemedžiojo balandžių, iš dalies todėl, kad tėvo Antonijaus amžius neleido jam lydėti grobuonies į medžioklę, iš dalies dėl to, kad ankstesnis klebono entuziazmas jau buvo virtęs abejonėmis, ar išvis tikslinga taip skubotai naikinti paukščius, kurie, nors ir kakoja, vis tiek yra Dievo kūriniai. Tad kai atvykau į Burgosą, sakalas Rodrigas maitinosi vien kapota ar malta mėsa ir kogalviais – kepenėlėmis, širdimis, paukščių viduriais, kuriuos tėvas Antonijus arba jo tarnaitė pirkdavo turguje, bet dėl uždaro gyvenimo būdo paukštis atrodė apgailėtinai, pasidarė tikras karšinčius, panašus į savo šeimininką, kurio skruostai buvo graužte sugraužti dvejonių ir bergždžios atgailos, kuri iš visų atgailų yra baisiausia, ir kai atkakau į Burgosą, tėvą Antonijų radau gulintį lovoje, varganoje lovoje, užklotoje šiurkščia austine antklode, didžiuliame kambaryje akmeninėmis sienomis, o jo sakalas tupėjo kampe, visas drebantis nuo šalčio, su gobtuvu ant akių, jau neturintis nė kruopelytės to elegantiškumo, kurį mačiau Italijoje ir Prancūzijoje, vargšas sakalas ir vargšas klebonas, abu jau leisgyviai, pamatęs mane, tėvas Antonijus bandė atsikelti pasiremdamas alkūne, kaip darysiu

ir aš po daugelio metų, po amžinybės, praėjus vos dviem trims minutėms po to, kai staiga pasirodys tas pražilęs jaunuolis, ir aš išvydau tėvo Antonijaus alkūnę ir ranką, liesą liesutėlę lyg viščiuko kojelė, ir tėvas Antonijus man pasakė pagalvojęs, aš pagalvojau, pasakė jis, galbūt nelabai gera mintis tas triukas su sakalais, mat nors jie ir apsaugo bažnyčias nuo ėdančio, o ilgainiui ir nuo naikinančio balandžių išmatų poveikio, nereikėtų pamiršti, kad balandžiai buvo laikomi žemiškuoju Šventosios Dvasios simboliu, tiesa? ir kad Katalikų Bažnyčia galėtų atsisakyti Sūnaus ir Tėvo, bet tik ne Šventosios Dvasios, paties svarbiausio dalyko iš to, ką turi mūsų brolija, svarbesnio net už tą faktą, kad Sūnus mirė ant kryžiaus ir kad Tėvas buvo žvaigždžių, žemės ir visatos kūrėjas, ir tada aš pirštų galiukais paliečiau Burgoso klebono kaktą ir smilkinius ir iš karto supratau, kad jis turi mažiausiai keturiasdešimt laipsnių karščio, ir pašaukiau tarnaitę, ir pasiunčiau ją kviesti gydytojo, ir, kol laukiau pasirodant gydytojui, geriau įsižiūrėjau į sakalą, regis, gaištantį nuo šalčio ant savo analojaus, su gobtuvu ant galvos, ir jo sveikatos būklė man nepatiko, tad užklojęs tėvą Antonijų kitu apklotu, kurį radau zakristijoje, susiieškojau pirštinę, paėmiau sakalą, išėjau į kiemą, pažvelgęs į šaltą krištolinę naktį nuėmiau sakalui gobtuvą ir sukomandavau: skrisk, Rodrigai, ir sakalas pakluso tik po trečio įsakymo, pakilo į dangų, ir aš pamačiau, kaip jo mostai darosi vis energingesni, jo sparnai sužvango tarsi metali-

nės mentės ir man pasirodė labai dideli, ir tada papūtė uraganinis vėjas, sakalas ėmė skristi jau ne tiesiai aukštyn, o įžulniai, mano sutana pakilo į viršų kaip pykčio pagauta vėliava, prisimenu, dar sykį sušukau, skrisk, Rodrigai, ir tada išgirdau galingo pašėlusio skrydžio garsą, ir sutanos skvernai man uždengė akis, kol vėjas šlavė bažnyčią ir jos apylinkes, ir kai pagaliau įstengiau nusiblokšti nuo veido neįprastą skraistę, ant žemės pamačiau beformius gabalėlius, kruvinus keleto balandžių kūnelius, kuriuos prieš dingdamas sakalas išmėtė man po kojomis ir aplink mane ne didesniu nei dešimties metrų atstumu, prieš dingdamas, nes, deja, tą naktį Rodrigas tikrai išnyko iš Burgoso padangės, kalbama, kad joje yra kitų sakalų, mintančių paukšteliais, galbūt tai mano kaltė, reikėjo man likti bažnyčios kieme ir šaukti jį, ir tada plėšrūnas būtų grįžęs, bet kaip tik tuo metu bažnyčios viduje ėmė atkakliai skambėti varpelis, ir kai pagaliau jį išgirdau, supratau, kad atėjo gydytojas su tarnaite, todėl palikęs savo postą nuėjau atidaryti durų, o kai grįžau į kiemą, sakalas jau buvo dingęs. Tą naktį tėvas Antonijus mirė, ir aš turėjau pasimelsti už jo sielą ir tvarkyti praktinius reikalus iki kitos dienos, kol atvyko kitas kunigas. Naujasis tėvas Rodrigo nepasigedo. Tarnaitė gal pasigedo, bet ji pažiūrėjo į mane taip, tarsi jai būtų nusispjaut. Tikriausiai pamanė, kad aš paleidau sakalą į laisvę po tėvo Antonijaus mirties arba, vykdydamas jo valią, numarinau. Šiaip ar taip, ji nepasakė nė žodžio. Kitą dieną

palikau Burgosą ir atsidūriau Madride, kur niekam buvo nė motais Bažnyčiai daroma žala, užtat jie turėjo kitų bėdų. Paskui sėdau į traukinį ir pasiekiau Belgijos miestą Namiūrą, kur tėvas Šarlis, Miškų Dievo Motinos bažnyčios klebonas, turėjo sakalą Ronį. Su tuo klebonu mudu tapome geri draugai, ėmėme kartu važinėti į iškylas dviračiais po miškus, pasiėmę kiekvienas atskirai pintinėlę su šaltais užkandžiais ir privalomu vyno buteliu, ir vieną vakarą net išklausiau tėvo Šarlio išpažinties ant upės, didesnės upės, intako kranto, sėdėdamas žolėje tarp gėlių ir didžiulių ąžuolų, bet nieko jam nesakiau nei apie tėvą Antonijų, nei apie jo sakalą Rodrigą, kurį tą deimantinę naktį amžinai praradau Burgose. Paskui, atsisveikinęs su kilniuoju tėvu Šarliu, vėl sėdau į traukinį ir išvažiavau į Prancūzijos miestą Sen Kenteną, kur manęs laukė tėvas Polis iš Šventųjų Petro ir Povilo bažnyčios, tikro gotikos brangakmenio, ir su tėvu Poliu ir jo sakalu Fjebre[1] atsitiko ganėtinai linksmas ir keistas dalykas, kai vieną rytą mudu išėjome valyti dangaus nuo balandžių, bet jų, didžiausiam mano šeimininko apmaudui, nebuvo, o tėvas Polis buvo jaunas ir didžiavosi savo sakalu, kurį laikė geriausiu iš visų vietinių plėšrūnų. Šventųjų Petro ir Povilo bažnyčia stovėjo netoli nuo Savivaldybės aikštės, iš kurios tądien sklido kažkoks šurmulys, kuris tėvui Poliui nepatiko, ir štai mudu su savo sakalu stypsome savo vie-

[1] *Fiebre* ispaniškai reiškia „karštis“.

toje, laukdami nežinia ko, ir staiga virš raudonų stogų, juosiančių aikštę, išvystame šaunantį į dangų balandį, ir tada tėvas Polis paleidžia sakalą, ir tas greičiau, nei gaidys būtų sugiedojęs savo „kakariekū“, pamato balandį, nuo Savivaldybės aikštės skrendantį mažutės ir nepaprastai gražios Petro ir Povilo bažnyčios didžiojo bokšto link, ir Fjebrės akimirksniu pakirstas balandis neria žemyn, ir tada iš karto nuo Savivaldybės aikštės pasigirsta nuostabos kupinas murmesys, tačiau mudu su tėvu Poliu, užuot dėję į kojas, paliekame Bažnyčios aikštę ir patraukiame į Savivaldybės aikštę, kur ir pamatome balandį, baltą baltutėlį, gulintį kraujo klane ant gatvės akmens, aplink jį ratu stovi didžiulė minia žmonių, įskaitant ir Sen Kenteno merą ir nemažą būrį sportininkų, ir tik tada suprantame, kad Fjebrės nugalabytas balandis visiems jiems buvo varžybų simbolis ir kad sportininkai pasibjaurėję ir pasipiktinę kaip ir Sen Kenteno aukštuomenės damos, kurios globojo varžybas ir kurioms buvo kilusi mintis pradėti jas balandžio paleidimu. Nepatenkinti buvo ir miesto komunistai, palaikiusieji ponių idėją, nors jiems tas balandis, dabar negyvas, bet ką tik toks nepaprastai gyvas ir labai veržlus, buvo ne tų lengvosios atletikos varžybų santarvės ir taikos simbolis, o Pikaso balandis, paukštis, turintis dvigubą prasmę, trumpai tariant, buvo nepatenkintos visos visuomenės grupės, išskyrus vaikus, kurie susižavėję ieškojo danguje Fjebrės šešėlio ir iškart pribėgo prie tėvo Polio, norėdami suži-

noti visokių pseudotechninių ar pseudomokslinių sakalų medžioklės smulkmenų, ir tėvas Polis su šypsena lūpose ir prispaudęs delnus prie krūtinės visų susirinkusiųjų ėmė prašyti atleidimo, tarsi sakydamas, atleiskite, įvyko klaida, paskui ėmė įtaikauti mažyliams ir atsakinėti į jų klausimus, kartais pernelyg plačiai, bet visada krikščioniškai. Netrukus po to įvykio iškeliavau į Paryžių ir maždaug mėnesį rašiau eiles, lankiau muziejus ir bibliotekas, vaikščiojau po bažnyčias, ir akys man prisipildydavo ašarų, nes bažnyčios buvo labai gražios, priešokiais, nes buvo gaila laiko, rašiau ataskaitas apie nacionalinės reikšmės paminklų saugojimą, nuolat jose pabrėždamas sakalų medžioklės svarbą, siuntinėjau į Čilę savo literatūrines kronikas ir recenzijas, skaičiau knygas, kurias gaudavau iš Santjago, valgiau ir vaikštinėjau. Kartkartėmis be jokios dingsties ponas Odeimas man atsiųsdavo laiškelį. Sykį per savaitę apsilankydavau Čilės pasiuntinybėje, kur paprastai skaitydavau tėvynės spaudą, kalbėdavausi su kultūros atašė, simpatišku tipu, tikru čiliečiu, tikru krikščionimi, ne per daugiausia apsišvietusiu, kuris mokėsi prancūzų kalbos spręsdamas kryžiažodžius, spausdinamus *Le Figaro*. Paskui nukeliavau į Vokietiją, išmaišiau Bavariją, aplankiau Austriją ir Šveicariją. Tada grįžau į Ispaniją. Pervažiavau Andalūziją. Ji man nelabai patiko. Dar sykį apsilankiau Navaroje. Nuostabus kraštas. Keliavau Galisijos žemėmis. Lankiausi Astūrijoje ir Baskijoje. Tada sėdau į traukinį, važiuojantį į Italiją. Pasie-

kiau Romą. Klūpojau priešais Šventąjį Tėvą. Apsiverkiau. Ėmiau sapnuoti neramius sapnus. Juose kažkokios moterys plėšėsi nuo savęs drabužius. Sapnuodavau tėvą Antonijų, kunigą iš Burgoso, kuris prieš mirtį pramerkdavo vieną akį ir sakydavo: visa tai labai blogai, bičiuli. Sapnuodavau pulką sakalų, tūkstančius sakalų, kurie skrisdavo aukštai virš Atlanto vandenyno Amerikos kryptimi. Kartais mano sapnuose pajuosdavo saulė. Kitais kartais pasirodydavo labai apkūnus vokiečių kunigas ir papasakodavo man kokį nors anekdotą. Jis sakydavo: tėve Lakrua, papasakosiu jums anekdotą. Viename iš Vatikano rūmų kambarių popiežius ramiai šnekučiuojasi su vokiečių teologu. Staiga pasirodo du prancūzų archeologai, labai susijaudinę, nervingi, ir Šventajam Tėvui pareiškia ką tik grįžę iš Izraelio ir parvežę jam dvi naujienas – vieną labai gerą, kitą labai blogą. Popiežius maldauja juos kloti viską iš karto, netampyti katino už uodegos. Prancūzai, pertraukdami vienas kitą, pasakoja, jog geroji naujiena ta, kad jie radę Šventąjį Kapą. Šventąjį Kapą? – klausia popiežius. Taip, taip, Šventąjį Kapą. Dėl jo mums nekyla jokių abejonių. Iš susijaudinimo popiežius apsiverkia. O kokia blogoji naujiena? – klausia šluostydamasis ašaras. Tokia, kad Šventojo Kapo viduje radome Jėzaus Kristaus kūną. Popiežius nualpsta. Prancūzai stengiasi jį atgaivinti. O vokiečių teologas, vienintelis ramybę išsaugojęs žmogus, stebisi: ak, vadinasi, Kristus gyveno iš tikrųjų? Sordelis, Sordelas, šitas Sorde-

las, maestro Sordelas... Vieną dieną nusprendžiau, kad jau laikas grįžti į Čilę. Parskridau lėktuvu. Padėtis tėvynėje nebuvo gera. Nereikia svaičioti, o elgtis nuosekliai, įtikinėjau save. Nereikia pasiduoti iliuzijoms, o išlikti patriotu, įtikinėjau save. Reikalai Čilėje buvo nekokie. Mano reikalai buvo geri, bet tėvynės – nekokie. Nesu užkietėjęs nacionalistas, vis dėlto jaučiu tikrą meilę savo šaliai. Čile, Čile, kaip tu galėjai šitaip pasikeisti, kartais klausdavau ją, iškišęs galvą pro atvirą langą ir žiūrėdamas į tolumoje mirguliuojančias Santjago šviesas. Ką jie tau padarė? Gal čiliečiai išsikraustė iš proto? Kas dėl viso to kaltas? Kitais kartais, žingsniuodamas koledžo ar redakcijos koridoriais, klausdavau: kur tu nueisi, Čile? Ar dabar tu tapsi visiškai kitokia? Pabaisa, kurios niekas nepažins? Paskui atėjo rinkimai ir laimėjo Aljendė. Ir tada priėjau prie veidrodžio savo kambaryje ir pamėginau suformuluoti pagrindinį klausimą, kurį laikiau šiam momentui, bet mano bekraujės lūpos atsisakė jį ištarti. Ir niekas nebūtų galėjęs jo ištverti. Aljendės triumfo naktį išėjau į gatvę ir leidausi žingsniuoti Farevelo namų link. Duris atidarė pats kritikas. Kaip jis suseno! Tuo metu jam jau buvo aštuoniasdešimt, gal net daugiau, ir kai mudu susitikdavome, jis jau nesigrabaliodavo man apie juosmenį ar šlaunis. Prašom vidun, Sebastianai, pakvietė jis mane. Nuėjau jam įkandin į svetainę. Farevelas turėjo kažkam skubiai paskambinti. Paskambino Nerudai, bet niekas neatsakė. Tada paskambino Nikanorui Parai. Irgi

neprisiskambino. Kritau į krėslą ir užsidengiau galvą delnais. Girdėjau, kaip Farevelas renka dar keturių ar penkių poetų telefonų numerius, bet veltui. Mudu ėmėme gerti. Patariau jam paskambinti, jeigu tai jį nuramintų, keletui mums pažįstamų katalikų poetų. Šitie blogiausi, pasakė Farevelas, jie visi tikriausiai gatvėje švenčia Aljendės pergalę. Po keleto valandų Farevelas užmigo krėsle. Norėjau nutempti jį į lovą, bet man jis buvo per sunkus, ir palikau jį ten, kur buvo. Grįžęs namo, ėmiau skaityti graikus. Tebūnie, kaip Dievo lemta, pasakiau sau, o aš dar sykį perskaitysiu graikus. Pagal tradiciją pradėjau nuo Homero, paskui perėjau prie Talio Miletiečio, tada ėmiausi Ksenofono, Alkmajno Krotoniečio ir Zenono Elėjiečio (šitas geras!), paskui jie nužudė Aljendei palankų armijos generolą, Čilė atkūrė diplomatinius santykius su Kuba, nacionalinio gyventojų surašymo metu buvo užregistruoti 8 884 768 čiliečiai, televizija ėmė rodyti serialą *Teisė gimti*, o aš skaičiau Tirtają iš Spartos, Archilochą iš Paro, Soloną Atėnietį, Hiponaktą Efesietį, Stesichorą iš Himeros, Sapfo iš Mitilenės, Teognidą iš Megaros, Anakreontą iš Tejo, Pindarą iš Tėbų (vieną iš mano mylimiausių), tuo tarpu vyriausybė nacionalizavo varį, paskui salietrą ir geležį, Pablas Neruda gavo Nobelio, o Diasas Kasanueva – Nacionalinę literatūros premiją, Fidelis Kastras aplankė šalį su vizitu, ir daugelis pamanė, kad liks čia gyventi amžinai, bet paskui jie nužudė buvusį ministrą, krikščionių-demokratų

partijos narį Peresą Zujovičių, Lafurkadė paskelbė savo *Baltąją balandėlę*, aš parašiau apie ją gerą kritikos straipsnį, vos ne liaupsę, nors širdies gilumoje žinojau, kad romaniūkštis nieko nevertas, tomis dienomis buvo surengtas pirmasis „puodų“ maršas prieš Aljendę, o aš skaičiau Aischilą, Sofoklį ir Euripidą, visi jie rašė tragedijas, įveikiau Alkają iš Mitilenės, Ezopą, Hesiodą ir Herodotą (kuris buvo veikiau titanas nei žmogus), Čilėje viešpatavo skurdas ir infliacija, ir juodoji rinka, ir stovėjo ilgos eilės prie maisto, dėl žemės ūkio reformos buvo nusavintas Farevelo dvaras ir daugelis kitų dvarų, įkurtas Nacionalinis moterų sekretoriatas, Aljendė aplankė Meksiką ir Jungtinių Tautų Generalinę Asamblėją Niujorke, buvo įvykdyta keletas pasikėsinimų, o aš skaičiau Tukididą, apie begalinius karus, upes ir slėnius, vėjus ir plokščiakalnius, kurie išnirdavo iš laiko užtemdytų puslapių, ir apie jo žmones, tai yra apie Tukidido karius, ir taikius žmones, renkančius vynuoges ir žvelgiančius nuo kalno į tolimą horizontą, tą, kuriame buvau aš, pasiklydęs tarp milijonų kitų būtybių, kurioms dar reikėjo gimti, į tą horizontą, į kurį žiūrėjo ir Tukididas ir kuriame drebėjau aš, ir tada dar sykį perskaičiau Demosteną, Menandrą, Aristotelį ir Platoną (kurį skaityti visada naudinga), ir prasidėjo streikai ir kažkoks šarvuočių pulko pulkininkas pamėgino sukelti maištą, o vienas kino operatorius mirė filmuodamas savo paties mirtį, paskui buvo nužudytas Aljendės jūrų adjutantas, ir buvo neramumų, vi-

suotinio žodžiavimosi, čiliečiai keikė vieni kitus, piešė ant sienų ir dar beveik pusė milijono žmonių pražygiavo maršu palaikydami Aljendę, paskui įvyko valstybinis perversmas, sukilimas, karinis maištas, buvo subombarduota La Moneda, prezidentas nusižudė, ir viskas pasibaigė. Tada nusiraminau ir aš, laikydamas pirštą ant puslapio, kurį skaičiau, ir pagalvojau: kokia ramybė. Atsistojau ir iškišau galvą pro langą: kokia tyla. Dangus buvo mėlynas, nepaprastai skaistus ir mėlynas, tik kur ne kur paženklintas debesų dėmėmis. Tolumoje pamačiau sraigtasparnį. Neuždaręs lango atsiklaupiau ir pasimeldžiau – už Čilę, už visus čiliečius, žuvusius ir gyvus. Paskui paskambinau Farevelui. Na, kaip jaučiatės? – paklausiau. Kaip nesavas, atsakė jis. Kitos dienos buvo kažkokios keistos, tarsi mes visi staiga būtume pabudę iš sapno ir pasinėrę į gyvenimą, nors kartais atrodydavo visiškai priešingai, lyg visi staiga būtume nugrimzdę į sapną. Ir mūsų kasdienis gyvenimas ėmė bėgti pagal šiuos normalius parametrus: sapne gali visko nutikti, ir mes visi viską *priimame* taip, kaip nutinka. Tačiau judesiai gali būti skirtingi. Mes judame kaip gazelės arba kaip tigras, svajojantis apie gazeles. Mes judam kaip Vasareli[1] paveikslas. Mes judame taip, tarsi neturėtume šešėlio ir tarsi šis siaubingas faktas mums nerūpėtų. Kalbamės.

[1] *Victor Vassarely* (1908–1990) – vengrų dailininkas abstrakcionistas, gyvenęs ir dirbęs Prancūzijoje.

Valgome. Tačiau iš tikrųjų stengiamės negalvoti, kad kalbamės, negalvoti, kad valgome. Vieną naktį sužinojau, kad mirė Neruda. Paskambinau Farevelui. Mirė Neruda, pasakiau jam. Nuo vėžio, nuo vėžio, atsakė Farevelas. Taip, nuo vėžio, patvirtinau aš. Ar eisim į laidotuves? Taip, atsakė Farevelas. Aš eisiu su jumis, pasakiau jam. Padėjau ragelį ir man pasirodė, kad pokalbis vyko sapne. Kitą dieną nuėjome į kapines. Farevelas atrodė labai elegantiškai. Panėšėjo į vaiduoklišką laivą, bet atrodė labai elegantiškai. Jie man grąžins dvarą, sušnabždėjo man į ausį. Laidotuvių procesija buvo didžiulė, ir pamažu prie jos prisidėjo vis daugiau žmonių. Šitie vyrukai tikri šunsnukiai, iškošė pro dantis Farevelas. Tvardykitės, paprašiau. Pažvelgiau jam į veidą: Farevelas merkė akį kažkokiems nepažįstamiems. Tai buvo jauni vyrukai niūriais veidais, bet jie man pasirodė tarsi išnirę iš sapno, kuriame bloga ir gera nuotaika buvo tik metafizinis atsitiktinumas. Išgirdau, kaip kažkas mums už nugaros, atpažinęs Farevelą, pasakė: juk čia Farevelas, kritikas. Žodžiai tarsi iššokdavo iš vieno sapno ir patekdavo į kitą. Paskui kažkas ėmė šaukti. Isterijos priepuolis. Kiti isteriškai jį palaikė. Koks vulgarumas! – suniurzgėjo Farevelas. Nepraustaburniai, pasakiau aš, nekreipkit dėmesio, greit kapinės. O kur Pablas? – paklausė Farevelas. Visų priekyje, karste, paaiškinau. Nebūkit idiotas, pasakė Farevelas, aš dar nesu senas sukriošėlis. Atleiskit, atsiprašiau. Atleidžiu, pasigailėjo manęs Farevelas. Gaila, kad dabar

laidotuvės ne tokios kaip anksčiau. Tikrai ne tokios, pritariau aš. Su panegirikomis ir visokiais atsisveikinimais, pridūrė Farevelas. Pagal prancūzų madą, paantrinau jam. Kokią nuostabią kalbą būčiau parašęs Pablui, pasakė Farevelas ir pravirko. Tikriausiai mudu sapnuojame, pagalvojau. Eidamas iš kapinių už parankės su Farevelu, pamačiau kažkokį tipą, kuris miegojo atsirėmęs į kapą. Nugara man perbėgo šiurpas. Tolesnės dienos slinko ganėtinai ramiai, aš pavargau skaityti graikus, todėl vėl grįžau prie Čilės literatūros. Pamėginau parašyti eilėraštį. Iš pradžių išeidavo tik jambai. Paskui nežinau, kas man atsitiko. Mano angeliška poezija tapo šėtoniška. Daugelį vakarų kildavo pagunda parodyti eiles savo nuodėmklausiui, bet to nepadariau. Rašiau apie moteris, iš kurių be gailesčio tyčiojausi, rašiau apie iškrypėlius, apie vaikus, pasiklydusius apleistų traukinių stotyse. Žodžiu, mano poezija visada buvo apoloniška, o ta, kurią rašiau dabar, veikiau panėšėjo į dionisiškąją. Bet iš tikrųjų ji nebuvo ir dionisiška. Ir net ne šėtoniška. Buvo tūžli. Ką man padarė tos vargšės moterys, pasirodančios mano eilėse? Ar bent viena mane apgavo? O ką gi man padarė tie vargšai iškrypėliai? Nieko. Visiškai nieko. Nei moterys, nei pederastai. Ir, dėl Dievo meilės, dar mažiau vaikai. Tada kodėl, sakykit, rašiau apie tuos nelaimingus vaikus, pasmerktus gyventi iškrypėlių aklavietėse? Gal vienas iš tų vaikų buvau aš? Gal tai buvo vaikai, kurių aš niekada neturėsiu? O gal rašiau apie pamestus kitų, taip pat pa-

mestų, būtybių vaikus, būtybių, kurių niekados nepažinsiu? Tada kodėl mano eilėse tiek įniršio? Vis dėlto kasdienis mano gyvenimas buvo kuo ramiausias. Kalbėjau pusbalsiu, niekada nesupykdavau, buvau punktualus ir tvarkingas. Kas vakarą meldžiausi ir lengvai užmigdavau. Kartais sapnuodavau košmarus, tačiau tais laikais jie kankino visus – vienus daugiau, kitus mažiau. Bet rytais vis tiek pabusdavau pailsėjęs, nusiteikęs drąsiai spręsti dienos uždavinius. Kaip tik vieną tokį rytą man buvo pranešta, kad svetainėje manęs laukia du ponai. Baigęs praustis nulipau žemyn. Ant medinio suolo sėdėjo ponas Odeimas. Ponas Ojdas stovėjo susidėjęs už nugaros rankas ir tyrinėjo vieno dailininko, laikančio save ekspresionistu (nors iš tikrųjų buvo impresionistas), paveikslą. Pamatę mane, abu nusišypsojo, kaip šypsomasi senam bičiuliui. Pakviečiau juos kartu papusryčiauti. Mano nuostabai, abu pareiškė jau seniai papusryčiavę, nors sieninis laikrodis rodė tik keletą minučių po aštuonių. Norėdami palaikyti man draugiją, sutiko išgerti tik arbatos. Mano pusryčius kaip tik sudaro arbata, pasakiau jiems, skrebutis su sviestu ir marmeladu, ir stiklinė apelsinų sulčių. Subalansuoti pusryčiai, pasakė ponas Odeimas. Ponas Ojdas nepasakė nieko. Paprašiau tarnaitę patiekti pusryčius verandoje, nuo kurios atsiveria vaizdas į sodą ir medžius, iš dalies užstojančius gretimo koledžo sienas. Mums patikėta jums perduoti vieną labai delikatų pasiūlymą, pasakė ponas Odeimas. Tylėda-

mas linktelėjau. Ojdas paėmė vieną mano skrebutį ir ėmė tepti ant jo sviestą. Reikalas nepaprastai slaptas, kalbėjo toliau Odeimas, ypač dabar, šioje situacijoje. Ponas Ojdas atsikando skrebučio ir įsistebeilijo į tris araukarijas, koledžo pasididžiavimą, iškėlusias šakas parko gilumoje. Juk jūs žinote, pone Urutija, kokie tie čiliečiai, jiems maga viską prasimanyti, nors, turiu pasakyti, ne iš blogos valios, bet iš tikrųjų jie mėgsta visokius pramanus. Aš tylėjau. Ponas Ojdas trim atsikandimais susitvarkė su sumuštiniu ir ėmėsi teptis antrą skrebutį. Ką aš tuo noriu pasakyti? – retoriškai paklausė savęs ponas Odeimas. Tai, kad reikalas, kuris mus atvedė čia, laikytinas visiškoje paslaptyje. Aš ir vėl atsakiau, kad suprantu. Ponas Ojdas dar įsipylė arbatos, spragtelėjęs nykščiu ir didžiuoju pirštu pasikvietė tarnaitę ir paprašė atnešti truputį pieno. Ką suprantate? – paklausė ponas Odeimas, nuoširdžiai ir draugiškai šypsodamasis. Kad jie reikalauja, jog šį dalyką laikyčiau visiškoje paslaptyje, atsakiau. Maža to, paaiškino ponas Odeimas, jie reikalauja supervisiško santūrumo ir nepaprasto slaptumo. Man magėjo jį truputį pataisyti, bet aš tylėjau, nes troškau sužinoti, ko gi jie iš manęs nori. Ar jūs ką nors nutuokiate apie marksizmą? – paklausė ponas Ojdas, nusišluostęs lūpas servetėle. Taip, truputį išmanau, bet tik apskritai, kaip bet kuris išsilavinęs žmogus, atsakiau. Kitaip tariant, sunku rasti kitą žmogų, taip nutolusį nuo to mokslo kaip aš. Tai išmanote, ar neišmanote? Trupučiuką,

atsakiau vis labiau nervindamasis. Ar jūsų bibliotekoje yra marksistinių knygų? – paklausė Ojdas. Dieve šventas, juk tai ne mano, o mūsų bendruomenės biblioteka, manau, ką nors galima rasti, bet tik kaip informaciją, kurios mums reikia, kai norime pagrįsti vieną ar kitą filosofinį darbą, paprastai nukreiptą prieš marksizmą. Bet jūs, tėve Urutija, turite ir savo biblioteką, kaip sakoma, asmeninę ir privačią, kai kurios knygos yra čia, koledže, kai kurios namie, jūsų motinos namuose, ar aš klystu? Ne, neklystate, sumurmėjau. Tai ar jūsų asmeninėje bibliotekoje yra marksistinių knygų, ar nėra? – neatlyžo ponas Ojdas. Prašom atsakyti taip ar ne, maldavo ponas Odeimas. Taip, prisipažinau. Ir, reikalui ištikus, galėtumėt patvirtinti, kad ką nors, ar daugiau nei ką nors, nutuokiate apie marksizmą? – varė mane į kampą Ojdas, įrėmęs įdėmų tiriantį žvilgsnį. Ieškodamas pagalbos, pažvelgiau į poną Odeimą. Tas parodė kažkokį ženklą akimis, bet aš nesupratau: tai galėjo reikšti ir „saugokitės“, ir „viskas gerai“. Nežinau, ką jums pasakyti, burbtelėjau aš. Nagi pasakykite ką nors, tarė ponas Odeimas. Juk jūs mane pažįstate, aš ne marksistas, – pasakiau. Bet ar jūs, tarkime, susipažinęs su marksizmo pagrindais? – nesitraukė ponas Ojdas. Su jais susipažinę visi, paprieštaravau aš. Tad išmokti marksizmą jums nebus labai sunku, padarė išvadą Ojdas. Taip, nelabai sunku, atsakiau, drebėdamas nuo galvos iki kojų ir kaip niekad jausdamas, kad viskas vyksta tarsi sapne. Ponas Odeimas paplekšno-

jo man per kelį. Gestas buvo draugiškas, bet aš vos nepašokau iš vietos. Na, jeigu nesunku išmokti, vadinasi, nebus sunku ir dėstyti šį dalyką, nusprendė Ojdas. Aš tylėjau, kol galop supratau, kad jie laukia iš manęs atsakymo. Ne, atsakiau, neturėtų būti labai sunku jį dėstyti. Bet šito man niekada neteko daryti, prisipažinau. Kaip tik dabar jūs turite tokią galimybę, pasakė ponas Ojdas. Galimybę pasitarnauti tėvynei, įsiterpė ponas Odeimas. Pasitarnauti kukliai, nesigarsinant, ir be medalių spindesio. Trumpai tariant, tai tokia tarnyba, kai reikia laikyti liežuvį už dantų, pasakė ponas Ojdas. Tylėti. Būti nebyliam kaip žuviai, pritarė Odeimas. Užsisiūti burną, pridūrė Ojdas. Būti nebyliam kaip kapas, pritarė jam Odeimas. Jokiu būdu nevaikščioti ir niekam nesigirti, suprantat, būti tikru santūrumo pavyzdžiu, tarė ponas Ojdas. O kokia gi tokio delikataus darbo esmė? – paklausiau. Tokia, kad jūs duosite keletą marksizmo pamokų, visai nedaug, kad žmonės turėtų supratimą, keletui ponų, kuriems visi čiliečiai dabar labai skolingi, paaiškino ponas Odeimas, prikišdamas galvą prie manosios taip arti, kad į mano nosį trenkė kanalizacijos dvokas. Nesusilaikiau ir susiraukiau. Mano pasibodėjimas sukėlė ponui Odeimui šypseną. Nesukit sau galvos, pasakė jis, vis tiek niekad neatspėsite, kas tie žmonės. O jeigu aš sutiksiu, kada prasidės paskaitos? Tiesą sakant, dabar man susikaupė daug darbų, ėmiau teisintis. Na, nereikia apsimetinėti kvaileliu, sviedė ponas Ojdas. Tai

darbas, kurio niekas negali atsisakyti. Niekas nenorėtų atsisakyti, pridūrė ponas Odeimas, ėmęsis taikytojo vaidmens. Pamaniau, jog pavojus praėjo ir kad dabar reikia laikytis tvirčiau. Kas bus mano mokiniai? – paklausiau. Generolas Pinočetas, atsakė ponas Ojdas. Aš nurijau gurkšnį oro. O kas dar? Generolas Li, admirolas Merinas ir generolas Mendosa, na, kas dar? – prislopinęs balsą paklausė ponas Odeimas. Turiu pasiruošti, pareiškiau, į šį reikalą negalima žiūrėti lengvabūdiškai. Pamokos turi prasidėti po savaitės. Kaip manote, ar jums pakaks laiko? Atsakiau, taip, žinoma, būtų geriau po dviejų savaičių, bet tikriausiai pakaks ir vienos. Paskui ponas Odeimas prakalbo apie mano honorarus. Nors tai tarnystė tėvynei, pasakė jis, bet valgyti irgi reikia. Tikriausiai aš su juo sutikau. Neprisimenu, apie ką dar mudu kalbėjomės. Savaitė prabėgo tarsi ramiame sapne, kaip ir ankstesnės. Vieną vakarą, išeidamas iš laikraščio redakcijos, pamačiau manęs laukiantį automobilį. Nuvažiavome į koledžą paimti mano užrašų, paskui mašina pasiklydo Santjago naktyje. Šalia manęs ant galinės sėdynės važiavo pulkininkas, pulkininkas Peresas Larušas, jis įteikė man voką, kurio kol kas nenorėjau atplėšti, ir dar sykį priminė tai, ką taip primygtinai kartojo ponai Ojdas ir Odeimas: visa, kas susiję su mano naujuoju darbu, turi būti laikoma griežčiausioje paslaptyje. Prisiekiau, kad viskas bus gerai. Na, pareiškė pulkininkas Peresas Larušas, daugiau nekalbėkime apie reikalą, mėgaukimės kelione,

ir pasiūlė išgerti po stiklinę viskio, bet aš atsisakiau. Tai todėl, kad jūs su sutana? – paklausė jis. Tik dabar prisiminiau, kad užsukęs iš redakcijos į koledžą kostiumą ir liemenę pakeičiau dvasininko sutana. Papurčiau galvą. Peresas Larušas pasakė pažįstąs keletą dvasininkų, visai nespjaunančių į taurelę. Atsakiau, kad, man regis, Čilėje sunku rasti žmogų, dvasininką ar ne dvasininką, kuris nemėgtų pakaušti. Šiuo atžvilgiu mes visai nespjauname į taurelę. Kaip ir tikėjausi, Peresas Larušas su manimi nesutiko. Klausydamasis jo ir nieko negirdėdamas, mąsčiau apie priežastis, paskatinusias mane persirengti. Gal tiesiog savo garsiesiems mokiniams irgi norėjau pasirodyti su uniforma? O gal ko nors bijojau ir maniau, kad sutana man padės apsiginti nuo tikro, nors ir nematomo pavojaus? Pamėginau atitraukti automobilio langą dengiančias užuolaidėles, bet neįstengiau. Jas buvo prispaudęs metalinis žiedas. Dėl saugumo, paaiškino Peresas Larušas, kuris vis dar vardijo Čilės vynus ir girtuoklius, nepasiduodančius nevilčiai, tarsi cituodamas, pats to nežinodamas, palaidą Pablo de Rokos[1] poemą. Pagaliau automobilis įvažiavo į kažkokį parką ir sustojo priešais tamsų namą su vienintele šviesa, degančia virš pagrindinio įėjimo. Aš nuėjau įkandin pono Pereso Larušo. Supratęs, jog akimis ieškau sargybinių, paaiškino, kad geriausia sargyba ta, kurios nematyti. Tai vis dėlto sargy-

[1] *Pablo de Rokha* (1895–1968) – Čilės poetas.

ba yra? – paklausiau. Žinoma, paaiškino jis, ir visi laiko pirštą ant gaiduko. Džiaugiuosi tai girdėdamas, pasakiau. Įžengėme į salę, kurios sienos ir baldai švietė akinamu baltumu. Galite sėstis, pasakė Peresas Larušas. Ko norėtumėt išgerti? Arbatos, atsakiau. Arbatos, puiku! – sušuko Peresas Larušas ir išėjo iš kambario. Likau stovėti vienas. Buvau tikras, kad esu filmuojamas. Du veidrodžiai mediniais rėmais, padengti auksine glazūra, labai tiko tokiam tikslui. Tolumoje pasigirdo balsai, kažkas ginčijosi arba pasakojo anekdotą. Paskui vėl stojo tyla. Išgirdau žingsnius, atsidarė durys, įėjo baltai apsirengęs padavėjas, nešinas sidabriniu padėklu su arbata. Aš padėkojau. Jis kažką nesuprantamai suniurnėjo ir dingo. Dėdamas cukrų į puodelį, išvydau arbatos paviršiuje atsispindintį savo veidą. Kas tave matė, Sebastianai, ir kas tave mato, paklausiau savęs. Užsinorėjau tėkšti puodelį į vieną iš tų nesutepto baltumo sienų arba atsisėsti su puodeliu ant kelių ir išsiverkti, arba tapti mažut mažutėliu, pasinerti į drungną nuovirą ir nugrimzti į patį dugną, kuriame, lyg didžiuliai deimantų gabalai, ilsisi cukraus kristalėliai. Sėdėjau nejudėdamas, bejausmis. Nutaisiau kupiną pasibodėjimo veidą. Pamaišiau šaukšteliu ir paragavau arbatos. Gera. Skani arbata. Labai tinka nuo nervų. Tada išgirdau žingsnius koridoriuje, bet ne tame, kuriuo atėjau, o kitame, už durų priešais. Durys atsidarė ir įėjo sėbrai, arba adjutantai, visi uniformuoti, paskui grupė padėjėjų, arba jaunų karininkų, ir

galop pasirodė visa Vyriausybės Chunta. Aš atsistojau. Akies krašteliu pamačiau savo atspindį veidrodyje. Uniformos švytėjo spindėjo kaip spalvotas kartonas arba kaip raibuliuojanti miško lapija. Mano juoda plati sutana, regis, akimirksniu sugėrė visą spalvų gamą. Tą pirmąjį vakarą kalbėjomės apie Marksą ir Engelsą. Apie Markso ir Engelso vaikystę. Paskui aiškinomės *Komunistų partijos manifestą* ir *Centro Komiteto kreipimąsi į Komunistų sąjungą*. Vietoj skaitinių daviau jiems *Manifestą* ir mūsų tėvynainės Martos Harneker knygą *Pagrindinės istorinio materializmo sąvokos*. Po savaitės, per antrąją paskaitą, kalbėjomės apie *Klasių kovą Prancūzijoje 1848–1850 metais* ir apie *Luji Bonaparto briumero aštuonioliktąją*, ir admirolas Merinas manęs paklausė, ar aš asmeniškai pažinojęs Martą Harneker, ir jeigu taip, ką apie ją manau. Atsakiau, kad asmeniškai jos nepažinojau, kad ji buvo Altiusero[1] mokinė (aš nežinojau, kas jis toks, ir turėjau prisipažinti, kad nežinau), kad mokėsi Prancūzijoje, kaip ir daugelis čiliečių. Ar ji graži? Manau, taip, atsakiau. Trečioje paskaitoje vėl nagrinėjome *Manifestą*. Generolas Li išreiškė nuomonę, kad tekstas nenusakomai, naiviai primityvus. Daugiau jis nesigilino. Pamaniau, jog tyčiojasi iš manęs, bet greitai įsitikinau, kad kalba rimtai. Turiu apie tai pagalvoti, tariau sau. Generolas Pinočetas atrodė labai pavargęs. Šįkart, ne taip kaip

[1] *Louis Althuser* (1918–1990) – prancūzų filosofas marksistas.

per dvi praėjusias paskaitas, vilkėjo karinę uniformą. Visą pamoką išsėdėjo įsmukęs į krėslą ir, net neišsiėmęs akinių, kažką žymėjosi užrašų knygelėje. Manau, kad keletą minučių vėl nusnaudė stipriai spausdamas tušinuką. Ketvirtoje paskaitoje dalyvavo tik Pinočetas ir Mendosa. Pamatęs, kad aš sutrikau, Pinočetas liepė tęsti pamoką, tarsi kiti du Chuntos generolai sėdėtų čia, klasėje, ir tam tikru atžvilgiu taip ir buvo, nes tarp kitų pamačiau Jūrų laivyno kapitoną ir Oro pajėgų vadą. Papasakojau jiems apie *Kapitalą* (apie šį veikalą turėjau pasirašęs trijų puslapių santrauką) ir apie *Pilietinį karą Prancūzijoje*. Per visą paskaitą generolas Mendosa neuždavė nė vieno klausimo, tik kažką užsirašinėjo. Ant stalo gulėjo keli kūrinio *Pagrindinės istorinio materializmo sąvokos* egzemplioriai, ir pasibaigus paskaitai Pinočetas įsakė savo padėjėjams vieną egzempliorių pasiimti. Man jis mirktelėjo ir atsisveikindamas paspaudė ranką. Dar niekada jis man neatrodė toks nuoširdus. Penktoje paskaitoje kalbėjau apie knygą *Darbo užmokestis, kaina ir pelnas* ir vėl grįžau prie *Manifesto*. Po valandos generolas Mendosa kietai užmigo. Nesijaudinkit, pasakė man generolas Pinočetas, eime su manimi. Priėjau su juo prie didelio lango, pro kurį vėrėsi vaizdas į parką, besidriekiantį už pastato. Taisyklingos formos baseine mirgėjo apskritas mėnulio atspindys. Pinočetas atidarė langą. Mums už nugaros buvo girdėti balsai generolų, tyliai besikalbančių apie Martą Harneker. Virš gėlynų kilo nuos-

tabiai malonus, po visą parką išsklidęs kvapas. Užgiedojo kažkoks paukštis, ir akimirksniu iš parko, o gal iš gretimo sodo jam atsakė kitas, paskui pasigirdo sparnų, tarsi draskančių naktinį dangų, plastėjimas, ir vėl įsiviešpatavo visiška tyla. Pasivaikščiokime, pasiūlė Pinočetas. Ir tarsi mostelėjus stebuklingajai lazdelei, vos tik mes peržengėme slenkstį ir išėjome į užburtą sodą, staiga užsidegė ugnys, nepaprastai skoningai išbarstytos čia vienoje, čia kitoje vietoje. Tąsyk jam papasakojau apie veikalą *Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė*, kurią savarankiškai parašė Engelsas, ir po kiekvieno mano komentaro generolas linktelėdavo galva, kartais užduodamas būtinus klausimus, o kartais mudu nutildavome ir žiūrėdavome į mėnulį, vieną klajojantį po begalinę erdvę. Tikriausiai tas vaizdas suteikė man drąsos jį paklausti, ar jis ką nors žinąs apie Leopardį. Ne, tokio nežinau, atsakė. Paklausė, kas jis toks buvo. Mudu stabtelėjome. Persisvėrę pro langą, kiti generolai grožėjosi naktimi. Devynioliktojo amžiaus italų poetas, paaiškinau. Jeigu leisite, pridūriau, mėnulis man priminė dvi jo poemas, *Begalybę* ir *Piemens, klajojančio po Aziją, naktinę dainą*. Generolas Pinočetas neparodė jokio susidomėjimo. Ir vis dėlto žingsniuodamas šalia jo padeklamavau ištrauką iš *Begalybės*, kurią mokėjau atmintinai. Gera poezija, pagyrė jis. Į šeštą pamoką vėl susirinko visi: generolas Li man padarė pirmūno įspūdį, admirolas buvo nepaprastai nuoširdus ir sužavėjo mane kaip puikus pašnekovas,

generolas Mendosa, kaip jau buvo įprasta, kažką žymėjosi sąsiuvinyje. Kalbėjomės apie Martą Harneker. Generolas Li pareiškė, kad toji ponia turėjo intymių santykių su pora kubiečių. Admirolas patvirtino informaciją. Ar tai įmanoma? – paklausė generolas Pinočetas. Ar tai gali būti įmanoma? Ar mes kalbame apie moterį, ar apie kokią nors kalę? Ar tai patikima informacija? Patikima, patvirtino Li. O aš prisiminiau poemą apie vieną puolusią moterį, kurios pirmąsias eilutes tą vakarą padeklamavau, išdėsčiau pagrindinę jos mintį ir sykiu papasakojau apie kūrinį *Pagrindinės istorinio materializmo sąvokos*, ir paaiškinau atskirus *Manifesto* punktus, kurių akivaizdžiai nesuprato mano klausytojai. Septintoje paskaitoje kalbėjau apie Leniną, Trockį ir Staliną, taip pat aiškinau įvairias, viena kitai prieštaraujančias marksizmo sroves planetoje. Pasakojau apie Mao, Titą, Fidelį Kastrą. Visi (išskyrus pamokoje nedalyvaujantį generolą Mendosą) jau buvo perskaitę ar tebeskaitė *Pagrindines istorinio materializmo sąvokas*, o kai auditorija ėmė nuobodžiauti, vėl grįžome prie Martos Harneker. Taip pat, prisimenu, aptarinėjome Mao, kaip karo vado, teigiamybes. Generolas Pinočetas pasakė, kad kariniais gabumais buvo apdovanotas ne Mao, o kitas kinas, ir paminėjo neištariamą vardą ir pavardę, tad aš jų neįsiminiau. Generolas Li pareiškė, kad Marta Harneker tikriausiai dirbo Kubos žvalgybai. Ar ši informacija tikra? Tikra. Aštuntoje paskaitoje vėl kalbėjau apie Leniną, aiškinomės *Ką daryti?*,

paskui perėjome prie Mao *Raudonosios knygos* (kuri Pinočetui pasirodė labai paprasta ir lengvai skaitoma), vėliau kalbėjomės apie Martos Harneker knygą *Pagrindinės istorinio materializmo sąvokos*. Devintoje paskaitoje uždaviau jiems keletą klausimų, susijusių su šiuo kūriniu. Atsakymai iš esmės buvo patenkinami. Dešimtoji paskaita buvo paskutinė. Joje dalyvavo tik Pinočetas. Kalbėjomės ne apie politiką, o apie religiją. Atsisveikindamas man įteikė dovaną – nuo savęs ir kitų Chuntos narių. Nežinau kodėl, bet atsisveikinimą įsivaizdavau kur kas jausmingesnį. Tačiau taip neatsitiko. Jis buvo veikiau šaltas, mandagus, kaip ir numatyta valstybės vyrų elgesio protokole. Paklausiau, ar mano pamokos buvo naudingos. Žinoma, atsakė generolas. Dar paklausiau, ar pateisinau jų lūkesčius. Jūsų sąžinė gali būti visiškai rami, patikino mane Pinočetas, jūs puikiai atlikote savo darbą. Pulkininkas Peresas Larušas parvežė mane namo. Kai antrą valandą nakties po ilgos kelionės (dėl komendanto valandos) visiškai ištuštėjusiomis Santjago gatvėmis grįžau namo, negalėjau nei miegoti, nei rasti sau vietos. Ėmiau sukti ratus po kambarį, o begaliniai vaizdai ir balsai vis labiau grumdėsi po mano smegenis. Dešimt paskaitų, mąsčiau aš. O iš tikrųjų tik devynios. Devynios paskaitos. Devynios paskaitos. Ir mažai bibliografijos. Ar gerai pasielgiau? Ar jie ko nors išmoko? Ar padariau tai, ko reikėjo? Ar padariau tai, ką turėjau padaryti? Ar marksizmas – humaniškas mokslas? Gal šėto-

niškas? Jeigu galėčiau apie tai papasakoti savo draugams rašytojams, ar jie manęs nepasmerktų? Tikriausiai kai kuriems tai nepatiktų. O kiti, priešingai, suprastų mane ir atleistų. Ar žmogus *visada* žino, kas gerai, o kas blogai? Vienu metu, įsigilinęs į savo apmąstymus, ėmiau nepaguodžiamai raudoti gulėdamas kniūbsčias lovoje, dėl savo dvasios kančių versdamas kaltę ponams Odeimui ir Ojdui, įtraukusiems mane į šį reikalą. Paskui nė nepajutau, kaip užmigau. Tą savaitę pietavau su Farevelu. Neįstengiau pakelti šios naštos, arba, teisingiau būtų sakyti, šio poelgio, šių dvejonių, kai esi blaškomas iš vieno kraštutinumo į kitą po savo sąžinės erdvę, tatai vyko tarsi fosforescuojančiame rūke, bet tas švytėjimas buvo aptrauktas migla lyg pelkė pavakario valandą, kurioje klampojo mano protas, sykiu klampindamas ir mane. Todėl mudviem siurbčiojant aperityvą, aš jam viską ir išklojau. Papasakojau, nors pulkininkas Peresas Larušas buvo mane įspėjęs laikyti didžiausioje paslaptyje tą keistą avantiūrą, į kurią įsivėliau sutikdamas mokyti tuos garsius ir paslaptingus mokinius. Ir Farevelas, kuris iki tol, regėjosi, tyliai plūduriavo savo monotoniškos apatijos vandenyse, į kuriuos jį vis dažniau ir dažniau nunešdavo jo amžius, įtempė ausis ir ėmė maldauti papasakoti jam viską, nepraleidžiant nė mažiausios smulkmenos. Taip ir padariau, papasakodamas, kaip jie mane surado, apie namą Las Kondes, kur vyko pamokos, apie jų teigiamą požiūrį į mane, apie pabrėžtiną jų stropumą ir

neblėstantį susidomėjimą, nors kai kurios mūsų paskaitos užtrukdavo iki vėlyvos nakties, apie gautą atlygį už atliktą darbą ir apie kitus mažmožius, kurie dabar nesvarbūs ir neverti dėmesio. Ir tada Farevelas pažiūrėjo į mane prisimerkęs, tarsi būtų nepažinęs arba įžvelgęs mano veide kažką, ko anksčiau nematė, arba net pajutęs juodą pavydo priepuolį, kad man netikėtai pavyko įsiskverbti į aukščiausias valdžios sferas, ir, kaip man pasirodė, prislopintu balsu, tarsi jam būtų pritrūkę viso balso, paklausė: koks gi jis, tasai generolas Pinočetas? Ir aš tada gūžtelėjau pečiais, kaip paprastai elgiasi romanų herojai ir niekada – paprasti žmonės. Ir Farevelas tarė: vyras juk turi turėti ką nors tokio, kad taptų nepaprasta asmenybe. Ir aš vėl gūžtelėjau pečiais. Ir tada Farevelas pasakė, truputėlį pamąstykit, Sebastianai, tokiu tonu, kuris galėjo reikšti ir nagi pasuk smegenis, sumautas kunigėli. O aš vis gūžčiojau pečiais ir apsimetinėjau nepaprastai susimąstęs. Ir Farevelo žvilgsnis gręžė man vyzdžius su senatviniu bejėgiškumu. Tada ir prisiminiau, kaip pirmą kartą vienas iš esmės kalbėjausi su generolu likus kelioms minutėms iki antros ar trečios paskaitos, kai sėdėjau su puoduku kavos ant kelių, o uniformuotas, įspūdingas ir iškilnus generolas priėjo prie manęs ir paklausė, ar aš žinąs, ką skaitė Aljendė. Aš padėjau puodelį ant padėklo ir atsistojau. Generolas pasakė: sėskitės, tėve. O gal nepasakė nieko, tik mostelėjo ranka sėstis. Paskui kažką užsiminė ir apie būsimąją pamoką, ir apie

koridorių su aukštomis sienomis, ir apie daugybę mano klausytojų. Aš dievobaimingai nusišypsojau ir pritardamas linktelėjau. Štai tada generolas ir uždavė klausimą, ar aš žinąs, ką skaitė Aljendė, ir ar aš laikąs jį intelektualu. Ir aš, užkluptas iš netyčių, nežinojau, ką atsakyti, prisipažinau Farevelui. O generolas kalbėjo toliau: šiandien visas pasaulis įsivaizduoja jį kaip kankinį ir kaip intelektualą, nes paprasti kankiniai jau nieko nedomina, tiesa? Aš dar sykį linktelėjau ir dievobaimingai nusišypsojau. Tačiau jis nebuvo intelektualas, o gal esama intelektualų, kurie nieko neskaito ir nieko nesimoko? – kalbėjo generolas. O ką manote jūs? Aš gūžtelėjau pečiais lyg sužeistas paukštytis. Jų nėra, baigė generolas. Intelektualas privalo skaityti ir mokytis, arba jis ne intelektualas, tai žino bet kuris kvailys. O ką, jūsų manymu, skaitė Aljendė? Aš lengvai pakrutinau galvą ir nusišypsojau. Žurnaliukus. Jis skaitė tik žurnaliukus. Knygų apžvalgas. Iškarpas iš laikraščių, kurias jam parinkdavo padėjėjai. Aš tai žinau iš tikrų šaltinių, patikėkit. Taip ir maniau, sušnabždėjau. Taigi jūsų įtarimai turėjo rimtą pagrindą. O ką, jūsų manymu, skaitė Frėjus[1]? Nežinau, mano generole, sumurmėjau jau labiau pasitikėdamas savimi. Nieko. Jis nieko neskaitė. Net Biblijos. Ar jums, kaip dvasininkui, tai ką nors sako? Šiuo atžvilgiu aš neturiu apibrėžtos nuomonės, mano generole, burbtelėjau.

[1] *Montalba Eduardo Frei* (1911–1982) – Čilės prezidentas 1964–1970 m.

O aš manau, kad vienas iš Krikščionių-demokratų partijos įkūrėjų galėtų bent Bibliją pasiskaityti, ar ne? – paklausė generolas. Tikriausiai, niurgztelėjau. Aš visai nepriekaištauju, veikiau teigiu faktą ir nedarau jokių išvadų, bent jau kol kas, tiesa? Tiesa, pritariau aš. O Alesandris[1]? Ar kada nors susimąstėte, kokias knygas skaitė Alesandris? Ne, mano generole, sušnabždėjau šypsodamasis. Ogi jis skaitė meilės romanus! Prezidentas Alesandris skaitė meilės romanus, tai reikėjo pamatyti! Ar jūs suprantate, ką? Neįtikima, mano generole. Žinoma, pačiam Alesandriui tai buvo natūralu; na, gal ne natūralu, o logiška, ganėtinai logiška, kad jis (kaip skaitytojas) domisi tokiais dalykais. Ar jūs sekate mano minties eigą? Nelabai, mano generole, prisipažinau nutaisęs kankinio veidą. Na kaipgi, vargšelis Alesandris, pasakė Pinočetas, ir įdėmiai pažiūrėjo į mane. Ak taip, aišku, pasitaisiau aš. Tai dabar jūs suprantate, ką aš noriu pasakyti? Taip, mano generole. Ar galite prisiminti bent vieną Alesandrio straipsnį, kurį jis būtų parašęs pats, be savo „negrų" pagalbos? Manau, ne, mano generole, sumurmėjau. Žinoma, kad ne, nes jis niekada nieko neparašė. Tą patį galima pasakyti ir apie Fręjų, ir apie Aljendę. Jie neskaitė ir nerašė. Vaizdavosi esą kultūringi žmonės, bet nė vienas iš trijų nei skaitė, nei rašė. Jie nebuvo knygų žmonės, daugiausia, ką jie darė, tai skaitė spaudą. Žvelgiant iš

[1] *Rodríguez Jorge Alessandri* (1896–1986) – Čilės prezidentas 1958–1964 m.

tokio taško, jūs, mano generole, esate teisus, pritariau jam pamaldžiai šypsodamasis. Ir tada generolas paklausė: kaip manote, kiekgi knygų parašiau aš? Aš nutirpau iš siaubo, pasakiau Farevelui. Neturėjau nė menkiausio supratimo. Tris ar keturias, nė kiek nedvejodamas įsiterpė Farevelas. Šiaip ar taip, aš nežinojau. Ir turėjau tai pripažinti. Tris, pareiškė generolas. Dalykas tas, kad visada turėjau spausdintis mažai žinomose arba specializuotose leidyklose. Bet gerkit savo arbatą, tėve, nes atvės. O, man tai nuostabi ir maloni naujiena, pasakiau. Bet, žinoma, tai karo tematikos knygos, apie karo istoriją, geopolitiką, apie problemas, kurios visiškai nedomina jų neišmanančio žmogaus. Fantastiška, trys knygos, pasakiau springstančiu balsu. Ir dar nesuskaičiuojama daugybė straipsnių, kuriuos paskelbiau Šiaurės Amerikos žurnaluose, žinoma, išverstų į anglų kalbą. Su dideliu malonumu perskaityčiau kokią nors jūsų knygą, mano generole, sumurmėjau. Nueikite į Nacionalinę biblioteką, ten rasite visas. Rytoj būtinai nueisiu, pažadėjau. Generolas, regis, manęs neišgirdo. Ir niekas man nepadėjo, parašiau jas vienas, visas tris, viena išėjo gana stora, parašiau jas be niekieno pagalbos, nemigo naktimis. Paskui pridūrė: ir dar daugybę straipsnių, visokiausių, bet visi jie apie mūsų kareivišką šeimą. Kurį laiką mudu tylėjome, nors aš spoksojau į jį tarsi laukdamas tęsinio. Kaip manote, kodėl aš jums visa tai pasakoju? – netikėtai paklausė Pinočetas. Aš vėl gūžtelėjau pečiais ir pamaldžiai

nusišypsojau. Kad nebūtų jokio nesusipratimo, pareiškė jis. Kad žinotumėt, jog aš domiuosi literatūra, skaitau knygas apie istoriją, politiką, net romanus. Paskutinis mano perskaitytas romanas – Lafurkadės *Baltoji balandėlė*, talentingo jauno autoriaus knyga, aš perskaičiau ją, nes nenoriu atsilikti nuo šiuolaikinės mados, ir ji man patiko. Ar jūs skaitėte ją? Taip, mano generole, atsakiau. Na, ir kokia ji jums pasirodė? Puikus kūrinys, mano generole, parašiau kritikos straipsnį apie jį ir ganėtinai išgyriau, atsakiau. Taip, bet nereikėtų pervertinti, tarė Pinočetas. Taip, nereikėtų, atsakiau aš. Mudu vėl patylėjome. Ir staiga generolas man uždeda ranką ant kelio, pasakoju Farevelui. Mane nukrėtė šaltis. Mano sąmonėje sulingavo ištisas rankų miškas, bet tai truko tik akimirką. Kaip manote, kodėl aš panorau mokytis marksizmo pagrindų? – paklausė jis. Tikriausiai todėl, kad norite kuo geriausiai tarnauti tėvynei, mano generole. Būtent, juk reikia pažinti Čilės priešus, suprasti jų mąstymą, įsivaizduoti, iki kur jie ketina nueiti. Patikėkite manimi, aš tai žinau, iki kokio punkto esu pasiryžęs nueiti. Bet noriu žinoti, kaip toli gali nueiti jie. Be to, aš nebijau mokytis. Visada reikia būti pasirengusiam išmokti ką nors nauja, kiekvieną dieną. Aš skaitau ir rašau. Nuolat. To nebuvo galima pasakyti nei apie Aljendę, nei apie Frėjų, nei apie Alesandrį, tiesa? Pritardamas jam triskart linktelėjau. Todėl būkite tikri, tėve, kad su manimi jūs negaišite veltui laiko, o aš negaišiu savojo su

jumis. Teisingai? Visiškai teisingai, mano generole, atsakiau. Kai baigiau pasakoti savo istoriją, pusiau primerktos Farevelo akys, tarsi duobės-spąstai lokiams, apgriuvusios ir suniokotos laiko, liūčių ir ledinio šalčio, tebežiūrėjo į mane. Man net susidarė įspūdis, kad didysis dvidešimtojo amžiaus Čilės literatūros kritikas mirė. Farevelai, sušnabždėjau, ar aš pasielgiau gerai, ar blogai? Kadangi atsakymo neišgirdau, pakartojau klausimą: ar aš pasielgiau teisingai, ar peržengiau ribas? Ir tada Farevelas į mano klausimą atsakė klausimu: ar ši patirtis tau buvo būtina, ar nebūtina? Būtina, būtina, būtina, atsakiau. Šito jam pąkako, ir tai mane tą akimirką nuramino. Paskui mudu valgėme toliau ir kalbėjomės. Ir vienu mūsų pokalbio momentu paprašiau: apie tai, ką jums pasakojau, niekam nė žodžio. Savaime suprantama, patikino mane Farevelas. Jo tonas buvo toks pat kaip pulkininko Pereso Larušo. Tonas, visiškai nepanašus į ponų Odeimo ir Ojdo, kurie, šiaip ar taip, nebuvo tikri džentelmenai. Tačiau jau kitą savaitę ši istorija, kaip degantis parako latakas, paplito po visą Santjagą. Tėvas Ibakačė mokė Chuntos narius marksizmo! Tai sužinojęs, pašiurpau. Prieš akis išvydau Farevelą, tai yra įsivaizdavau jį taip aiškiai, tarsi būčiau šnipinėjęs: jis sėdi savo mėgstamame namų krėsle, arba klube, arba kokios nors nukaršusios ponios, su kuria puoselėjo draugystę jau daugelį metų, svetainėje ir kažką memlena priešais auditoriją atsargos generolų, dabar užsiiminėjančių verslu, pederas-

tų, vilkinčių angliško stiliaus drabužiais, senučiukių aristokratiškomis pavardėmis, viena koja stovinčių kape, ir drebia apie mano, privataus Chuntos mokytojo, avantiūrą. Ir visi tie pederastai, ir mirtimi besivaduojančios senės, ir net atsargos generolai, tapę patarėjais įmonėse, nieko nelaukdami viską perpasakoja kitiems, o tie kitiems, ir taip toliau, ir taip toliau... Žinoma, Farevelas neigė buvęs tuo varikliu, paleidusiu paskalų mechanizmą, tuo sprogdikliu ar tiesiog degtuku, įžiebusiu apkalbų žaizdrą, o aš neturėjau nei jėgų, nei noro jo apkaltinti. Todėl atsisėdau prie telefono ir laukiau, kada paskambins draugai ir buvę draugai, arba ponai Ojdas ir Odeimas, arba Peresas Larušas, ir ims priekaištauti dėl mano neatsargumo, pasipils anoniminiai įsižeidusių žmonių skambučiai, paskambins ir Bažnyčios vadovybė, norėdama sužinoti, kas šiuose ganduose teisybė, kas melas, galiausiai atsiras suinteresuotųjų būrelis iš kultūrinių Santjago sluoksnių, bet niekas nepaskambino. Iš pradžių pagalvojau, jog visi tyli todėl, kad smerkia mano poelgį. Paskui apstulbęs suvokiau, kad visa tai niekam nė kiek nerūpi. Hieratinės žymenybės, gyvenančios tėvynėje, ramių ramiausiai žingsniavo link pilko ir nepažįstamo horizonto, kuriame vos galėjai įžvelgti tolimus spindulius, žaibus ir dūmų debesis. Kas ten dėjosi? Mes nežinojome. Jokio Sordelo. Tikrai. Tikrai jokio. Ir jokio Gvido[1]. Jo-

[1] *Guido Reni* (1575–1642) – italų dailininkas.

kių žalių medžių. Jokių risčia bėgančių arklių. Jokių diskusijų nei mokslinių tyrinėjimų. Galimas daiktas, mes kreipėmės į savo arba į kenčiančias mūsų protėvių sielas per bekraštę lygumą, kurią mūsų ir svetimas orumas buvo nutiesęs priešais pūliuojančias ir ašarotas, bekraujes ar begėdiškas mūsų akis. Tad buvo bemaž suprantama, kad niekas neatkreipė dėmesio į mano marksizmo pagrindų pamokas. Visi, anksčiau ar vėliau, ėmė remti valdžią. Dešinieji, centristai, kairieji, visi priklausė tai pačiai šeimai. Iškilo kai kurių etikos problemų, bet estetikos – jokių. Šiandien mus valdo socialistas, o mes gyvename kaip anksčiau. Komunistai (kurie tebegyvena taip, tarsi jokia Siena[1] nebūtų sugriuvusi), krikščionysdemokratai, socialistai, dešinieji ir kariškiai. Arba atvirkščiai. Galiu viską vardyti ir iš kito galo! Kad ir kaip kaitaliosi dėmenis, suma nepasikeis! Jokių problemų! Tik truputėlis karštinės! Tik trys beprotybės aktai! Tik perenelyg užsitęsęs isterijos priepuolis! Ir aš vėl galėjau išeiti į gatvę, vėl skambinti pažįstamiems, ir niekas man nieko nepasakė. Net atvirkščiai, tais sąstingio ir tylos metais daugelis liaupsino mano atkaklų užsispyrimą tęsti literatūros kritiko darbą. Daugelis net gyrė mano poeziją! Buvo ir tokių, kurie ateidavo manęs prašyti pagalbos. Ir aš dosniai dalijau rekomendacijas, teikiau mažytes paslaugėles, kažkam padėdavau susirasti nors menką darbo

[1] Turima omenyje Berlyno siena, nugriauta 1989 m.

vietelę, bet visi man dėkodavo taip, tarsi būčiau jiems padovanojęs amžinąjį išganymą! Juk, šiaip ar taip, visi mes buvome protingi (išskyrus tą pražilusį jaunuolį, tomis dienomis kažkur klaidžiojantį ar besislapstantį Dievai žino kokioje nors skylėje), visi buvome čiliečiai, visi buvome paprasti žmonės, kuklūs, santūrūs, kantrūs, atsargūs, sveikai mąstantys, visi žinojome, kad turime ką nors veikti, kad yra *būtinų* dalykų, kad iš pradžių buvo aukų, o dabar sveiko mąstymo metas. Kartais naktimis, užsigesinęs šviesą, sėdėdavau krėsle ir klausdavau savęs, kuo skiriasi fašistas nuo maištininko. Tik du žodžiai. Nieko daugiau, tik du žodžiai. Kartais tik vienas, bet dažniausiai du! Tad vėl išėjau į gatvę ir įkvėpiau Santjago oro, širdies slaptoje įsitikinęs, kad esu jeigu ne geriausiame iš pasaulių, tai bent *galimame, realiame* pasaulyje, ir prirašiau visą knygą eilių, kurios net man pasirodė keistos, noriu pasakyti, keistos mano plunksnai, keistos, kad būtų mano, bet paskelbiau jas kaip savo indėlį į laisvę, savo ir skaitytojų laisvę, paskui grįžau prie dėstytojo veiklos, prie paskaitų, išleidau dar vieną knygą Ispanijoje, Pamplonoje, paskui atėjo metas pasivaikščioti po pasaulio oro uostus, elegantiškus (net kažkokius pavargusius) Europos ir rimtus Šiaurės Amerikos, paslampinėti minioje gerai apsirengusių Italijos, Vokietijos, Prancūzijos ir Anglijos piliečių, džentelmenų, į kuriuos malonu pažiūrėti, tarp kurių buvau ir aš, vilkintis sutana, besiplaikstančia nuo kondicionierių arba nuo automatinių

durų, kurios atsidarydavo visiškai netikėtai, be jokios logiškos priežasties, tarsi pajutusios Dievo buvimą, ir visi, pamatę mano kuklią sutaną, sakydavo, štai eina tėvas Sebastianas, arba tėvas Urutija, tas nepavargstantis nuostabusis čilietis. O paskui grįžau į Čilę, nes aš visada grįžtu, jeigu nebūčiau grįžęs, niekas manęs nebūtų vadinęs *nuostabiuoju čiliečiu*, ir toliau rašiau savo literatūrines apžvalgas į laikraščius, kurios šaukte šaukė – kad išgirstų tą šauksmą, net neatidžiausiam skaitytojui reikėjo tik truputį pasigremžti tarp eilučių – apie būtinumą keisti požiūrį į kultūrą, mano kritikos straipsniai irgi šaukė, net maldavo, skaitykime graikų ir lotynų autorius, Provanso literatūrą, skaitykime *dolce stil novo*[1], skaitykime Ispanijos, Prancūzijos ir Anglijos klasikus – daugiau kultūros! kuo daugiau kultūros! – skaitykime Vitmeną, Paundą ir Eliotą, skaitykime Nerudą, Borchesą ir Valjechą, skaitykime Viktorą Hugo, dėl Dievo meilės, skaitykime ir Tolstojų, tai buvo dykumoje šaukiančiojo balsas, ir mano neaiškų marmaliavimą, kartais netgi stūgavimą girdėdavo tik tie, kurie gebėdavo smiliaus nagu prasigremžti pro mano straipsnių paviršių, tik jie, jų buvo nedaug, bet man pakako ir jų, o gyvenimas bėgo ir bėgo kaip vėrinys iš ryžių, kuriame kiekvienas grūdelis turi nupieštą peizažą, tas mažuliukas grūdelis, ir aš žinojau, kad tą vėrinį visi nešiojasi ant kaklo, bet niekas neturi

[1] Švelnus naujasis stilius *(it.)* – XIII a. italų poetinė mokykla.

pakankamai kantrybės nei tvirtos dvasios jo nusikabinti, pakelti prie akių ir grūdelis po grūdelio apžiūrėti kiekvieną peizažą, iš dalies dėl to, kad šitoms miniatiūroms įžiūrėti reikia lūšies akių, erelio akių, ir dar todėl, kad ant jų gali pamatyti nelabai malonių staigmenėlių, tokių kaip karstai, kapinės iš paukščio skrydžio, apleisti miestai, bedugnės ir visokie proto aptemimai, kokio nors padaro menkumas ir juokinga jo valia, žmonės, žiūrintys televizorių, besilankantys futbolo varžybose, ir ilgesys, lyg koks lėktuvnešis užtemdantis visą įsivaizduojamą Čilės erdvę. Juk tai buvo tiesa. Mes ilgėjomės. Skaitėme ir ilgėjomės. Mes, intelektualai. Todėl, kad negalima skaityti visą dieną ir visą naktį. Kaip ir negalima rašyti visą dieną ir visą naktį. Mes nebuvome ir nesame akli titanai, ir tais metais, kaip ir dabar, Čilės rašytojams ir artistams reikėjo susitikti ir kalbėtis, pageidautina kokioje nors vietoje ir su mielais protingais šeimininkais. Tuo metu didžiausia problema, jei nekalbėsime apie neišvengiamą tokiomis sąlygomis faktą, kad daugelis mūsų bičiulių išvažiavo į užsienį ir dažniausiai dėl asmeninių, o ne dėl politinių priežasčių, buvo komendanto valanda. Kur būtų galėję susirinkti intelektualai, artistai, jeigu dešimtą valandą vakaro viskas jau buvo uždaryta, o naktis, kaip visi žinome, – pats tinkamiausias laikas susitikti, draugiškai pasikalbėti, užmegzti dialogą tarp sau lygių? Artistai, rašytojai. Kokie laikai. Man taip ir vaidenasi to pražilusio jaunuolio veidas. Aš jo nematau, bet jis man

vaidenasi. Rauko nosį, stebeilijasi į horizontą ir tirta nuo galvos iki kojų. Aš nematau jo, bet įsivaizduoju tupintį ar keturpėsčią, kokios nors kalvos viršūnėje, o virš jo galvos visu greičiu sklendžia juodi debesys, toji kalva neaukšta, o kitą minutę ji jau bažnyčios šventorius, juodas kaip debesys ir kaip jie įsielektrinęs, jis blizga nuo drėgmės ar kraujo, ir pražilęs jaunuolis virpčioja ir dreba, ir rauko nosį, paskui šoka tiesiai į istoriją. Tačiau istoriją, tikrąją istoriją, žinau tik aš. Ji paprasta, žiauri ir tikra, ji galėtų mus labai prajuokinti, tiesiog galėtų mus pribaigti juoku. Bet mes mokame tik verkti, mes gebame įtikinamai daryti tik vieną dalyką – verkti. Buvo komendanto valanda. Restoranai, barai užsidarydavo anksti. Žmonės rinkdavosi tik leistinu laiku. Buvo nedaug vietų, kur rašytojai ir artistai būtų galėję išgerti ir nuoširdžiai išsikalbėti. Tokia tiesa. Ir štai kas tada atsitiko. Buvo viena moteris. Vardu Marija Kanales. Rašytoja, graži jauna moteris. Ir, manau, ganėtinai talentinga. Taip manau ir dabar. Jos talentas – kaip čia pasakius? – buvo uždaras, užsisklendęs savyje, mąslus. Kiti visko atsižadėjo, viską paslėpė po storu šydu ir užmiršo. Pražilęs jaunuolis, nuogas, puola grobį. Bet aš žinau Marijos Kanales istoriją, žinau viską, kas nutiko. Ji buvo rašytoja. Galbūt tebėra ir šiandien. Mes, rašytojai (ir kritikai), turėjome nedaug vietų, kur būtume galėję susirinkti. Marija Kanales turėjo namą priemiestyje. Didelį namą, kurį supo vešlus sodas su daugybe medžių, name buvo patogi sve-

tainė su židiniu, buvo gero viskio ir gero konjako, ir namas kartą per savaitę, du kartus per savaitę, o retsykiais tris kartus per savaitę buvo atviras draugams. Jau nė neprisimenu, kaip su ja susipažinome. Regis, vieną dieną ji užėjo į vieno laikraščio redakciją, ar į vieno žurnalo redakciją, arba į Čilės rašytojų sąjungos būstinę. Galimas daiktas, lankė kokią nors literatūrinę dirbtuvę. Šiaip ar taip, netrukus mes visi ją pažinojome, ir ji mus visus pažinojo. Su ja bendrauti buvo malonu, be to, kaip jau sakiau, ji buvo graži moteris. Turėjo kaštonų spalvos plaukus, dideles akis ir skaitė viską, ką patardavome skaityti, ar bent taip ji mums sakydavo. Vaikščiojo į parodas. Galbūt kokioje nors parodoje mes ir susipažinome su ja. Tikriausiai po parodos ji pakvietė visą mūsų būrelį pratęsti šventę savo namuose. Jau sakiau, ji buvo graži moteris. Jai patiko menas, patiko kalbėtis su dailininkais, su žmonėmis, kurie rengė performansus ir visokius reginius, ir galbūt todėl, kad apskritai jos kultūros lygis buvo akivaizdžiai žemesnis nei mūsų, rašytojų. Ar bent taip manė ji. Paskui ėmė bendrauti su rašytojais ir suprato, jog jie taip pat nepasižymi aukšta kultūra. Kokį tada palengvėjimą tikriausiai pajuto! Kokį tipiškai čilietišką palengvėjimą! Šioje Dievo užmirštoje šalyje mūsų, iš tikrųjų kultūringų žmonių, visai nedaug. Kiti apskritai nieko nežino. Bet mūsų žmonės simpatiški, jų negalima nemylėti. Marija Kanales buvo simpatiška ir norėjo, kad mes ją mylėtume: kitaip tariant, ji buvo dosni, regis, jai

nebuvo nieko svarbiau už savo svečių patogumą, ir ji atkakliai stengėsi, kad jiems būtų jauku. Ir iš tikrųjų žmonės jautėsi gerai tuose pradedančiosios rašytojos vakarėliuose arba vakarotuvėse, arba *soirées*[1], kurie panėšėdavo į indėnų antpuolius. Ji turėjo du vaikus. Apie juos aš dar nekalbėjau. Jeigu neklystu, du sūnelius, vyresniajam buvo dveji ar treji metukai, jaunesniajam vos aštuoni mėnesiai, ji buvo ištekėjusi už Šiaurės amerikiečio Džeimso Tompsono, einančio vienos savo šalies firmos atstovo ar vykdomojo direktoriaus pareigas. Vieną savo filialą toji firma buvo ką tik įsteigusi Čilėje, kitą Argentinoje. Savo vyrą Marija vadino Džimiu. Žinoma, mes visi pažinojome Džimį. Aš irgi. Jis buvo tipiškas Šiaurės amerikietis, aukštas šatenas, tik jo plaukai buvo truputį šviesesni nei žmonos, ir nelabai šnekus, bet mandagus. Kartais dalyvaudavo Marijos Kanales rengiamose menininkų vakaronėse, bet jose tik nepaprastai kantriai klausydavosi, ką šneka mažiau garsūs vakaro svečiai. Tą valandą, kai į namus linksma įvairiaspalvių automobilių vilkstine imdavo važiuoti menininkai, dažniausiai vaikai jau miegodavo savo kambaryje trečiame aukšte (namas buvo keturių aukštų), bet kartais tarnaitė ar auklė atsivesdavo juos, aprengtus pižamėlėmis, žemyn, kad jie pasisveikintų ir atlaikytų ką tik atvykusių svečių švepsėjimą, mat tie net seilėdamiesi liaupsindavo jų vaikišką

[1] Vakarėlis, vakaro pobūvis *(pranc.)*.

grožį, jų išsiauklėjimą arba jų akivaizdų panašumą su mama ar tėčiu, nors, tiesą sakant, vyresnysis, kaip ir aš, vardu Sebastianas, nepanėšėjo nė į vieną iš tėvų, tačiau jaunesnysis, vardu Džimis, buvo tikra Džimio-tėvo kopija, iš motinos jis buvo paveldėjęs tik keletą kreoliškų bruožų. Paskui vaikai dingdavo, tarnaitė, žinoma, irgi, ji nakvodavo greta mažylių kambario, o apačioje, erdvioje Marijos Kanales svetainėje, prasidėdavo šventė, vaišingoji šeimininkė visiems įpildavo viskio, kas nors uždėdavo Debiusi ar Vėberno plokštelę, įrašytą Berlyno filharmonijos orkestro, netrukus kuriam nors svečiui šaudavo į galvą mintis padeklamuoti eilių, kitam – garsiai išliaupsinti vieno ar kito romano pranašumus, čia buvo kalbamasi apie tapybą ir šiuolaikinius šokius, susidarydavo grupelės, jos aptarinėdavo kieno nors paskutinę knygą, visi žavėdavosi kokio nors pono spektakliu, žiovaudavo, kartais prie manęs prieidavo koks nors jaunas poetas, nepritariantis režimui, pradėdavo kalbėti apie Paundą, o baigdavo apie savo paskutinę knygą (aš visada domėjausi jaunųjų darbais, nesvarbu, kokios jie būdavo politinės orientacijos), tuo metu pasirodydavo šeimininkė, nešina padėklu su sluoksniuotais pyragais, kažkas verkdavo, o šeštą ar septintą valandą ryto, kai baigdavosi komendanto valanda, visi šlitinėdami vorele grįždavome prie savo automobilių, vieni apsikabinę, kiti apsimiegoję, bet daugelis linksmi, ir pagaliau ryto tylą nutraukdavo šešių septynių automobilių variklių gausmas ir keletui sekun-

džių nutrūkdavo paukščių giesmės sode, atsisveikindama šeimininkė pamodavo mums nuo prieangio, ir automobiliai pajudėdavo iš sodo, kas nors iš mūsiškių jau anksčiau būdavo atidaręs geležinius vartus, o Marija Kanales tebestovėdavo prieangyje tol, kol paskutinis automobilis dingdavo iš akių palikdamas jos namus, palikdamas jos svetingos pilies valdas, paskui važiuodavome tuščiomis Santjago priemiesčių alėjomis, begalinėmis alėjomis, abipus jų stūksojo vieniši namai, apleistos arba blogai šeimininkų prižiūrimos vilos ir tušti sklypai, kurių vis daugėjo bekraščiame horizonte, iš už kalnų virtinės jau nirdavo saulė, o iš miesto pusės, iš miesto širdies iki mūsų atsklisdavo nedarnus naujos dienos aidas. O po savaitės vėl būdavome ten. Na, aš tik taip pasakiau. Iš tikrųjų aš tenai nesilankydavau kas savaitę. Marijos Kanales namuose pasirodydavau maždaug kartą per mėnesį. Gal net rečiau. Bet buvo ir tokių rašytojų, kurie juose lankydavosi kiekvieną savaitę. Arba dar dažniau! O šiandien jie viską neigia. Šiandien jie drįsta sakyti, kad būtent aš tenai lankydavausi kas savaitę. Kad lankydavausi tenai dažniau nei kartą per savaitę. Tačiau net tas pražilęs jaunuolis žino, jog tai netiesa. Todėl aš visas tas kalbas atmetu: aš ten lankydavausi retai. Blogiausiu atveju, lankiausi tenai nedažnai. O kai apsilankydavau, žiūrėdavau išpūtęs akis, ir viskis man neužtemdydavo sąmonės. Matydavau įvairių dalykų. Pavyzdžiui, prisimenu berniuką Sebastianą, savo mažąjį bendravardį, ir jo liesą vei-

delį. Vieną vakarą tarnaitė berniuką pastatė ant grindų, aš paėmiau jį ant rankų ir paklausiau, kas nutiko. Tarnaitė, grynakraujė mapučių genties indėnė, nužvelgė mane įdėmiu žvilgsniu ir norėjo paimti iš manęs vaiką. Aš išsisukau nuo jos. Kas tau nutiko, Sebastianai? – paklausiau jį su iki tol nepatirtu švelnumu balse. Vaikas pažvelgė į mane didelėmis mėlynomis akimis. Pirštais paliečiau jam veidą. Jo veidelis buvo labai šaltas. Ir staiga pajutau, kad mano akys drėksta nuo ašarų. Tada tarnaitė beveik šiurkščiai išplėšė berniuką iš mano glėbio. Norėjau jam pasakyti, jog aš esu dvasininkas, bet kažkas mane sulaikė – baimė apsijuokti, jausmas, toks būdingas čiliečiams. Jau lipant laiptais, berniukas pažvelgė į mane per tarnaitės petį, ir man pasirodė, kad tos didžiulės akys tikriausiai matė tai, ko neturėjo matyti. Marija Kanales labai didžiavosi sūneliu, nuolat gyrė jo gabumus. Koks jis esąs drąsus ir nutrūktgalvis. Aš beveik nesiklausiau: visos moterys skleidžia apie savo vaikus tas pačias nesąmones. Tuo metu kalbėdavausi su aktoriais, mes svarstėme idėją sukurti iš nieko (arba iš slaptų skaitymų) naująjį Čilės teatrą, kažkokį „anglicizmą“, tuo nevykusiu žodžiu norėdami apibūdinti tuštumą, kurią paliko emigrantai, o naujieji dramaturgai ketino užpildyti savo kūriniais, kol kas dar tik kraunančiais žiedus. Kalbėdavausi ir su jais, ir su savo senais bičiuliais, kurie taip pat epizodiškai (kaip ir aš) pasirodydavo tuose namuose Santjago priemiestyje, norėdami pasikalbėti apie metafizinę anglų

poeziją arba aptarti paskutinius filmus, matytus Niujorke. Su Marija pavyko pasikalbėti du ar tris kartus, ir tik neoficialiai. Kartą perskaičiau vieną jos apsakymą, vėliau gavusį pirmąją premiją konkurse, paskelbtame vienos kairiosios pakraipos literatūros žurnalo. Tą konkursą gerai prisimenu. Aš nebuvau komisijos narys, niekas man ir nepasiūlė juo būti. Tačiau jei būtų pasiūlę, būčiau sutikęs. Literatūra yra literatūra. Šiaip ar taip, komisijoje aš nebuvau. Bet jei būčiau buvęs, pirmosios premijos Marijai Kanales nebūčiau skyręs. Apsakymas buvo neprastas, bet toli gražu ne geriausias. Aikštinga vidutinybė, kaip, beje, ir pati autorė. Kai parodžiau apsakymą Farevelui, kuris tuo metu dar buvo gyvas, bet nė karto nedalyvavo nė viename vakarėlyje Marijos Kanales namuose, daugiausia todėl, kad jau beveik nebekeldavo kojos iš namų ir dažniausiai leisdavo laiką tik su savo senomis bičiulėmis, perskaitęs keletą eilučių jis man pasakė, kad tekstas siaubingas, nevertas gauti premijos net kokioje nors Bolivijoje, paskui ėmė graudžiai aimanuoti dėl Čilės literatūros padėties, kurioje jau nebėra tokio kalibro rašytojų kaip Rafaelis Maluenda, Chuanas de Armasa arba Giljermas Labarka Hubertsonas. Farevelas sėdėjo savo krėsle, o aš – priešais jį, įsitaisęs krėsle, skirtame artimiems bičiuliams. Prisimenu, užsimerkiau ir nuleidau galvą. Kas gi šiandien prisimena Chuaną de Armasą? – mąsčiau aš, o lauke su gyvačių šnarėjimu leidosi vakaras. Tik Farevelas ir dar kokia nors gerą atmintį

išsaugojusi senučiukė. Arba koks nors literatūros dėstytojas, pasiklydęs pietuose. Koks pusprotis vaikaitis, praėjusio ir jau neegzistuojančio laiko žinovas. Mes nieko neturime, sumurmėjau. Ką sakote? – paklausė Farevelas. Nieko, atsakiau. Ar jūs gerai jaučiatės? – sunerimo mano mokytojas. Labai gerai, atsakiau. Tada pridūriau, ar tik pagalvojau: du pokalbiai. Taip pasakiau ar pagalvojau Farevelo namuose, grimztančiuose kartu su juo, o gal savo vienuoliškoje celėje. Mudu su Marija Kanales kalbėjomės tik du kartus. Jos vakarėliuose paprastai atsisėsdavau į kampą prie laiptų, šalia didžiulio lango ir stalo, ant kurio visada stovėdavo degto molio vaza su šviežiomis gėlėmis, ir iš to kampo niekada nesitraukdavau, tenai kalbėdavausi su nusivylusiu poetu arba su romaniste feministe, su dailininku avangardistu, bet viena akimi vis žvilgčiodavau į laiptus, laukdamas mapučės su mažuoju Sebastianu. Į mano erdvę kartais įžengdavo Marija Kanales. Visada simpatiška! Visada pasirengusi patenkinti menkiausią mano užgaidą! Bet, manau, ji vos vos tesuprato mano kalbas ir mano žodžius. Apsimesdavo suprantanti, bet ką ji galėjo suprasti. Vargu ar suprasdavo ir nusivylusio poeto žodžius, truputį suvokė tik romanistės feministės nerimą ir karštai pritardavo dailininko avangardisto planams. Tačiau apskritai ji tik klausydavosi. Kartoju: kai užeidavo į mano kampą, į mano šarvuotą kamputį. O kitose tos didžiulės svetainės aikštelėse girdėdavosi tik jos dainingas balsas. Kai būdavo

kalbama apie politiką, jos balsas skambėdavo tvirtai, ji viską vertindavo nedvejodama, nesirinkdama būdvardžių. Ir vis dėlto išlikdavo tobula šeimininkė: tik čiliečiams būdingu humoru ar sąmoju jai pavykdavo sutaikyti priešininkus. Sykį priėjo prie manęs (aš sėdėjau vienas su viskio stiklinaite rankoje ir mąsčiau apie mažąjį Sebastianą ir jo sutrikusį veidelį) ir be didelių įžangų išreiškė savo susižavėjimą romaniste feministe. Girdi, kas dar galėtų rašyti taip, kaip ji. Atsakiau jai atvirai: daugelis jos puslapių – tai tik kai kurių šeštojo dešimtmečio prancūzų romanistų vertimai (nepasakiau „plagiatas", nenorėdamas vartoti šio žiauraus, o gal ir neteisingo žodžio). Stebėjau jos veidą. Jis, be jokios abejonės, buvo klastingas. Marija abejingai pažvelgė į mane ir paskui pamažu, beveik nepastebimai, jos veidą nušvietė šypsena, arba, veikiau, kažkas panašaus į vos pastebimą, bet nenumaldomą šypseną. Niekas nebūtų pasakęs, kad ji šypsosi, bet aš esu katalikų kunigas ir tai pastebėjau iš karto. Tačiau apibūdinti šios šypsenos prigimtį kur kas sunkiau. Gal tai buvo pasitenkinimo šypsena – bet kokio pasitenkinimo? – arba atpažinimo šypsena, tai yra mano atsakyme ji *išvydo* mano veidą ir dabar *žinojo* (arba, klastingoji, įsivaizdavo žinanti), kas aš esu, o gal tai buvo tuščia šypsena, paslaptingai gimstanti tuštumoje ir tuštumoje užgęstanti. O gal jums nepatinka tai, ką ji rašo, tarė ji. Šypsena dingo, ir jos veidas vėl įgavo naivoką išraišką. Žinoma, patinka, atsakiau, aš tik kritiškai

žvelgiu į kai kuriuos knygos trūkumus. Koks absurdiškas sakinys. Taip aš manau dabar, kai guliu paslikas lovoje, savo skeletą parėmęs alkūne. Argi buvo galima pasakyti sąlygiškesnius, prasčiau suregztus ir kvailesnius žodžius? Visi mes turime trūkumų, pasakiau. Koks siaubas! Tik genijai gali rašyti nepriekaištingus kūrinius. Koks pamėklė! Mano alkūnė tirta. Mano lova dreba. Paklodės ir apklotai virpčioja. Kur dingo pražilęs jaunuolis? Argi jis nepasijuoktų iš mano riktų? Argi jis nepasijuoktų iš visų mano kvailysčių, iš visų mano nuodėmių, atleistinų ar mirtinų? O gal aš jam jau nusibodau ir jo nėra čia, šalia mano bronzinės lovos, tariamai besisukančios priešais Sordelio, Sordelo – kokio Sordelo? – pamėklę? Tegu daro, ką nori. Aš pasakiau: visi mes turime trūkumų, bet reikia pamatyti ir teigiamybes. Pasakiau: visi mes, šiaip ar taip, rašytojai, ir mūsų kelias ilgas ir akmenuotas. Ir Marija Kanales pažvelgė su kenčiančios papūgos išraiška veide, tarsi mane sverdama, ir tarė: ak, tėve, kaip jūs nuostabiai pasakėte! O aš nustebęs pažvelgiau į ją, iš dalies todėl, kad iki šios akimirkos ji mane vadindavo tiesiog Sebastianu, kaip ir visi mano draugai rašytojai, iš dalies dėl to, kad kaip tik tą akimirką mapučė ėmė lipti laiptais žemyn nešina abiem vaikais. Ir toji dviguba vizija, iš vienos pusės mapučės ir mažojo Sebastiano, iš kitos pusės Marijos Kanales, ir dar tai, kad ji pavadino mane tėvu, tarsi staiga būtų atsisakiusi vieno malonaus, bet laikino, ir ėmusis kito, daug rizikinges-

nio, atgailautojos, vaidmens, tai yra šiuo atveju nusidėjėlės, mane paveikė taip, kad keletui sekundžių pamiršau savo budrumą, kaip sakoma (bent aš taip manau) boksininkų aplinkoje, ir patekau į kažkokią džiaugsmingą misteriją, kurioje visi dalyvauja, visi geria, misteriją neįvardijamą, neturinčią nei scenos, nei žiūrovų, ir tada man krūtine ėmė kilti šleikštulys, kuris galėjo lengvai virsti ašaromis, prakaitavimu ar tachikardija, ir aš, palikdamas svetingus mūsų šeimininkės namus, pamaniau, jog visa tai nutiko todėl, kad aš išvydau berniuką, savo mažąjį homonimą, kuris, nešamas žemyn baisiosios auklės, žvelgė į niekur, sučiaupęs lūpas, prisimerkęs, užsiantspaudavęs savo nekaltame kūnelyje, nenorintis nieko nei matyti nei klausytis nei girdėti šventėje, kurią jo motina rengia kiekvieną savaitgalį linksmai ir nerūpestingai rašytojų draugijai. Paskui nežinau kas atsitiko. Tik aš nenualpau. Dėl to esu visiškai tikras. Galbūt tada nusprendžiau niekada daugiau nesilankyti Marijos Kanales vakarėliuose. Pasikalbėjau apie tai su Farevelu. Bet Farevelas buvo labai toli nuo viso to. Kartais jis kalbėdavosi su Pablu, ir tada atrodydavo, kad Neruda gyvas. Kartais kalbėdavo apie Augustą (Augustas tą, Augustas aną), ir tada praeidavo keletas valandų, jeigu ne dienų, kol susivokdavai, kad jis turėjo omenyje Augustą D'Almarą. Teisybę pasakius, su Farevelu jau nebuvo įmanoma susišnekėti. Kartais žiūrėdavau į jį ir galvodavau: senas liežuvautojau, senas sąvadautojau, senas girtuokli, juk taip

praeina pasaulio šlovė. Bet paskui atsikeldavau ir eidavau ieškoti jo prašomų dalykų, visokių niekučių, sidabrinių ar geležinių statulėlių, senų Blest Ganos arba Luiso Orego Luko knygų, kurias jis tiesiog norėdavo paglostyti. Kurgi literatūra? – klausdavau savęs. Negi tas pražilęs jaunuolis teisus? Galų gale jis teisus? Parašiau, o gal tik bandžiau parašyti kažkokią poemą. Vienoje jos dalyje pasirodydavo mėlynakis vaikas, žiūrintis pro langą. Siaubinga, apgailėtina. Paskui vėl grįžau į Marijos Kanales namus. Ten viskas buvo po senovei. Menininkai juokėsi, gėrė, šoko tuo metu, kai lauke, ilguose ir tuščiuose Santjago prospektuose tebeviešpatavo komendanto valanda. Aš negėriau, nešokau, tik palaimingai šypsojausi. Ir galvojau. Galvojau, keista, kad nė karto čia nepasirodė nei karabinierių patrulis, nei karo policija, nepaisant mūsų erzeliavimo ir šviesų languose. Galvojau apie Mariją Kanales, kuri tuo metu jau buvo gavusi premiją už daugiau nei vidutinišką apsakymą. Galvojau apie Džimį Tompsoną, jos vyrą, kurio kartais nebūdavo ištisas savaites ar net mėnesius. Ir galvojau apie vaikus, visų pirma apie savo mažąjį bendravardį, kuris augo tarsi prieš savo norą. O vieną naktį man prisisapnavo tėvas Antonijus, tasai klebonas iš Burgoso bažnyčios, kuris mirė keikdamas sakalų medžioklę. Buvau savo namuose Santjage, ir tėvas Antonijus man pasirodė gyvų gyviausias, apsirengęs nuzulinta sutana, visa lopiniuota ir išvagota siūlių, ir, netardamas nė žodžio, ranka parodė sekti paskui jį. Aš pa-

klusau. Mudu išėjome į mėnulio apšviestą, akmenimis grįstą kiemą. Kiemo viduryje augo neaiškios rūšies belapis medis. Tėvas Antonijus stovėjo prie pat kiemo portiko ir įsakmiai rodė į medį. Vargšas tėvas, koks jis senas, pamaniau, ir vis dėlto elgiausi taip, kaip norėjo jis – įdėmiai žiūrėjau į medį, ir štai ant vienos jo šakos pamačiau tupintį sakalą. Bet juk čia Rodrigas! – sušukau. Tai buvo senasis Rodrigas, mačiau jį aiškiai, šaunų, pasipūtusį, nagais elegantiškai įsikibusį į šaką, apšviestą mėnulio deivės Selenės spindulių, didingą ir vienišą. Kol susižavėjęs žiūrėjau į sakalą, tėvas Antonijus timptelėjo man už rankovės, ir aš, atsigręžęs į jį pastebėjau, kad jo akys plačiai atmerktos, kad veidu jam žliaugia prakaitas, o skruostai ir smakras virpčioja. Ir kai jis atsisuko į mane, pamačiau jam iš akių besiritančias didžiules ašaras, panašias į drumzlinus perlus, nuo kurių atsispindėjo Selenės spinduliai. Paskui kreivas tėvo Antonijaus pirštas pirmiausia nusitaikė į kiemo portikus ir arkas, tada į mėnulį, ar į mėnulio šviesą, paskui į bežvaigždę naktį, paskui vėl į medį, iškilusį virš didžiulio kiemo, paskui į savo sakalą Rodrigą, ir visa tai darė metodiškai ir tebedrebėdamas. Paglosčiau jam nugarą, ant kurios jau buvo iškilusi mažuliukė, bet graži kuprelė, tokia kaip valstiečio paauglio arba jauno sportininko, ir pamėginau jį nuraminti, bet mano lūpos neįstengė ištarti nė vieno garso, ir tada tėvas Antonijus ėmė nepaguodžiamai raudoti, taip nepaguodžiamai, kad į mano kūną plūstelėjo šalto oro

srovė, o į sielą – nepaaiškinama baimė, nes tai, kas buvo likę iš tėvo Antonijaus, raudojo ne tik akimis, bet ir kojomis, ir išlenktu sprandu, ir po permirkusiais jo skudurais įsivaizdavau nepaprastai lygią odą, ir tada, pakėlęs galvą į viršų, į mano akis, didelėmis pastangomis jis paklausė, ar aš suprantu. Ką suprantu? – mąsčiau, kol tėvas pamažu tirpo. Juk tai Judo medis, kūkčiojo Burgoso kunigas. Jo žodžiai buvo aiškūs, nekeliantys jokių abejonių. Judo medis! Tą akimirką pamaniau, jog mirštu. Rodrigas tebetupėjo ant šakos. Ir tada ėmiau žingsniuoti Judo medžio link. Iš pradžių pabandžiau melstis, bet užmiršau visus žodžius. Žingsniavau į priekį. Mano žingsniai vos aidėjo neaprėpiamoje naktyje. Prisiartinęs per pakankamą atstumą, norėjau kažką pasakyti tėvui Antonijui, bet jo jau niekur nesimatė. Tėvas Antonijus mirė, tariau sau, dabar jis danguje arba pragare. O didžiausia tikimybė – kad Burgoso kapinėse. Paėjėjau truputį į priekį. Sakalas pasuko galvą. Viena jo akis įsistebeilijo į mane. Žengiau dar kelis žingsnius. Aš sapnuoju, pagalvojau. Miegu savo lovoje, savo namuose Santjage. Šis kiemas arba šita aikštė panašūs į itališką kiemą arba aikštę, bet juk aš ne Italijoje, o Čilėje. Sakalas pajudino galvą. Dabar į mane dėbtelėjo kita akis. Vėl leidausi eiti. Atsidūriau prie medžio. Rodrigas, regis, mane pažino. Pakėliau vieną ranką. Man pasirodė, kad nuogos medžio šakos iš akmens ar iš papjė mašė. Pakėliau ranką ir paliečiau šaką. Tą akimirką sakalas nuskrido, ir aš likau vie-

nas. Aš žuvęs, sušukau. Miręs. Pabudęs tą rytą ir visą dieną vis pagaudavau save tyliai niūniuojantį: Judo medis, Judo medis, taip buvo ir per paskaitas, ir kai vaikštinėjau po parką, ir per pertraukas tarp paskaitų, kai plikiausi kasdienį puodelį kavos. Judo medis, Judo medis. Vieną vakarą, kai žingsniavau niūniuodamas šiuos žodžius, staiga man toptelėjo: visa Čilė virto Judo medžiu, belapiu medžiu, tikriausiai jau išdžiūvusiu, tačiau dar stipriai įsikibusiu šaknimis į juodą žemę, mūsų juodą derlingą žemę, kurioje net kirminai išauga keturiasdešimties centimetrų ilgio. Paskui vėl apsilankiau Marijos Kanales namuose, ji jau rašė ekstravagantiško siužeto romaną, tarp jos ir vyro įvyko kažkoks nesusipratimas, gerai nežinau koks, kartą netikėtai paklausiau jos apie sūnelį ir apie vyrą ir pasakiau, kad svarbiausia – gyvenimas, o ne literatūra, ir ji pažvelgė man į akis užsispyrusio jaučio veidu ir atsakė, kad ji tai žinanti, kad visada tai žinojusi. Mano puikybė sprogo kaip muilo burbulas, o jos autoritetas (jos pranašumas) šoktelėjo iki neįsivaizduojamų aukštumų. Pajutęs šleikštulį, nuėjau ir atsisėdau į savo įprastinį krėslą ir pasistengiau, kiek tik galėjau, numalšinti skausmą smilkiniuose. Ir daugiau nedalyvavau nė viename iš jos vakarėlių. Praėjus keletui mėnesių draugas man papasakojo, kad per vieną vakarą Marijos Kanales namuose vienas iš svečių pasiklydo. Smarkiai išgėręs, ar smarkiai išgėrusi (jis ar ji, kažkodėl tai liko neaišku), išėjo iš svetainės ieškoti vonios, ar *water*, kaip

dabar sako kai kurie silpnadvasiai mano tėvynainiai. Gal jį tąsė vemti, gal jis norėjo atlikti savo reikalą ar tiesiog apsišlakstyti veidą, bet alkoholis jį paklaidino. Užuot nuėjęs dešiniuoju koridoriumi, pasuko kairiuoju, paskui pateko į kitą koridorių, nulipo kažkokiais laiptais ir, nesuvokdamas kaip, atsidūrė pusrūsyje, mat namas iš tiesų buvo labai didelis, tikras kryžiažodis. Tad jis ėjo koridoriais, atidarinėjo duris, vis aptikdamas už jų įvairių patalpų, tuščių ar užgriozdintų pakavimo dėžėmis, arba tiesiog apraizgytų voratinkliais, kurių mapučė niekada nė nemėgino nugraibyti. Pagaliau priėjo patį siauriausią koridorių ir atidarė paskutines duris. Kambaryje stovėjo daiktas, panašus į metalinę lovą. Svečias uždegė šviesą. Ant lovos gulėjo nuogas vyras, pririštas už riešų ir kulkšnių. Atrodė, jis miega, tačiau šį teiginį sunku patikrinti, nes akys jam buvo užrištos raiščiu. Mūsų pasiklydėlis, ar pasiklydėlė, uždarė duris, kaipmat išsiblaivęs, ir kažkokiu paslaptingu būdu grįžo atgal. Vos tik įėjęs į svetainę, paprašė įpilti viskio, paskui dar, ir niekam nieko nesakė. Vėliau, kada vėliau, aš nežinau, papasakojo apie tai savo bičiuliui, tas – mano bičiuliui, ir šis, praėjus daugeliui metų, papasakojo man. Jį kankino sąžinė. Nusiramink, paguodžiau jį. Paskui iš vieno draugo sužinojau, kad tądien pasiklydęs žmogus buvo arba dramaturgas, arba aktorius, ir kad jis tada klydinėjo begaliniais Marijos Kanales ir Džimio Tompsono namų koridoriais iki visiško išsekimo, kol galop silpnai apšviesto koridoriaus gale pa-

matė duris, atidarė, ir, išvydęs prie metalinės lovos pririštą, pusrūsin įmestą, bet gyvą kūną, mūsų dramaturgas ar aktorius tyliai uždarė duris, stengdamasis nepažadinti nelaimingo žmogaus, miegu gydančio savo skausmą, ir grįžo atgal į Marijos Kanales šventę, į literatūros vakarą, arba į *soirée*, ir niekam nieko nesakė. Ir dar sužinojau, stebėdamas, kaip ỹra, plyšta, sklaidosi debesys Čilės danguje, kaip niekada nepasielgtų Bodlero debesys, kad tada nelemtuose namo, stovinčio Santjago priemiesčiuose, koridoriuose pasiklydo didelis humoro jausmu apdovanotas vienas iš avangardinio teatro teoretikų, pasiklydęs jis nesutriko, nes, be humoro jausmo, turėjo įgimtą smalsumo dovaną, tad pamatęs ir suvokęs, kad dausinėja Marijos Kanales pusrūsyje, neišsigando, atvirkščiai, jį suėmė smalsumas, ir jis ėmė atidarinėti duris, net pradėjo švilpauti, ir galiausiai nusigavo iki paskutinio, paties siauriausio koridoriaus kambario durų, koridoriaus, apšviesto tik viena silpna lempute, atidarė duris ir pamatė žmogų, pririštą prie metalinės lovos užrištomis akimis, ir suprato, jog nelaimingasis gyvas, nes išgirdo, kaip jis kvėpuoja, nors fizinė jo būklė buvo apgailėtina, mat kad ir blanki buvo šviesa, jis pamatė jo žaizdas, supūliavusias opas, tiksliau, ne opas, o sudaužytas vietas, ištinusias kūno dalis, tarsi jam būtų sulaužyti visi kaulai, bet jis alsavo, nors ir buvo panašus į numirėlį, ir tada avangardinio teatro teoretikas tyliai, nekeldamas triukšmo, uždarė duris ir ėmė ieškoti kelio atgal, išjungdamas vieną

po kitos lemputes, kurias pats buvo uždegęs. O dar po kelių mėnesių ar po kelerių metų vienas nuolatinis vakarėlių lankytojas man papasakojo tą pačią istoriją. Paskui dar vienas, ir dar, ir dar... Tada atėjo demokratija, atėjo laikas, kai visi mes, čiliečiai, turėjome susitaikyti, ir paaiškėjo, kad Džimis Tompsonas buvo vienas iš svarbiausių Dinos[1] agentų ir naudojo savo namus kaip apklausų vietą. Kovotojai prieš režimą pereidavo Džimio pusrūsius, kur jis juos tardydavo, išgaudavo visą įmanomą informaciją, paskui persiųsdavo į kitus apklausos centrus. Paprastai jo namuose žmonės nebuvo žudomi. Jie buvo tik kvočiami, nors po kvotos kai kurie mirdavo. Dar tapo žinoma, kad Džimis daug sykių lankėsi Vašingtone, ten organizavo buvusio Aljendės ministro ir tuo pačiu sykiu vienos Šiaurės amerikietės žmogžudystę. Taip pat rengė pasikėsinimus Argentinoje prieš politinius Čilės emigrantus ir prisidėjo prie vieno pasikėsinimo Europoje, civilizuotoje žemėje, virš kurios Džimis skrisdavo su Amerikoje gimusiems žmonėms būdingu drovumu. Visa tai paaiškėjo vėliau. Marija Kanales, žinoma, visa tai seniai žinojo. Bet ji norėjo tapti rašytoja, o rašytojai, aišku savaime, ieško kitų rašytojų draugijos. Džimis mylėjo savo žmoną. Marija Kanales mylėjo savo gringą. Jie augino du nuostabius vaikučius. Mažasis Sebastianas nemylėjo tėvų, bet jie buvo jo tėvai! Mapučė kažkodėl my-

[1] Čilės saugumo tarnyba Pinočeto valdymo metais.

lėjo Mariją Kanales ir, galimas daiktas, savo šeimininką. Džimio šeimininkai nemėgo Džimio, bet tikriausiai irgi turėjo savo šeimas, kurias taip pat saviškai mylėjo. Ir aš uždaviau sau tokį klausimą: kodėl Marija Kanales, žinodama, ką jos vyras veikia pusrūsyje, rengė namuose vakarėlius? Atsakymas paprastas: todėl, kad per šituos *soirées* pusrūsyje paprastai nebūdavo kitų svečių. Ir tada uždaviau sau kitą klausimą: kodėl tą naktį vienas pasiklydėlis svečias rado tą vargšelį? Atsakymas labai paprastas: todėl, kad įprotis užmigdo bet kokį budrumą, todėl, kad rutina susilpnina bet kokį siaubą. Ir uždaviau sau trečią klausimą: kodėl niekas niekam tada nieko nepasakė? Ir šis atsakymas pasirodė paprastas: todėl, kad ir tą, kuris matė, ir tą, kam jis papasakojo, kaustė baimė. Bet juk aš nebijojau. Galėjau ką nors pasakyti, tačiau aš nieko nemačiau, nieko nežinojau, kol viskas tapo per vėlu. Kam judinti tai, ką taip nuolankiai slepia laikas. Po kurio laiko Džimis buvo suimtas Amerikoje. Jis prisipažino. Jo parodymai padėjo apkaltinti keletą Čilės generolų. Jis buvo paleistas iš kalėjimo ir įtrauktas į specialią liudytojų apsaugos programą. Tarsi Čilės generolai būtų buvę mafijos vadeivos! Tarsi Čilės generolai būtų galėję ištiesti savo čiuptuvus iki pat mažų Šiaurės Amerikos Vidurio vakarų gyvenviečių ir nutildyti nepatogius liudytojus! Marija Kanales liko viena. Visi draugai, kurie su tokiu malonumu lankydavosi jos literatūriniuose vakaruose, nusigręžė. Vieną vakarą nuvažiavau jos aplankyti.

Komendanto valanda jau buvo atšaukta, ir aš jaučiausi keistai vairuodamas automobilį pamažu besikeičiančiomis priemiečio gatvėmis. Namai jau nebebuvo tokie kaip anksčiau: visas jų spindesys, visas jų naktinis nebaudžiamas tviskėjimas buvo dingęs. Dabar tai buvo tik pernelyg didelis namas su apleistu sodu, kur siautėjo piktžolės, besirabždančios pinučiais, tarsi stengdamosi paslėpti nuo atsitiktinių praeivių viską, kas dedasi šito paženklinto namo viduje. Pastačiau automobilį prie vartų ir kurį laiką stebėjau namą per tvorą. Langų stiklai buvo purvini, užuolaidos užtrauktos. Raudonos spalvos vaikiškas dviratukas stovėjo paliktas šalia prieangio. Paskambinau varpeliu. Netrukus durys atsidarė. Marija Kanales atsistojo ant slenksčio ir paklausė, ko man reikia. Pasakiau, kad noriu su ja pasikalbėti. Ji manęs nepažino. Jūs žurnalistas? – paklausė. Aš kunigas Ibakačė, atsakiau. Sebastianas Urutija Lakrua. Keletą sekundžių ji, regis, rausėsi praeityje, paskui nusišypsojo, išėjo į lauką, perėjo sodo takelį, skiriantį ją nuo manęs, ir atidarė vartus. Mažiausiai tikėjausi čia išvysti jus, pasakė ji. Jos šypsena buvo tokia pat, kokią prisiminiau. Prabėgo daug metų, tarė ji tarsi skaitydama mano mintis, bet, regis, visa tai buvo vakar. Mudu įėjome į namą. Čia jau nebuvo tiek baldų kiek anksčiau, ir apleistas sodas panėšėjo į apleistus kambarius, kurie mano atmintyje išliko švytintys, o dabar buvo tarsi užkloti rausvomis dulkėmis, sakytum, kybantys susidvejinusiame laike, kuriame dėjosi

nesuprantami, liūdni, tolimi įvykiai. Mano krėslas, kuriame taip mėgdavau sėdėti, stovėjo toje pačioje vietoje. Marija Kanales akimis nulydėjo mano žvilgsnį ir tai pastebėjo. Sėskitės, tėve, pasakė ji, jauskitės kaip namie. Neprataręs nė žodžio, atsisėdau. Paklausiau apie vaikus. Ji paaiškino, jog jie išvažiavę keletui dienų paviešėti pas giminaičius. Ar jie sveiki? – paklausiau. Sveiki, atsakė ji. Sebastianas labai išaugęs, jei pamatyčiau jį, nepažinčiau. Paklausiau apie vyrą. Jis Jungtinėse Valstijose. Dabar jis gyvena Jungtinėse Valstijose, paaiškino. Kaip jam sekasi? – paklausiau. Manau, gerai. Judesiu, bylojančiu apie nuovargį ir nuobodulį, ji pastūmė savo krėslą prie manojo, atsisėdo ir pasuko galvą į langą, pro kurio purvinus stiklus matėsi sodas. Dabar ji buvo apkūnesnė nei anksčiau. Ir prasčiau apsirengusi. Paklausiau, kaip apskritai jai sekasi. Ji atsakė, kad dabar visi žino viską apie jos gyvenimą, paskui taip vulgariai, man pasirodė, net mažumėlę akiplėšiškai, nusijuokė, ir aš sudrebėjau. Ji jau neturėjo nei draugų, nei pinigų, vyras užmiršo ir ją, ir vaikus, visi nuo jos nusigręžė, bet ji liko gyventi čia ir dar leido sau pramogą garsiai juoktis. Paklausiau apie tarnaitę mapučę. Grįžo į pietus, paaiškino ji abejingai. O jūsų romanas, Marija? Ar baigėte jį? – sušnabždėjau. Dar ne, tėve, atsakė ji taip pat tyliai. Aš parėmiau smakrą ranka ir keletą minučių mąsčiau. Stengiausi mąstyti aiškiai, bet negalėjau. Kol sėdėjau mąstydamas, ji papasakojo man apie žurnalistus, daugiausia užsieniečius,

kurie ją kartais aplanko. Aš noriu pasikalbėti su jais apie literatūrą, pasakė ji, o jie apie nieką daugiau negali kalbėti, tik apie politiką, apie Džimio darbą, apie mano išgyvenimus ir apie pusrūsį. Aš užsimerkiau. Atleisk, atleisk jai, Viešpatie, kartojau mintyse. Kartais ateina vienas kitas čilietis, argentinietis. Dabar už interviu aš imu pinigus. Arba tegu susimoka, arba aš nieko jiems nepasakosiu. Bet niekada nieko, net už visą pasaulio auksą, nepasakoju jiems, kas lankydavosi mano rengiamuose menininkų vakarėliuose. Prisiekiu. Ar jūs žinojote, ką veikia Džimis? Taip, tėve. Ar gailitės dėl to? Kaip visi, tėve. Pajutau, kad man trūksta oro. Atsistojau ir atidariau langą. Mano švarko rankovės aplipo dulkėmis. Paskui ji ėmė pasakoti namo istoriją. Pasirodo, šita žemė jai nepriklauso, ir tikrieji jos šeimininkai, žydai, gyvenantys tremtyje daugiau nei dvidešimt metų, pateikė jai ieškinį. Ji neturėjo pinigų geriems advokatams, todėl buvo įsitikinusi, kad bylą pralaimės. Tie žydai ketino viską nugriauti ir pastatyti naują pastatą. Iš mano namo, pasakė Marija Kanales, neliks nė jokio atminimo ženklo. Liūdnai pažvelgiau į ją ir pasakiau, kad gal tai į gera, kad ji dar jauna, kad nėra įvelta į jokį procesą, kad viską pradėsianti iš naujo su vaikais kokioje nors kitoje vietoje. O mano literatūrinė karjera? – įžūliu tonu paklausė ji. Dėl Dievo meilės, susigalvokite kokį nors slapyvardį, kokį nors *nom de plume*, kaip sako prancūzai. Ji pažvelgė į mane taip, lyg būčiau ją įžeidęs. Paskui nusišypsojo: norite apžiūrė-

ti pusrūsį? Vos neskėliau jai antausio, bet atsisėdau ir kelissyk papurčiau galvą. Užsimerkiau. Po keleto mėnesių tai jau bus neįmanoma, neatlyžo ji. Iš jos balso tono ir šilto alsavimo supratau, kad ji labai arti pasilenkė prie manęs. Dar sykį papurčiau galvą. Jie nugriaus namą, sunaikins pusrūsį. Ten vienas iš Džimio bendradarbių pribaigė ispaną, UNESCO darbuotoją. O pats Džimis nužudė Sesiliją Sančes Poblete. Kartais mes su vaikais žiūrėdavome televizorių, ir staiga trumpai užgesdavo šviesa. Jokių šauksmų negirdėdavome, tiktai staiga užgesdavo, paskui vėl užsidegdavo šviesa. Tai ar norite apžiūrėti pusrūsį? Aš atsistojau, perėjau svetainę, kurioje kartais susirinkdavo mano tėvynės rašytojai, artistai, kultūros darbuotojai, ir vėl papurčiau galvą. Aš jau einu, Marija, turiu eiti, pasakiau. Ji nusikvatojo garsiu netramdomu juoku. Bet gal man tik taip pasirodė. Stovėdama prieangyje (jau buvo pradėję pamažu temti), ji paėmė man už rankos, tarsi staiga jai būtų pasidarę baisu likti vienai pasmerktame name. Spustelėjau jai riešą ir patariau melstis. Bet jaučiausi labai pavargęs, ir mano žodžiai nuskambėjo neįtikinamai. Negaliu melstis daugiau, nei meldžiuosi, atsakė ji. Pabandykite, Marija, pabandykite, pasistenkite dėl savo vaikų. Ji įkvėpė Santjago priemiesčio oro, artėjančių sutemų kvintesencijos. Paskui apsidairė, rami, giedra, saviškai tvirta, ir pažvelgė į namą, į prieangį, į aikštelę, kurioje kadaise stovėdavo automobiliai, į raudoną dviratį, medžius, į gruntinį ta-

kelį, pinučius, uždarytus, išskyrus vieną, kurį atidariau aš, langus, į tolumoje mirksinčias žvaigždes ir pasakė: štai taip buvo kuriama literatūra Čilėje. Aš nusilenkiau atsisveikindamas ir nuėjau. Važiuodamas atgal į Santjagą, mąsčiau apie jos žodžius. Taip kuriama literatūra Čilėje, tačiau ne tik Čilėje, o ir Argentinoje, Meksikoje, Gvatemaloje ir Urugvajuje, Ispanijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje, žaliojoje Anglijoje ir linksmojoje Italijoje. Taip daroma literatūra. Arba tai, ką mes, kad nebūtume išmesti į sąvartyną, vadiname literatūra. Paskui vėl ėmiau niūniuoti: Judo medis, Judo medis, ir mano automobilis vėl įsuko į laiko tunelį, į didžiulį mechanizmą, malantį laiko mėsą. Ir tada prisiminiau Farevelo mirties dieną. Laidotuvės buvo švarios ir kuklios, kaip jis ir būtų norėjęs. Kai likau vienas jo namuose, vienas priešais Farevelo biblioteką, saviškai įkūnijančią Farevelo nebuvimą ir buvimą, paklausiau savo sąžinės (tai, žinoma, buvo retorinis klausimas), kodėl su mumis atsitiko tai, kas galų gale atsitiko. Ir neradau atsakymo. Priėjau prie vienos iš didžiųjų spintų ir pirštų galiukais paliečiau knygų nugarėles. Kampe kažkas sujudėjo. Aš pašokau. Priėjęs arčiau pamačiau, kad tai buvo netikėtai užsnūdusi viena iš jo senųjų draugužių. Mudu išėjome iš namų susikibę už parankių. Per laidotuves, kol važiavome šaltomis gatvėmis, vieno žmogaus paklausiau, kur Farevelas. Jis karste, atsakė einantys priekyje vaikinai. Kvailiai, pasakiau, bet jų jau nebuvo, jie dingo. O dabar sergu aš. Mano lovą

suka greitas upės srautas. Jeigu vanduo imtų putoti, žinočiau, kad mirtis jau arti. Bet vandenys tiesiog greiti, todėl aš dar turiu vilties. Pražilęs jaunuolis jau seniai tyli. Jis jau kandžiai nesišaipo nei iš manęs, nei iš rašytojų. Ar yra kokia nors išeitis? Taip daroma literatūra Čilėje, taip daroma didžioji Vakarų literatūra. Įsikalk sau į galvą, sakau jam. Pražilęs jaunuolis, tai, kas iš jo likę, krutina lūpas ir ištaria vos girdimą „ne". Savo proto jėga jį sustabdau. O gal tai buvo istorija. Ką gali vienas prieš istoriją? Pražilęs jaunuolis visada buvo vienas, o aš visada buvau su istorija. Pasiremiu alkūne ir ieškau jo akimis. Bet matau tik savo knygas, miegamojo sienas, langą prietemoje ir šviesą. Dabar galėčiau atsikelti ir pradėti gyventi iš naujo: skaityti paskaitas, rašyti kritikos straipsnius. Norėčiau parašyti knygą apie naująją prancūzų literatūrą. Bet neturiu jėgų. Ar yra kokia nors išeitis? Vieną dieną po Farevelo mirties su keletu draugų nuvažiavau į jo dvarą, į senąjį *Là-bas*, tai buvo bandymas atlikti sentimentalią kelionę, bet vos tik mes tenai nuvažiavome, iškart pasigailėjau. Leidausi per laukus, kuriais vaikščiojau jaunystėje. Paieškojau valstiečių, bet lūšnelės, kuriose jie anksčiau gyveno, buvo tuščios. Mano draugais pasirūpino viena senutė. Pastebėjau ją iš tolo, ir kai ji nuėjo į virtuvę, nusekiau paskui ją ir pasveikinau iš lauko, pro langą. Ji net nežvilgtelėjo į mane. Vėliau sužinojau, kad ji beveik kurčia, bet ji juk į mane net nepažiūrėjo. Ar yra kokia nors išeitis? Vieną dieną, norėdamas

nuginti šalin nykulį, paklausiau vieno jauno prozininko iš kairiųjų stovyklos, ar jis ką nors žinąs apie Mariją Kanales. Jaunuolis atsakė niekada jos nepažinojęs. Bet juk tu kažkada lankeisi jos namuose, priminiau jam. Jis keletą sykių papurtė galvą ir iškart pakeitė pokalbio temą. Ar yra kokia nors išeitis? Kartais sutinku valstiečių, kalbančių man nežinoma kalba. Sustabdau juos. Klausiu, kaip sekasi dirbti laukuose. Jie atsako, kad laukuose nedirba. Paaiškina, jog jie darbininkai iš Santjago arba iš Santjago priemiesčių, bet laukuose niekada nedirbo. Ar yra kokia nors išeitis? Kartais žemė dreba. Žemės drebėjimo epicentras būna šiaurėje arba pietuose, bet aš tiesiog girdžiu, kaip žemė dreba. Kartais man svaigsta galva. Kartais drebėjimas trunka ilgiau nei paprastai, ir žmonės slepiasi už durų arba po laiptais, arba bėga į gatvę. Ar yra kokia nors išeitis? Matau žmones, bėgančius gatvėmis. Matau, kaip jie įeina į metro ar į kino teatrus. Matau, kaip žmonės perka laikraščius. O kartais žemė dreba, ir akimirką viskas apmiršta. Ir tada savęs klausiu: kur tas pražilęs januolis? Kodėl jis išėjo? Ir pamažu, tarsi skenduolis, į paviršių ima kilti tiesa. Lavonas, kuris kyla iš jūros dugno arba iš gilios daubos. Matau jo kylantį šešėlį. Jo virpantį šešėlį. Šešėlį, kuris kyla kažkokios suakmenėjusios planetos kalva. Ir tada, savo ligos prieblandoje, išvystu jo veidą, jo žiaurų švelnų veidą, ir klausiu savęs: gal tas pražilęs jaunuolis esu aš? Ar iš tikrųjų pats didžiausias siaubas būti tuo pražilusiu jaunuoliu, kuris

šaukia, bet niekas jo nesiklauso? O jeigu tas pražilęs jaunuolis buvau aš? Ir tada svaiginamu greičiu pralekia veidai tų, kuriais žavėjausi, veidai, kuriuos mylėjau, kurių nekenčiau, kuriems pavydėjau, kuriuos niekinau. Veidai, kuriuos saugojau, veidai, kuriuos puoliau, veidai, nuo kurių gyniausi, veidai, kurių veltui ieškojau.

O paskui įsišėlsta toji prakeikta audra.

Roberto Bolaño
Čilės noktiurnas
Romanas

Iš ispanų kalbos vertė Pranas Bieliauskas
Redaktorė Marijona Treigienė
Viršelio dailininkas Edvardas Jazgevičius
Maketavo Jurga Morkūnienė

Tiražas 1500 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, A. Juozapavičiaus g. 6/2, LT-09310 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Aušra“, Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Interneto svetainė: www.ausra.lt
Užsakymas 870

Bolaño, Roberto

Bo-172 Čilės noktiurnas : romanas /Roberto Bolaño ; iš ispanų kalbos vertė Pranas Bieliauskas. – Vilnius : Alma littera, 2008. – 152 p.

ISBN 978-9955-24-952-8

„Čilės noktiurnas“ – Roberto Bolaño romanas, kuriame nestinga humoro ir grotesko. Pagrindinis knygos herojus, apimtas karštinės prisimena svarbiausius savo gyvenimo įvykius, per kuriuos atskleidžiama Čilės istorija.

Roberto Bolaño (1953–2003) – rašytojas, gimęs Santjage, Čilėje, gyveno klajoklišką gyvenimą. Sulaukęs penkiolikos apsigyveno Meksike, kur pradėjo žurnalisto darbą ir įstojo į trockininkų gretas. 1973 metais sugrįžo į savo šalį ir dalyvavo kariniame perversme. Trumpam buvo įkalintas. 1977-aisiais apsigyveno Ispanijoje, kur išbandė gausybę įvairiausių profesijų. Tik 9 dešimtmečio pradžioje jau galėjo pragyventi iš literatūrinių stipendijų. 1999 m. išleisti „Laukiniai detektyvai“ („Los detectives salvajes“), buvo apdovanoti *Herralde* literatūrine premija bei Rómulo Gallegos premija, kuri laikoma Lotynų Amerikos literatūros Nobelio premija.

UDK 860(83)-3

Sebastianas Urutija Lakrua, dvasininkas ir vidutinis poetas, vieną naktį, kamuojamas karštinės, prisimena svarbiausius savo gyvenimo įvykius. Menama skurdi vaikystė, vėliau laikotarpis, kai teko apsispręsti dėl dvasininko kelio...
Knygoje įsiterpia ne viena garsi pavardė, Čilės istorija ir balandžių, teršiančių puikiąsias Senojo žemyno bažnyčias, naikinimo menas.
Vizijų, humoro ir grotesko kupiname romane, iš esmės pasakojančiame pusės šimtmečio Čilės istoriją, autoriui ramybės neduoda vienas klausimas: ką gali literatūra tamsybių akivaizdoje?

„Tai romanas, kurį būtų sutikęs parašyti Borchesas... Originali, nuostabiai graži, linksma, sukrečianti, labai reikšminga knyga."

El País

„*Čilės noktiurnas* – vienas iš rečiausių ir autentiškų stebuklų: šiuolaikinis romanas, kuriam lemta užimti savo vietą pasaulio literatūroje."

Susan Sontag

